

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра церковної історії

Магістерська робота

ВИСВІТЛЕННЯ ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНИХ
ДИСКУСІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА
НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСІВ: «МЕТА», «НИВА» ТА
«НОВА ЗОРЯ»

Студент VI курсу: Назар Ходань

Науковий керівник: Олег Беген

Кандидат історичних наук

Львів 2019

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

арк. – аркуш

вип. – випуск

ГКЦ – Греко-Католицька Церква

Див. – дивись

д-ра – доктора

Ім. – імені

Ін. – інші

ін. – інші

м. – місто

Мал. – малюнок

о. – отець

од. зб – одиниця зберігання

оо. – отці

оп. – опис

перек. – переклад

р. – рік

ред. – редактор

спр. – справа

ст. – століття

Т. – том

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

УКО – Українська Католицька Організація

УКС – Український Католицький Союз

упоряд. – упорядник

ф. – фонд

ЦДІА – Центральний Державний Історичний Архів

PDF – Portable Document Format

UGCC – Ukrainian Greek Catholic Church

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	2
ЗМІСТ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНОЇ КРИЗИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. НА ОСНОВІ РЕЛІГІЙНОЇ ПЕРІОДИКИ	10
1.1. ВПЛИВ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ НА ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПОГЛЯДІВ ГАЛИЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	10
1.2 ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНА КРИЗА: ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО У ПОШУКАХ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	19
РОЗДІЛ 2. ЧАСОПИС «НОВА ЗОРЯ» В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ КАТОЛИЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ	27
2.1 ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА ТА ЙОГО ПРИХИЛЬНИКІВ.....	27
2.2. ДИСКУСІЯ НА ШПАЛЬТАХ «НОВОЇ ЗОРІ» ЩОДО СПРОБИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦЕЛІБАТУ І ЗМІНИ КАЛЕНДАРЯ У СТАНІСЛАВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ.....	35
2.3. «ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ОБМАН ОБРЯДОВОСТІ».....	44
РОЗДІЛ 3. ПОВЕРНЕННЯ ДО ДЖЕРЕЛ: ЧАСОПИСИ «МЕТА» І «НИВА» НА СТОРОЖІ ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНИХ РЕФОРМ	50
3.1 ПРАГНЕННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ОЧИСТИТИ ОБРЯД ГКЦ ВІД ЛАТИНСЬКИХ НАШАРУВАНЬ	50
3.2 ДИСКУСІЯ НА ШПАЛЬТАХ «НИВИ» І «МЕТИ» ПРОТИ ВВЕДЕННЯ ЦЕЛІБАТУ В ГКЦ.....	60
3.3 «ЗА» І «ПРОТИ»: РЕАКЦІЯ «МЕТИ» І «НИВИ» НА ЗМІНУ ЮЛІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ	66
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	76

ДОДАТКИ.....	85
ІЛЮСТРАЦІЇ.....	91

ВСТУП

Періодика – це безцінне джерело історичного дослідження, яке відображає минуле з усіма подіями суспільного і релігійного життя. Наприкінці ХІХ– на початку ХХ століття періодичні видання відігравали важливу роль у формуванні релігійно-національного світогляду галицьких українців. Вагомий внесок у розбудову національних і релігійних ідей зробила релігійна періодика Греко-Католицької Церкви, яка висвітлювала суспільні і церковні події. Значну частину приділялося на дискусійні питання стосовно обряду ГКЦ. На початку ХХ століття Греко-Католицька Церква опинилася на піку розбіжностей, що спонукало часописи «*Нива*», «*Мета*» і «*Нова Зоря*» висвітлювали полеміку греко-католицького духовенства, яка стосувалася обрядових проблем. Не до кінця вирішені обрядові питання на Замойському соборі 1720 року, а згодом і на Львівському 1891 року змусили духовенство раз і назавжди віднайти власну ідентичність. Запровадження григоріанського календаря, затвердження примусового celibату, «латинські» практики у Богослужіннях ГКЦ – питання, які не були вирішені на згаданих вище соборах. У першій половині ХХ століття в Галицькій митрополії виникає обрядова суперечка щодо цих питань. Ієрархи ГКЦ – митрополит Андрей Шептицький та владика Григорій Хомишин – мали різні погляди на ідентичність своєї Церкви. Один з них розумів відновлення обряду у зближенні з візантійською традицією, а інший хотів обрати прокатолицький напрям, через що греко-католицьке духовенство розділилося на два табори: окцидентальний (прозахідний) та орієнтальний (просхідний). Саме релігійна періодика висвітлює суперечки цих напрямів і дає змогу критично проаналізувати обрядово-літургійні реформи, які відбувалися в ГКЦ.

Актуальність дослідження полягає в тому, що обрядово-літургійні суперечки, які точилися в середовищі греко-католицького духовенства, а також галицького суспільства загалом у першій половині ХХ ст., до сьогодні не були вирішені і стають причиною численних дискусій в оточенні УГКЦ. Наприклад, досі актуальною залишається полеміка щодо запровадження григоріанського календаря, яка також часто публікувалась у міжвоєнний період на сторінках

часописів «*Нива*», «*Мета*» і «*Нова Зоря*», особливо після того, як єпископ Станіславова Григорій Хомишин провів календарну реформу у своїй єпархії і за це отримав гостру критику від прихильників орієнтального (просхідного) напрямку розвитку ГКЦ. Були й інші дискусійні питання, зокрема: впровадження обов'язкового целібату для духовенства, «латинські» практики у Богослужіннях ГКЦ тощо.

Метою праці є комплексний критичний аналіз обрядово-літургійних суперечок у середовищі греко-католицького духовенства, які висвітлювалися на сторінках галицьких релігійних періодичних видань.

Завдання:

1. Проаналізувати і систематизувати вплив греко-католицької періодики на формування релігійних поглядів українського суспільства першої половини ХХ ст.
2. Описати обрядово-літургійну кризу в ГКЦ на початку ХХ століття.
3. Охарактеризувати прозахідні погляди Григорія Хомишина і його прихильників.
4. Критично проаналізувати спробу запровадження целібату та зміну календаря в Станіславівській єпархії на основі періодичних видань.
5. Проаналізувати невдоволення окциденталістів щодо «візантійства» на сторінках «*Нової Зорі*».
6. Проаналізувати діяльність Митрополита Андрея щодо очищення обряду від латинських практик.
7. Проаналізувати критику частини греко-католицького духовенства щодо питання запровадження целібату на сторінках «*Ниви*» і «*Мети*».
8. Ознайомитись і проаналізувати реакцію «*Мети*» і «*Ниви*» на зміну юліанського календаря.

Об'єкт: об'єктом праці є греко-католицька періодика, на шпальтах якої висвітлювалися обрядово-літургійні суперечки греко-католицького духовенства.

Предметом праці є конкретні пропозиції греко-католицького духовенства щодо зміни обрядово-літургійних практик ГКЦ.

Хронологічні рамки нашого дослідження охоплюють першу половину ХХ століття.

Метод: наукова праця буде написана за допомогою методів комплексного аналізу, хронологічно-описового, статистичного, а також синтезу, узагальнення і критично-аналітичного методу. У праці буде використано методологічний принцип історизму.

Використана література: під час написання праці будуть використовуватися архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України. До уваги беруться: фонд 406 *«Проект політичної програми, листи та інші документи про діяльність Української християнської організації у Львові, засновника газети “Нова Зоря” у Львові»*, у якому зібрано історію заснування часопису *«Нова Зоря»*, а також фонд 358 *«Листи Григорія Хомишина до Митрополита Андрея»*. Варто зазначити, що стан архівних матеріалів щодо листування між згаданими вище особами є не в належному стані, оскільки вони оцифровані на фотоплівку, що стає перешкодою для прочитання почерку автора, який писав листи. Для нашого дослідження цінність цих листів полягає в тому, що вони містять інформацію про дискусію між очільниками окцидентального та орієнтального бачення розвитку обряду ГКЦ. Також важливим є архів періодики Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, з якого будемо користуватися часописами: *«Нива»* (1909–1929), *«Мета»* (1931–1934) і *«Нова Зоря»* (1926–1935), в яких читаємо про обрядово-літургійні суперечки греко-католицького духовенства, а також часописи *«Місіонар»* (1897, 1916) і *«Богословіє»* (1923), які висвітлюють вплив релігійної періодики на формування релігійних поглядів галицького суспільства. Стаття під назвою *«В сіти непорозуміння. До спору про жонаті і безженне духовенство в нашій Церкві»* подає позицію *«Нової Зорі»* щодо впровадження целібату в ГКЦ, а стаття *«Збірна заява безженного клиру»* висвітлює негативне ставлення неодружених священників Станіславівської єпархії до жонатого клиру. Важливу роль відіграє стаття Каровецького Р. і Гаврищака А. *«Справа календаря»*, у яких наводяться аргументи на користь запровадження григоріанського календаря, а також візьмемо до уваги статтю

«Справа календаря. Хто має сказати останнє і рішуче слово про його зміну?». Для того щоб краще зрозуміти негативне ставлення окциденталістів щодо очищення обряду, проаналізуємо статті *«Візантійський обман обрядовості»*, *«Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство»* і *«Пастирський лист про візантійство»* Григорія Хомишина, опублікований на сторінках *«Нової Зорі»*. Зовсім інший погляд на обрядово-літургійні реформи подано у часописах *«Нива»* і *«Мета»*. Отже, стаття *«RESPICE FINEM (з приводу замірів впровадження обов'язкового celibату в нашому духовенстві)»* допоможе висвітлити захист одруженого священства і критику запровадження примусового celibату в Станіславівській єпархії на сторінках *«Ниви»*. Важливою є і стаття *«Наша оборона (з кругів станіславівського духовенства)»*, адже вона інформує про невдоволення одруженого священства Станіславівської єпархії щодо запровадження примусового celibату. Візьмемо до уваги статті, які наводили аргументи «за» і «проти» григоріанського календаря на шпальтах *«Ниви»* і *«Мети»*. Вагому роль у розв'язанні цих питань відіграли статті: *«Церковний календар і його реформа»*, а також *«Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів)»*. Для характеристики поглядів Григорія Хомишина і його прихильників будемо використовувати різні наукові дослідження, зокрема О. Єгрешія *«Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча»*, *«Листи Осипа Назарука до В'ячеслава Липинського»*, з яких довідаємося про консервативно-релігійні погляди Осипа Назарука і його прихильність до обрядових реформ Григорія Хомишина. Варті уваги монографії: Гентош Л. *«Митрополит Шептицький 1923–1939. Випробування ідеалів»*, Королевського К. *«Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)»* та Галадзи П. *«The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865–1996)»*, які допоможуть висвітлити прагнення Митрополита Андрея щодо очищення обряду ГКЦ від латинських нашарувань. Також важливими є дослідження Романюка М. і Галушка М. у двох томах *«Українські часописи Львова 1848–1939»*, які дають змогу хронологічно систематизувати порядок

релігійної періодики. Важливе значення має праця Андрія Кравчука *«Індекс української католицької періодики Галичини 1871–1942»*, яка сприяла пошуку потрібних статей у часописах *«Нива»*, *«Мета»* і *«Нова Зоря»*. Окрім цього, розглянемо також іншомовні джерела, зокрема Беген О. *«Akcja Katolicka I ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym»* та Стемпень С. *«Poland–Ukraine. 1000 years of neighbourhood. The Catholic Church Unions in Central and Eastern Europe // Stanislaw Nabywaniec, The relations between the Latin and the Greek-catholic rituals and the question of the Ruthenification and uniatification in the context of the so called “souls robbere”»*, які допоможуть поглибити тему дослідження.

Структура роботи. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел та літератури, додатків та ілюстрацій.

У першому розділі під назвою *«Аналіз обрядово-літургійної кризи Греко-Католицької Церкви у першій половині ХХ ст. на основі релігійної періодики»* розглянемо вплив греко-католицької періодики на формування поглядів галицького суспільства, а також опишемо кризові явища, які виникали в обрядово-літургійному житті ГКЦ.

У другому розділі під назвою *«Часопис “Нова Зоря” в контексті захисту католицького світогляду»* охарактеризуємо окцидентальні погляди Григорія Хомишина та його прихильників, а також проаналізуємо спробу запровадити григоріанський календар і примусовий celibat у Станіславівській єпархії. Крім цього, дослідимо ставлення окциденталістів до очищення обряду ГКЦ від латинських нашарувань.

У третьому розділі *«Повернення до джерел: часописи “Мета” і “Нива” на сторожі обрядово-літургійних реформ»* буде висвітлено прагнення Галицького митрополита до очищення обряду ГКЦ від латинських практик. Також розглянемо невдоволення орієнталістів щодо примусового celibату і їхню реакцію на зміну юліанського календаря.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНОЇ КРИЗИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. НА ОСНОВІ РЕЛІГІЙНОЇ ПЕРІОДИКИ

1.1. ВПЛИВ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ НА ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПОГЛЯДІВ ГАЛИЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

У ХХІ столітті, завдяки розвитку науки і різних технологій, людина може черпати будь-яку інформацію, використовуючи телебачення, радіо, інтернет, книги, журнали, газети тощо. Проте не завжди вона мала такий широкий спектр можливостей, щоб бути поінформованою про події, знати справжній стан суспільного чи релігійного життя. На початку минулого століття джерелом новин була преса, за допомогою якої «можна успішно розповсюджувати нові гадки, як також і поборювати ложні, які повстають чи то з невідомості, чи зі злої волі»¹. Отже, на шпальтах періодичних видань висвітлювалися не тільки щоденні події, але й точилися різноманітні дискусії. Періодика відіграла важливу роль у суспільному житті, оскільки впливала на формування політичного і релігійного світогляду. На її сторінках «фіксувався історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками: суспільно-соціальним та економіко-правовим статусом, рівнем матеріального й духовного розвитку, станом національної самосвідомості одиниць, угруповань, партій, течій, шкіл, конфесій і т. ін.»².

Починаючи з ХІХ століття видавничим осередком періодичних видань Галичини був Львів, який став центром українського руху, культурним арсеналом, в якому відбувалося відродження українського народу³.

Не лише світські інститути чи організації друкували періодичні видання, але також церковні конфесії видавали власні часописи, в яких, окрім

---

¹ Волянський О. *Що пишуть про Ниву* // Нива 8-11 (1909) 222.

² Романюк М. *Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблем*, 9 [PDF].

³ Романюк М – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, том II, Львів 2002, 21.

церковного життя, розповідали про суспільні події. В одній зі своїх праць Іван Крупський⁴ про релігійні видання писав: «Білою плямою в українській журналістиці є, зокрема, релігійно-церковна періодика»⁵, оскільки вона відігравала важливу роль у формуванні релігійно-національного світогляду.

У ХІХ столітті греко-католицьке духовенство активно долучалося до відродження національної свідомості українського населення в Галичині, зокрема через періодичні видання, в яких, окрім статей на християнську тематику, намагалося висвітлювати народну тематику. Наприклад: двотижневик «*Русь*» під проводом священика Луки Бобровича видавався для справ церковних, суспільних, політичних і літературних⁶. Схожим за змістом був часопис «*Мирь*», який слугував органом клерикального об'єднання народів⁷. Провідними ідеями часопису були:

Соединение нерозривнымъ узлом уній съ единою св. Апостольскою церковію, бо... Русь наша зоткнувшись посредством единства вірї съ западными, начала зъ той поры подъ проводомъ свого духовенства двигатись поволи въ культурі. Есть то отже исключительно заслугою греко-католицкои церкви, що народъ у нас приходить до самопознания, що руске слово... гомонить ныні свободно по галицко-русской земли и домагаесь своихъ природныхъ и историчныхъ правъ.⁸

Видання наголошувало на визначній ролі греко-католицького духовенства в культурному і політичному житті галицького суспільства. Важливе місце у тогочасній греко-католицькій періодиці посідав двотижневик «*Душпастирь*», який був додатком до часопису «*Мирь*» і мав суто церковний характер. Його завданням було: «Вскріпити и оживити въ нас духъ церкви, щобы житье церкви, житье нашего Найвысшого Пастыря – Иисуса Христа сталося нашимъ житемъ»⁹. Цей часопис був призначений для клерикального

⁴ Крупський Іван Васильович (14.06.1951) народився у м. Самбір Львівської області – журналіст, професор, історик, кандидат історичних наук. Його інтереси: історія української преси, масові комунікаційні технології, техніка ЗМІ. Написав близько 200 праць, зокрема «*Національно-патріотична журналістика України (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.)*», «*Українська військова журналістика: становлення і роль у національно-визвольних змаганнях за утворення незалежної української держави (1914–1920)*» та ін. // сайт: Львівський національний університет імені Івана Франка, <<http://www.lnu.edu.ua/research/merited-professors-of-the-university/ivan-krupskuu>> (дата звернення: 11.02.2019).

⁵ Крупський І. *Українська релігійно-церковна журналістика в національно-патріотичному вихованні народу (історичний аспект)* // *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік. Міжнародна наукова конференція / упоряд. В. Кучерявий, Львів 1993, 400.*

⁶ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, том I, Львів 2001, 446.

⁷ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, 442.

⁸ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, 442.

⁹ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, том I: Львів 2001, 459.

кола читачів, оскільки містив науково-богословський матеріал. Також він слугував душпастирам «добрымъ руководствомъ до осягнення ихъ високой ціли и до успішного исполненія ихъ важной задачи»¹⁰.

Періодика ГКЦ видавалася в різному форматі, як-от: газети, журнали, наукові видання. Варто зазначити, що з 1918 по 1939 рік в Галичині виходило друком 25 греко-католицьких часописів, більшість з яких видавалася у Львові: «Богословія», «Божі сліди», «Вістник Марійських Товариств», «Дзвони», «Католицька Акція», «Лицарство Пресвятої Богородиці», «Львівські архієпархіальні відомости», «Мета», «Місіонарь», «Нива», «Нова Зоря», «Правда», «Пресвята Богородице спаси нас», «Христос – наша сила», «Записки Чина Св. Василя Великого» та інші, деякі з перелічених видань були засновані ще за часів Австро-Угорського панування¹¹. На нашу думку, щоб краще зрозуміти вплив релігійної періодики ГКЦ на формування релігійних поглядів галицького суспільства в першій половині ХХ століття, варто проаналізувати декілька видань, які продовжують свою діяльність до сьогодні.

Одні з перших, хто розпочав видавничу діяльність у Греко-Католицькій Церкві, – монахи Василянського Чину, адже саме з їхніх друкарень вийшли у світ книги-артефакти, які стали скарбом української історії¹². Друкарня Чину розміщувалася у Жовкві, а згодом – і в інших містах; окрім книг, ченці видавали також періодику. Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття одним із відомих журналів цього чину, який здобув популярність не тільки на території Галичини, але й за її межами, був «Місіонарь». Саме Андрей Шептицький, один з ігуменів василянського монастиря, а згодом Митрополит ГКЦ¹³, відіграв фундаментальну роль у видавництві цього журналу. Він розумів, що є велика потреба друкованого слова, місія якого – формувати релігійно-національну свідомість, коли перед українським народом постає низка історичних викликів¹⁴.

¹⁰ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, 460.

¹¹ Вей О. *Католицька преса Галичини міжвоєнного періоду*, 156 [PDF].

¹² Шевчук С. «Передне слово» // *Місія високого слова. Василянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє* / К. Василь. Жовква 2015, 6.

¹³ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, том І: Львів 2001, 665.

¹⁴ Василь К. *Місія високого слова. Василянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє*. Жовква 2015, 183.

Першочерговим завданням часопису *«Місіонар»* було інформувати українців про місійну працю, формувати християнсько-католицький світогляд кожного українця, виховувати міцну віру і підтримувати її, посилювати вплив Греко-Католицької Церкви на український народ і за межі України, а також поширювати культ Христового Серця¹⁵. Завдання, які ставили перед собою редактори цього часопису, було не просто виконувати, оскільки це вимагало багато зусиль і коштів. Варто наголосити, що за задумом видавців цей журнал мав поширюватися безкоштовно, проте ці сподівання не змогли втілитися у життя¹⁶. Редакторами видання були тільки отці василіяни, які мали достатню богословську освіту і добре орієнтувалися у світських питаннях: «О. Лазар Березовський (1898-1908), о. Епіфаній Теодорович (1908-1911), о. Яким Фещак (1911-1914), о. Іван Пришляк (1915-1916), о. Лазар Березовський (1916-1918), о. Модест Пелех (1920-1921), о. Платонід Філяс (1921-1926), о. Маркіян Марисюк (1927-1932), о. Рафаїл Криницький (1932-1933), о. Макарій Каровець (1933-1935), о. Пахомій Борис (1935-1939), о. Маркіян Марисюк (1939-1940) та о. Єронім Тимчук (1941-1944)»¹⁷. Статті часопису здебільшого були релігійні, спонукали людей до християнського способу життя. Крім цього, журнал подавав відомості про місійну діяльність Чину, а також намагався духовно підтримувати тих українців, які перебували за кордоном. Автори видання розуміли, що людина, яка покинула рідну землю, завжди буде відчувати брак чогось рідного: «Як чия дитина жиє десь в чужой далекій сторононьці, а до тої дитини прийде хтось зь рідного краю и зачне ей розповідати за вотця, за матерь, за братовь и сестры, за родну землю и хату, чи та дитина не радує ся такою вісткою, чи не сплаче з утіхи?»¹⁸. Тому у своїх статтях вони також намагалися звертатися з духовною втіхою до мігрантів.

Варто зазначити, що отці василіяни вели статистику поширення часопису *«Місіонар»* у дієцезіях. Зокрема, станом на 1916 рік з трьох дієцезій Перемиська, яка налічувала 1240 душ, набирала журнал 40<7 примірників і це

¹⁵ Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939*, 665.

¹⁶ Лозинський В. *Часопис “Місіонар” – друкований апостол українського народу (1897 – 1944)* // *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*, серія «Журналістика», вип.25. Львів 2004, 330.

¹⁷ Лозинський В. *Часопис “Місіонар” – друкований апостол українського народу (1897 – 1944)*. 331.

¹⁸ *Вістка зь родного краю // Місіонарь 2 (1897) 17.*

виходило по 3-4 примірники на 1000 душ, натомість Львівська, яка нараховувала 1200000 душ, брала 6657 і це приблизно 5-6 примірників на 1000 душ. Станіславівська, яка налічувала 973000 душ, брала 4635 примірників, таким чином три дієцезії брали 15319 примірників¹⁹. Оскільки наприкінці ХІХ століття журнал був дуже популярний, його читали майже в кожній хаті, то це сумні статистичні дані для видавництва, які свідчили про «надзвичайну духовну пустку на церковній ниві нашого народу»²⁰. Незважаючи на таку реакцію очільників часопису, «Місіонар» достатньо добре виконував свої функції і формував «латинський» світогляд у греко-католицьких мирян.

Наступним популярним виданням ГКЦ, яке присвячувалося церковним і суспільним справам, був часопис «Нива». В одному з випусків журналу після п'яти років його існування зазначалося: «П'ять літ існування “Ниви”, то п'ять літ вичерпної праці, то п'ять літ журби о материял, а рівночасно журби о матеріальне існуванє, то п'ять літ тяжкої борби протів злої волі, протів упередження, протів обоятности»²¹. Нелегке становище спіткало видавців часопису, але незважаючи на це, він зумів стати одним із популярних релігійних видань. 1904 року «гурток львівських священиків», який працював над «Богословським Вісником», вирішив його розширити до суспільних справ з християнсько-католицьким світоглядом, тому нове видання отримало назву «Нива»²². Першим редактором часопису був о. Ярослав Левицький, який, крім цієї посади, також виконував інші обов'язки, пов'язані з видавничою діяльністю²³. Його називали душею «Ниви», проте, мавши сімейні обов'язки, він не міг достатньо часу присвячувати часопису, який не приносив матеріальної винагороди²⁴. Тому 1907 року «Ниву» було передано до Львівської Духовної Семінарії і її редактором став о. Дмитро Яремко²⁵. Статті видання робили акцент на відновленні чистоти східного обряду від латинських нашарувань, висвітлювали дискусії щодо celibату. Крім того, на сторінках

¹⁹ Знаймо себе // Місіонар (1916) 162.

²⁰ Знаймо себе, 162.

²¹ Волянський О. По пятьох літах // Нива 1 (1909) 1.

²² Волянський О. По пятьох літах, 1.

²³ Волянський О. По пятьох літах, 1.

²⁴ Волянський О. По пятьох літах, 1.

²⁵ Волянський О. По пятьох літах, 1.

«Ниви» роз'яснювали застереження щодо москвофільських органів, які прикривалися релігійною та обрядовою маскою²⁶. Щодо тем, про які згадувалося вище, часопис часто зазнавав критики з боку світської і католицької преси, однак ми це розглянемо в наступних розділах.

Греко-католицьке духовенство брало активну участь у науковій діяльності, яку публікували на сторінках часописів. 1923 року Андрей Шептицький призначає ректором Львівської Духовної Семінарії о. д-ра Йосифа Сліпого, завданням якого було не тільки опікуватися і провадити майбутнє духовенство, а й вести науково-богословську діяльність. Йому доручили опрацювати статут Богословського наукового товариства, яке було створене за сприяння о. д-ра Галущинського 1922 року²⁷. До нього входили професори богослов'я всіх трьох єпархій Галицької Митрополії²⁸. Товариство мало на меті видавати праці наукового характеру. На з'їзді товариства 29 вересня 1922 року було вирішено видати богословсько-науковий журнал під назвою «Богословіє» і його головним редактором обрано Йосифа Сліпого²⁹. Наукові статті журналу друкувалися латинською та українською мовами, щоб зберігати зв'язки із західною теологією³⁰. В передмові першого випуску зазначалося, що піднесення науково-богословської творчості, виховання нових сил, розбудження до більшого зацікавлення богословськими науками і наукова підтримка уніоністичної акції на Сході³¹ стали чинниками, які спонукали до видання цього часопису. Його головним завданням було: «Подавати строго наукові й реформуючі розвідки з цілого обсягу теології (догмат, апольог, філософ, біблійних наук, історії церкви, канонічного права, церковної археології)»³².

²⁶ Волянський О. *По п'ятьох літах*, 3.

²⁷ Львівський музей історії релігії. *Патріарх Йосиф Сліпий. Матеріали до короткого нарису біографії Високопреосвященного Архієпископа Львівського, Митрополита Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви* / ред. О. Жаданова та ін. Львів 1991, 12.

²⁸ Львівський музей історії релігії. *Патріарх Йосиф Сліпий. Матеріали до короткого нарису біографії Високопреосвященного Архієпископа Львівського, Митрополита Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви*, 12.

²⁹ Львівський музей історії релігії. *Патріарх Йосиф Сліпий. Матеріали до короткого нарису біографії Високопреосвященного Архієпископа Львівського, Митрополита Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви*, 12.

³⁰ Від редакції // *Богослов'я* 1 (1923) 1.

³¹ Від редакції // *Богослов'я* 1 (1923) 1.

³² Від редакції // *Богослов'я* 1 (1923) 1.

Проте найбільший наголос робився на богослов'ї Східної Церкви. Цей журнал здобув велику популярність серед духовенства, оскільки воно могло черпати богословські знання, які через брак відповідної літератури занедбувалися. У журналі була рубрика «Вибрані питання», де друкувалися статті щодо певних приписів, які стосувалися духовенства. В одній зі статей цієї рубрики нагадували священикам про обов'язок ношення священичої одежі³³. З цього можемо зробити висновок про корисність журналу для кліру, адже він нагадував навіть про такі елементарні речі. Важливо зазначити, що часопис відіграв важливу роль у житті вірних, адже з його сторінок вони могли черпати релігійні знання з різних напрямів церковної науки.

У 30-х роках стосунки між поляками та українцями були напружені, почала відбуватися «пацифікація» українського населення на території Галичини, яка спонукала Андрея Шептицького стати на захист свого народу³⁴. За обрядовою статистикою римо-католиків у Львові налічувалося 50,4%, натомість греко-католиків – 16%³⁵. Римо-Католицька Церква отримувала підтримку від польського уряду, а отже, активно провадила латинізацію греко-католиків, що сприяло поширенню польського впливу на українське суспільство. Тому Митрополит Андрей вирішив взяти «курс візантійства», щоб усунути латинські впливи в ГКЦ і вберегти національну свідомість українців³⁶. З його ініціативи 29 жовтня 1930 року в Митрополичих палатах відбулося засідання представників галицького суспільства, на якому вирішили створити організацію Український Католицький Союз (далі УКС), обрали комітет з розроблення статуту, який очолював єпископ Іван Бучко³⁷.

Перед організацією постало декілька завдань, проте найважливіше з них – по-християнськи підходити до всіх проявів громадського життя і стояти в

³³ Левицький Я. *Обов'язок ношення священичої одежі* // *Богословія* 1 (1923) 170.

³⁴ Бліндер Н. *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз* // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка II*, серія «Історія», вип. 1, Тернопіль 2013, 109.

³⁵ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)* / ред. Зайцев О. Львів 2011, 107.

³⁶ Андрій К. *Українські буржуазні і дрібнобуржуазні партії в колишній польській державі* // ЗБРУЧ, 16 січня 1940 р. (Вільна Україна), < <https://zbruc.eu/node/31642> > (дата звернення: 7 березня 2019).

³⁷ Бліндер Н. *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз* // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка II*, серія «Історія», вип. 1, Тернопіль 2013, 109.

обороні всіх духовних цінностей українського народу³⁸. УКС видавав періодичні видання: газету «*Мета*», журнали «*Христос – наша сила*» та «*Поступ*», а також під вплив організації потрапив громадський журнал «*Дзвони*»³⁹. Основний пресовий орган Союзу – ілюстрований тижневик «*Мета*»⁴⁰. Редакторами часопису були В. Кузьмович і М. Гнатишак⁴¹. Варто зазначити, що тижневик також мав мету, яку плекала католицька преса, проте із ширшим розумінням, оскільки автори часопису розуміли, що «католицький світогляд повинен пробиватися з підходу до явища будня, а не зі самих слів, хоч би й не буденних. Треба зв'язуватися з біжучим днем, не боятись встрявати у цілість публічного, господарського, суспільного, культурного і мистецького життя власного громадянства і чужих народів»⁴². Саме статті «*Мети*» збігалися з переліченими вище темами, крім цього, акцентувалося на національній свідомості українського народу, а також публікувалися послання Митрополита Андрея, що стосувалися обрядових питань чи проблем національної свідомості. На сторінках часопису важливою темою була культурно-просвітницька діяльність, оскільки в одній із рубрик «Література, мистецтво і наука» публікувалися статті про діяльність «Просвіти», рецензії на книги, біографії українських письменників, а також інформували громадськість про різні культурні події⁴³.

Важлива роль у тижневику «*Мета*» належала дискусіям із газетою «*Нова Зоря*», які торкалися політичних та обрядових питань. На зборах УКС один із доповідачів зазначив, що полеміка між «*Метою*» та «*Новою Зорею*», яка набирала колосальних обертів, викликає згіршення для читачів⁴⁴. Суперечки, що точилися між цими виданнями, ми розглянемо в наступному розділі, натомість пропонуємо пригадати історію заснування «*Нової Зорі*», яка стала друкованим органом Української Католицької Організації (далі УКО).

³⁸ Чим є Український Католицький Союз? // Діло 241 (1930) 1.

³⁹ Бліндер Н. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз, 109.

⁴⁰ Загальний збір Українського Католицького Союзу // Діло 116 (1932) 3.

⁴¹ Бліндер Н. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз, 109.

⁴² Чи католицька преса існує лише для католиків? // *Мета* 3 (1931) 1.

⁴³ Кліш А. Ідейні засади Українського Католицького Союзу в Східній Галичині (30-ті роки ХХ століття) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, серія «Історія», вип. 2, Тернопіль 2012, 84-85.

⁴⁴ Загальні збори Українського Католицького Союзу // Діло 547 (1935) 5.

У 20-ті роки ХХ століття суспільство Галичини почало розвиватися за різними політичними напрямками. Великого значення набували москвофільські та польські рухи, які пропагували свою ідейність водночас руйнуючи українську свідомість. Українське суспільство не намагалося давати великого опору «чужим» ідеям, і «таке становище українського громадянства було рівнозначне з повільним національно-політичним самогубством»⁴⁵. Саме в таких умовах з ініціативи о. Теодозія Галущинського було створено газету «*Нова Зоря*», яка виходила з січня 1926 року по вересень 1939 року⁴⁶. На засіданні організаційного Комітету (УКО) 14 грудня 1925 року обрано Редакційний Комітет, до якого входили: о. Теодозій Галущинський, Ярослав Гординський, Микола Чубатий⁴⁷. Отже, наступного року в січні вийшло перше число газети «*Нова Зоря*», над редакцією якої працювали: Роман Гайдук, Ярослав Левицький, Іван Гладилевич⁴⁸. Згодом у бік УКО почали лунати закиди, що це «клерикальна угодова партія», яка обстоює певну ідеологію, тому виникли складності – вже не можна було сперти ідеологічні і матеріальні труднощі «*Нової Зорі*» на Організацію⁴⁹. Внаслідок цього Комітет вирішив передати видавництво «*Нової Зорі*» Товариству безженних священників ім. Священномученика Йосафата, яке також мало покривати витрати, пов'язані з видавництвом⁵⁰. Отже, 1 січня 1928 року часопис став органом Товариства під редакцією Осипа Назарука⁵¹.

Часопис «*Нова Зоря*» призначався для духовенства та світської інтелігенції і поширювався не тільки на території Галичини, а також за кордоном⁵². Константин Богачевський, будучи єпископом для українців

---

⁴⁵ Роля «*Нової Зорі*» і справа політичного отверезіння українського громадянства в Галичині // *Нова Зоря* 799 (1935) 6.

⁴⁶ Ковальчук Л. *Передмова* // ЦДІА України м. Львів, Редакція газети «*Нова Зоря*», м. Львів 1926-1938, [PDF].

⁴⁷ Галущинський Т. *Основання і початки «Нової Зорі» на тлі попередніх спроб видавання католицької преси в українській мові* // *Нова Зоря* 799 (6 січня 1935) 5.

⁴⁸ Галущинський Т. *Основання і початки «Нової Зорі» на тлі попередніх спроб видавання католицької преси в українській мові*, 5.

⁴⁹ Галущинський Т. *Основання і початки «Нової Зорі» на тлі попередніх спроб видавання католицької преси в українській мові*, 5.

⁵⁰ Ковальчук Л. *Передмова* // ЦДІА України м. Львів, Редакція газети «*Нова Зоря*», м. Львів 1926-1938, [PDF].

⁵¹ Ковальчук Л. *Передмова* // ЦДІА України м. Львів, Редакція газети «*Нова Зоря*», м. Львів 1926-1938, [PDF].

⁵² Ковальчук Л. *Передмова* // ЦДІА України м. Львів, Редакція газети «*Нова Зоря*», м. Львів 1926-1938, [PDF].

(католиків) у США⁵³, 1934 року писав про «Нову Зорю»: «Посідаємо поважну католицьку пресу, передовсім «Нову Зорю». Я чув слова признання для «Нової Зорі» від ріжних осіб тут, в Америці, і сю думку вповні поділяю. «Нова Зоря» для мене ще тим цінніша, що подає точні інформації з українського життя»⁵⁴. Найважливіше місце на сторінках часопису належало статтям про «церковні справи» і пропагування католицького світогляду. В одному з листів від світської інтелігенції йшлося, що «Нова Зоря» стала «найпершим органом української католицької преси, котра щирим католицьким навітлюванням явищ і подій релігійного, політичного, суспільного, економічного і мистецького життя – промощує єдину дорогу, яка розбитий український нарід може привести до кращої будучності»⁵⁵. Одна зі статей «Нової Зорі», інформуючи про її досягнення, зазначила, що саме ця газета показує шлях до виздоровлення нації, оскільки усвідомлює українське громадянство, закликає відвернутися українців від радянофільства, а також виступає за автономію українських земель у Польщі⁵⁶.

У національному розумінні ідеї «Нової Зорі» намагалися зміцнити українське суспільство і зблизити його з державами Заходу, а у такий спосіб відірватися від більшовицької ідеології. Важливе значення мали і статті про обряд ГКЦ, в яких висвітлювалося позитивне ставлення до його реформування через введення латинських практик.

1.2 ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНА КРИЗА: ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО У ПОШУКАХ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Питання ідентичності серед греко-католицького духовенства постає ще з XVIII століття і лише наприкінці XIX – в першій половині XX століття воно стало стимулом, щоб раз і назавжди віднайти власну ідентичність. Оскільки ще

⁵³ Богачевський К. Лист Преосвященного Константина Богачевського Епископа для католиків Українців у Злучених Державах Північної Америки // *Нова Зоря* 799 (1935) 1.

⁵⁴ Богачевський К. Лист Преосвященного Константина Богачевського Епископа для католиків Українців у Злучених Державах Північної Америки, 1.

⁵⁵ Маковський В. Привіт світського інтелігента // *Нова Зоря* 799 (1935) 1.

⁵⁶ Роль «Нової Зорі» і справа політичного отверезіння українського громадянства в Галичині, 6.

в часи Замоїського синоду (1720) римо-католицькі пресвітери сприяли переходу з руського обряду на латинський, незважаючи на декрет Папи Урбана VIII, який це забороняв, ГКЦ зазнавала великих втрат серед духовенства і вірних⁵⁷. Саме обрядові суперечки в Унійній Церкві стали однією з передумов скликання цього Собору, проте він не зумів до кінця розв'язати обрядово-літургійні питання. Натомість упровадив латинські практики в обрядовість ГКЦ, а саме: «Заборона вживання губки в часі Євхаристійного Богослужіння; заборона вливання теплоти до Євхаристійної Чаші перед причащенням вірних; обов'язок покривання престола трьома покривами замість двох; заборона дяконові змішувати воду і вино в чаші перед Причастям вірних»⁵⁸, а також багато інших практик, які були неприйнятні східному обряду. Згодом Львівський собор (1891) намагатиметься очистити обряд від латинізації, але ця ідея не матиме успіху, оскільки не всі священнослужителі виконували синодальні постанови щодо обряду.

Варто пригадати декілька важливих декретів, прийнятих на Львівському соборі. Зокрема, декрет про католицьку віру, який зобов'язував віруючого християнина дбати про її визнання та поширення. Ще один декрет – про Святі Тайни. Уділення Святих Тайн зберігалось за постановами Замоїського синоду, однак була відмінність щодо перенесення Святих Тайн у віддалене місце. Замоїський синод постановив, що таке перенесення має відбуватися таємно, тобто без одягання церковних риз, натомість Львівський собор наказує духовенству чинити це відкрито, одягаючи фелон та єпитрахиль⁵⁹. Також собор запровадив приписи, які стосувалися таїнства Священства. У них зазначався вік для рукоположення: на піддиякона – 21 рік, дяконів – 22 роки, пресвітерів – 24⁶⁰. Синод постановив, що після його завершення має бути виданий Требник, на підставі якого всі священники ГКЦ мають однаково уділяти Св. Тайни⁶¹. Не менш важливими під час Собору були дискусійні питання: впровадження

⁵⁷ Мудрий С. *Перехід на інший обряд* / перекл. з лат. І. Козовик, Жовква 2013, 62.

⁵⁸ Небесняк С. *Митрополит Андрей* / перек. Р. Тераховський, Львів 2003, 232.

⁵⁹ Шафран Р. *Синоди Києво-Галицької митрополії (1596-1991). Організаційно-душпастирський аспект*. Львів 2008, 145-146.

⁶⁰ Шафран Р. *Синоди Києво-Галицької митрополії (1596-1991). Організаційно-душпастирський аспект*, 146.

⁶¹ Львівський Провінційний Синод, *Чинности и рішення руского провинціального Собора въ Галичині отбувшогося во Львові въ році 1891*, 91.

целібату, перехід на григоріанський календар, яких так і не змогли розв'язати. Тому в першій половині ХХ століття вони стали основною проблемою греко-католицького духовенства.

Важливість ідентичності ГКЦ стосувалася не тільки релігійних мотивів, а й національних, оскільки серед ополячення галицьких українців «обряд залишався постійною і недвозначною прикметою національної самобутності»⁶². Адже вважалося, що римо-католик – це поляк, а греко-католик – русин. Тому в сільських місцевостях українці часто вважали поляками навіть тих українців, які відвідували римо-католицькі костели, таким чином поділ за обрядом став розмежуванням між двома націями⁶³.

Варто наголосити, що на початку ХХ століття греко-католицьке духовенство не мало єдиного бачення щодо розвитку ГКЦ. Воно поділилось на два напрями – просхідний (візантійці) та прозахідний (латинники)⁶⁴. Саме такий поділ породжував численні дискусії серед греко-католицького духовенства:

При богослуженнях одні обертаються в ліво, другі в право. Одні держать долоні до себе, – другі від себе. Одні миють руки перед і по Службі Божій, – другі не миють та ще сміються з тих, які це роблять. Одні віддають поклін на «воплотившогося», – другі не віддають. Одні вживають слова «православний», – другі не вживають, хочаб це мало й цілу парохію вігнати на «православя». Є такі, що й «теплоти» св. Духа вживають, – а є й такі, що навіть літургічне вино в жидів купують⁶⁵.

З цього приводу в часописі «*Нива*» була опублікована стаття під назвою «*Причини браку однообразності в наших богослуженнях*»⁶⁶, в якій зазначалося, що багато священників не дотримувалися синодальних приписів: «Коли одні, доброї волі духовники, стараються, хоч у часті йти за синодальними приписами, толкуючи їх собі і приготовляючи в практиці на свій лад, то другі силою своєї ігнорації творять свої питомі церковні і богослужебні відправи, які з нашим грецьким обрядом не мають нічого спільного»⁶⁷. Саме така байдужість священнослужителів породжувала літургійну кризу в ГКЦ. Також самі

⁶² Химка І. *Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772-1918* // *Ковчег*, число I / ред. Я. Грицак та інші. Львів 1993, 81.

⁶³ Химка І. *Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772-1918*, 81.

⁶⁴ Беген О. *Між візантійством і латинізацією* // сайт: forum UGCC, 2 листопада 2009, <<http://forum.ugcc.org.ua/viewtopic.php?t=1284>> (дата звернення: 10 травня 2019).

⁶⁵ Ковч О. *Чому наші від нас утікають*. Львів 1932, 37.

⁶⁶ *Нива* 1 (1924), 21.

⁶⁷ *Причина браку однообразності в наших богослуженнях* // *Нива* 1 (1924) 22.

Богослужіння ставали напівмертвими, утяжливими і незрозумілими⁶⁸, оскільки не скликалось жодних Єпархіальних соборів, які би мали розглядати такі проблеми і вносити літургійні поправки для оживлення богослужінь⁶⁹. Натомість священики самі намагалися вводити певні реформи в Богослужіння, що також спричиняло відмінності в літургійних відправах: «З того виходить та рожнородність і неоднотайність в Богослуженнях, яку характеризують наглядно: “Шо попик, то типик”, бо життя не жде, але пливе живим руслом. Наколи ж не надається йому властивого русла, тоді пливе – манівцями»⁷⁰.

Основним ініціатором збереження обряду було духовенство, проте, як уже зазначалось, не всі священнослужителі були прихильниками дотримання чистоти східної традиції, оскільки запозичували деякі богослужбові елементи з латинського обряду. В одному із звернень митрополита Андрея Шептицького, опублікованого на сторінках часопису «*Мета*», зазначалося, що деякі священики почали вводити явні латинські практики в обряд ГКЦ, а саме:

Найсвятіші Тайни перемінювано та наближувано до латинських чи польських форм. Деякі священики почали приклякувати при Службі Божій – це ж краще, як незугарний східний поклін; розгрішення називали абсолюцією та деякі стали й по латині її відмовляти; фелон треба було скорочувати і коли не можна було зробити його цілком подібним до латинського, то треба було бодай наблизити найбільше до латинської форми. Ця латинська форма, ці латинські молитви, образки, годзінки, видалися найпевнішим і найавтентичнішим висказом католицького духа. Велика це була помилка. Бо вони не є висловом католицького, лише західного й латинського духа⁷¹.

Через занедбування і латинізацію обряду митрополит Андрей часто наголошував на збереженні східної традиції та закликав якомога краще, найвірніше, найточніше придержуватися своєї традиції і своїх звичаїв⁷².

Дискусійні питання щодо обряду, які велися ще з часів Львівського собору, посідали важливе місце в релігійному житті галицьких українців міжвоєнної Галичини. Єпископи ГКЦ не могли визначитися, за яким напрямом мала розвиватися обрядовість ГКЦ. Наприклад: погляди митрополита Андрея Шептицького були спрямовані на візантійський обряд, і він мав на меті оновити

⁶⁸ Див. Додаток №1.

⁶⁹ Гадзевич О. *Оживлення церковного Богослуження і обряду* // *Нива* 6-7 (1921) 200.

⁷⁰ Гадзевич О. *Оживлення церковного Богослуження і обряду*, 200.

⁷¹ Шептицький А. *Вірність традиції. (Слово Митрополита Кир Андрея з нагоди свята 300-літніх роковин посвячення церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Львові)* // *Мета* 1 (1931) 3.

⁷² Шептицький А. *Вірність традиції. (Слово Митрополита Кир Андрея з нагоди свята 300-літніх роковин посвячення церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Львові)*, 3.

свій обряд до його подоби, проте зіткнувся з опозицією Станіславівського єпископа Григорія Хомишина, який мав прокатолицькі погляди. Хомишин запропонував реформу календаря, метою якої було запровадити григоріанський календар у ГКЦ. Позиція греко-католицького єпископа не мала успіху, оскільки спричинила дискусію серед духовенства. На шпальтах греко-католицьких часописів почали публікуватися статті, в яких висловлювалося обурення з приводу такої реформи. В часописі «*Мета*» було надруковано дискусійну статтю під назвою «*Спільні чи окремі свята?*»⁷³, в якій автор наводив аргументи “за” і “проти” реформи. Проте ми не будемо заглиблюватися в суть цієї проблеми, оскільки розглянемо її в наступних розділах.

Ще одним, не менш дискусійним, було питання про одружене священство. Вважалося, що целібати зможуть краще конкурувати з римо-католицькими священиками⁷⁴. Митрополит певною мірою підтримував цю ідею. У жовтні 1918 року Андрей Шептицький дав згоду на те, щоб половину місць у Львівській духовній семінарії було збережено для тих семінаристів, які готові прийняти свячення в неодруженому стані, а вже через рік, 20 вересня, конференція владик, до якої входили: митрополит Андрей, єпископи Григорій Хомишин та Йосафат Коциловський, постановила, що всіх, які будуть вступати до семінарії, висвячувати лише в безженному стані⁷⁵. Проте це було впроваджено тільки у Станіславській єпархії та в Перемишлі⁷⁶. Варто зазначити, що таке рішення єпископів спричинило великий спротив духовенства. На шпальтах греко-католицького часопису «*Нива*» почали друкувати статті щодо збереження одруженого духовенства, і це ми можемо прослідкувати навіть з назви однієї статті – «*Наше оправдання*»⁷⁷.

Важливий вплив на греко-католицьке духовенство щодо прихильності до латинського обряду було зумовлено також тим, що в польських костелах було

---

⁷³ *Мета* 17 (1932) 4.

⁷⁴ УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішені та невирішені. Суспільно-релігійний аспект» (Доповідь Андрія Сороковського) // сайт: Збруч, < <http://zbruc.eu/node/46036> > (дата звернення: 11 травня 2019).

⁷⁵ УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішені та невирішені. Суспільно-релігійний аспект» (Доповідь Андрія Сороковського) // сайт: Збруч, < <http://zbruc.eu/node/46036> > (дата звернення: 11 травня 2019).

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ *Нива* 9 (1925) 290.

більше прихожан та еліти, ніж в Унійній Церкві. Зі спогадів Марка Гіля, який відвідував монастир оо. єзуїтів у Станіславові, читаємо:

Я прям з дива не виходив, що вже у такій ранній годині в костелі від вірних аж роїться. Пару день тому зайшов я знову туди на ранню молитву та найшов у костелі стільки богомільців, що прямо клякнути не було де. Урядники, учителі і вчительки зі зшитками і підручниками під пахвою, школярі обох полів з книжками – усе то тісним гуртом виходило з костела, мов ті пчоли з улія [...] Заглянув я раз сюди случайно в дні виставлення найсв. Тайн, то адорантів було до половини костелу, а вірних битком набито мов у рокове свято⁷⁸.

Також автор зазначав, що в поляків кожна народна подія, всяка культурна праця, різного роду з'їзди починалися релігійними урочистостями: «Недавно тому бачив я в одному ілюстрованому польському журналі, як варшавський владика при величезному здвизі посвячував новий літак з відповідною промовою на сю тему»⁷⁹. Дивлячись на римо-католиків, греко-католицькі священики активно запозичували і практикували їхні обрядові елементи, зокрема виставлення Святих Тайн для адорації, щоб збільшити кількість вірних або вберегти їх від переходу до римо-католиків, адже ситуація в греко-католицьких храмах була кризова. Навіть в деяких катедрах, які б мали бути прикладом літургійного та обрядового життя Церкви, не було відповідного рівня дотримання обряду: «Хто [...] в будень раненько загляне до нашої прекрасної катедри в Станіславові, а побачить і почує, як жалісний відгомін співання утрени, відбиваються по далеких закутках величавого храму»⁸⁰. Щодо кількості прихожан, то чисельність вірних була значно менша, ніж у костелі: «Мала горстка школярів і школярок, паро торговщиць молоком із села, ще менший гурток інтелігентних пань, от і все [...]. Зате священики сидять в сповідальницях і відмовляють церковне правило, бо сповідати нема кого, а читані Служби Божі, що в приписаному порядку по собі слідують по бічних престолах, мають скупеньку аудиторію»⁸¹.

Занедбування обряду і латинізація – не єдина проблема греко-католицького духовенства. Ще з XVIII століття між кліром утворювався поділ

⁷⁸ Гіль М. *Чому в нас так?* // *Нова Зоря* 38 (1927) 6.

⁷⁹ Гіль М. *Чому в нас так?*, 6.

⁸⁰ Гіль М. *Чому в нас так?*, 6.

⁸¹ Гіль М. *Чому в нас так?*, 7.

на вище і сільське духовенство, що віддаляло священнослужителів від своїх парафіян⁸². Про це Іван Франко писав:

Вище духовенство, як правило, шляхетського походження, здавна зневажуване правлячими колами Речі Посполитої, теж давно звикло звертати погляди до цих вищих кіл, воно домагалось сенаторських крісел, посад і привілеїв, мало дбаючи про справи своїх парафій... Вже самим способом свого життя відокремлені від народу і ближчі до шляхти, ці люди не могли мати майже ніякого впливу на руське громадянство. Що ж до нижчого, сільського русинського духовенства, то воно у XVIII ст. дійшло до останнього ступеня приниження, темноти і убожества⁸³.

У ХХ столітті ця ситуація значно змінилася, оскільки вже не було поділу на вище і сільське духовенство. Натомість більшість священників почала вважати себе елітою, яка вишукано одягається і показує не скромний спосіб життя. В одному з номерів «*Ниви*» цю проблему висвітлили так: «[...] дуже не мило вражає пересадна елеганція деяких пустих священників. А трех таких бачив наш Вп. Дописуватель на двірці у Львові, як то они убрані з вишуканою елеганцією звертали на себе увагу надзвичайного фасону ковиїрцями, шнуруваннями та нагрудниками. Найвисший час заперестати тої сьмішної глупоти, а убирати ся скромно, поважно, опрятно, як сего вимагають церковні приписи»⁸⁴. Тому деякі часописи у своїх статтях нагадували про те, як має одягатися священник поза церквою. У науково-богословському журналі «*Богословія*», спираючись на приписи Львівського собору щодо ношення священничої одежі, зазначалося, що священники, виступаючи публічно, мають заховувати скромність в ходьбі і одежі, яка відповідає їхньому стану⁸⁵. Автор статті, наголошуючи на важливості ношення священничої одежі, наводив такі аргументи:

Станова одежа священника має ідеальне значінне. Священик не може і не повинен скривати свого священничого характеру. Він є священником не тільки при вівтарі, але всюди і завжди. Дальше – священник є учителем народу також не тільки в церкві або в школі, але й поза ним. Нарід повинен Христового священника на перший погляд пізнавати та будуватися і в прилюднім життю його скромністю, покорою, поведінням,

⁸² Турій О. «*Попи і хлопці*»: соціальна «доктрина» греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині XIX століття // *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії* / За ред. о. Бориса Гудзяка, Ігоря Скочиліяса, Олега Турія, число 3. Львів 2001, 297.

⁸³ Турій О. «*Попи і хлопці*»: соціальна «доктрина» греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині XIX століття, 297.

⁸⁴ Волянський О. *Священики-елеганти* // *Нива* (1909), 285.

⁸⁵ Левицький Я. *Обов'язок ношення священничої одежі* // *Богословія* 1 (1923) 170.

повагою, статочністю, поміркованістю і т. д. З отсих причин Церква накладає важкі кари на тих священиків, що не заховують приписів дотичної одежі⁸⁶.

Крім цього, священики через надмірну увагу до національних ідей стали занедбувати духовні обов'язки і почали вважати себе більше громадськими діячами, ніж служителями Бога⁸⁷, що стало ще одним викликом перед ієрархами ГКЦ. Отже, було зроблено акцент на виховання майбутніх священиків більше в духовному аспекті. 1908 року видали «Правила питомців руского Семинара духовного у Львові»⁸⁸, метою яких було виховати семінариста в такому дусі, щоб «ціле людське єство, всі думки, бажання, стремління і діла підпорядковувати під релігійну ідею, то основа християнсько-католицького світогляду»⁸⁹.

У першій половині ХХ століття Греко-Католицька Церква за допомогою релігійних видань намагалась інформувати читачів про християнські правди віри і поширювала ідею формування католицького світогляду. Релігійна періодика також ставала рупором, який закликав українців до творення національної ідеї. Крім цього, на сторінках часописів часто друкувалися дискусійні статті греко-католицького духовенства щодо обряду ГКЦ і його очищення від латинських практик чи їх застосування. Проблема впровадження celibату, зміна юліанського календаря, латинське нашарування на обрядовість, перехід вірних до римо-католиків і низка інших проблем свідчили про обрядово-літургійну кризу в Греко-Католицькій Церкві. Тому перед ієрархами Церкви постало багато питань, які вимагали швидкого розв'язання, щоб зберегти свою ідентичність. Та не завжди погляди вищих кіл духовенства були звернені в один бік, що й спричиняло значні суперечки.

⁸⁶ Левицький Я. *Обов'язок ношення священичої одежі*, 171.

⁸⁷ Химка І. *Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772-1918*, 89.

⁸⁸ Волянський О. *Семинарицьке вихованє // Нива 3 (1909)* 89.

⁸⁹ Волянський О. *Семинарицьке вихованє*, 91.

РОЗДІЛ 2

ЧАСОПИС «НОВА ЗОРЯ» В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ КАТОЛИЦЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

2.1 ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА ТА ЙОГО ПРИХИЛЬНИКІВ

Після Першої світової війни, яка спричинила матеріальну і духовну розруху, розпочався новий етап галицьких українців у боротьбі за національну ідею у складі Другої Речі Посполитої. У міжвоєнній Галичині колосального розвитку починає набирати католицько-партійний¹ напрям, в якому активну участь брало греко-католицьке духовенство. Тому утворився «католицький суспільний рух», який за допомогою ГКЦ спонукав до створення молодіжних організацій, політичних партій, видання релігійної періодики². Незважаючи на активну участь ГКЦ в духовному і суспільному житті українців, Церква перебувала у внутрішніх конфліктах. Оскільки греко-католицькі ієрархи розділилися на два табори – орієнталісти («візантійці») та окциденталісти («латинники»), це спричинило велику дискусію серед греко-католицького духовенства. Перші намагалися наслідувати візантійський (грецький) обряд без латинського впливу, натомість окциденталісти вважали цей обряд пережитком минулого, тому намагалися впровадити латинські практики, за допомогою яких мало відбутися «оживлення» обряду, і саме тому спрямовували свій погляд на Захід³. Пролатинники наголошували, що зближення греко-католиків із православними призведе до нової схизми в Церкві⁴. Згадані вище дискусії часто висвітлювалися на сторінках галицької релігійної періодики.

Часопис «*Нова Зоря*» був рупором окциденталістів, які на його шпальтах намагалися аргументовано захищати католицькі практики, впроваджені в обряд ГКЦ. Щоб краще зрозуміти захист ідей «латинників», ми охарактеризуємо

---

¹ Цей термін використовує В. Стефанів у своєму дослідженні на тему: «Дискусія між Греко-Католицькою Церквою та організацією українських націоналістів про актуальні проблеми розвитку українського суспільства в 1920-х–1930-х роках».

² Стефанів В. *Дискусія між Греко-Католицькою Церквою та організацією українських націоналістів про актуальні проблеми розвитку українського суспільства в 1920-х–1930-х роках*, 25 [PDF].

³ Кобрін М. *Культово-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку* / Кандидатська дисертація. Львів 2015, 80.

⁴ Кобрін М. *Культово-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку*, 80.

погляди єпископа Григорія Хомишина, лідера окциденталістів, який і зробив «ґрунт» для заснування «Нової Зорі»: «Без його тяжкої праці на тім ґрунті була б “Нова Зоря” рішучо неможлива. Не поміг би ніякий добір редакційних сил і не помогли б ніякі фондування»⁵, – зазначає редакція часопису.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття на території Галичини активно розвивався русофільський рух (москвофіли), який пропагував покращення життя під проводом російського царя, впровадження російської мови. Також русофіли активно поширювали ідею, що православ'я є «вірою батьків» і майже нічим не відрізняється від Уніатів⁶. Тому серед сільського населення під впливом русофілів Унія і православ'я, зі слів одного греко-католицького священника, розуміли так:

Я був на парафії, на самому кордоні з Буковиною, а там живуть православні. Наші люди, уніати, ходять до них, а вони до нас на відпусти і при інших okazіях, на весілля, похорони і т.д. Коли я якось закинув своїм парафіянам, що ходять спільно до Хрещатика на відпуст, відповіли мені: такъ тамъ русская вѣра якъ у насъ. А вотже, кажу, видите, тамъ священникъ съ бородою, а я безъ бороды! То ничо, відповів один: не голгътеся панъ отчикузь 3 мѣсяцы, а будете также мати красную бороду. Так люд розуміє різницю між Унією і Православ'ям, що то одна вѣра, а того ніхто йому з голови не виб'є⁷.

Саме такі явища спостерігалися не тільки на території Буковини, але й у всій Галичині, де русофілам вдавалося нав'язувати свої ідеї. Греко-Католицька Церква на чолі з митрополитом Сильвестром Сембратовичем не сприймала москвофільської пропаганди, оскільки своє ставлення до москвофілів митрополит характеризував так: «Хто не з нами, для того місця між нами нема»⁸. На відміну від москвофілів, активно почав впроваджуватися рух народовців, який сформувався під впливом творів українських письменників: Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова⁹. Вони працювали на утвердження української національної ідеї¹⁰. Також важливого значення набував християнсько-суспільний рух, опорою якого стала Греко-

⁵ В 10-ліття “Нової Зорі” // *Нова Зоря* 799 (1935) 2.

⁶ Вендланд А. *Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1848–1915* / перек. Христина Назаркевич. Львів 2015, 538.

⁷ Вендланд А. *Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1848–1915*, 538.

⁸ Сохоцький І. *Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові*, Філадельфія 1951, 38.

⁹ Єгрешій О. *Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ 2006, 13.

¹⁰ Єгрешій О. *Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ 2006, 13.

Католицька Церква, що брала активну участь в національно-політичному житті Галичини кінця XIX століття¹¹. Суспільно-політичні і національні рухи мали вагомий вплив на формування політичних поглядів галицького суспільства. Саме суспільні настрої галицьких українців відігравали важливу роль у формуванні політичних поглядів Григорія Хомишина. Однак ми не будемо заглиблюватися у цю тему, натомість зосередимо увагу на окцидентальних поглядах, які спонукали до впровадження латинізації в обряд ГКЦ.

Одним із чинників, який міг стати причиною латинізації під проводом Григорія Хомишина, могло бути те, що на початку XX століття греко-католики не переставали змінювати свою конфесію. За дослідженням Олега Павлишина зазначалось, що у 1913 році в селі Новосілки Золочівського повіту на латинський обряд перейшли 60 парафіян, також були випадки, коли конфесію змінювали цілі села, проте не було зафіксовано випадків, щоб римо-католицькі села переходили на обряд греко-католиків¹². Можливо, тому Григорій Хомишин хотів наблизити греко-католиків до латинського обряду, щоб вони не змінювали конфесії, хоча це твердження може бути сумнівним, оскільки траплялися випадки, коли греко-католики переходили до православних¹³.

На окцидентальні погляди владики вплинуло також те, що він навчався за кордоном. Після теологічних студій у Львівському університеті у 1893 році Григорій Хомишин був висвячений на священика і згодом за наказом свого ординарія поїхав на навчання до Відня в «Августінеум», де здобув докторат¹⁴. Варто зауважити, що Апостольська Столиця виховувала своїх душпастирів для відданого служіння Католицькій Церкві. Саме тому для майбутнього єпископа вона була наднаціональною, моральною силою, під впливом якої вирости найвищі типи нації, тому ставала тим зразком, до якого треба прагнути. Повернувшись зі студій у 1899 році, Хомишин розпочав свою душпастирську діяльність і був призначений адміністратором в Коломиї, а в 1902 році став

¹¹ Єгрешій О. *Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, 13.

¹² Павлишин О. *Дилема ідентичності, або історія про те, як «латинники» (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина XIX – перша половина XX ст.)*, 184. [PDF].

¹³ Павлишин О. *Дилема ідентичності, або історія про те, як «латинники» (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина XIX – перша половина XX ст.)*, 184.

¹⁴ Ювілей преосвященого Григорія Хомишина у 25-ліття єпископської праці // *Нова Зоря* 45 (1929) 1.

ректором духовної семінарії у Львові, і з дня 16 квітня 1904 року був іменований Станіславівським єпископом, а 19 червня того ж року відбулася його інтронізація¹⁵. У своїй першій промові в ролі єпископа Хомишин заявив, що «розуміє все завдання, яке на нього покладається, та не уважаючи на свій високий уряд, стає перед усіми як останній нищий [...] Притім Владика додав піднесеним тоном, що не відступить від наміченої цілі, що може підчинитися брутальній силі, та своїх принципів не змінить, а як знак своєї діяльності вибирає клич: “Слава во вишних Богу, а на землі мир, во чоловіцях благоволеніє”»¹⁶. Отже, зі сказаного можна зробити висновок, що Григорій Хомишин був людиною дисциплінованою, виваженою, сильною духом і такою, що дотримується своїх принципів. Саме ці риси характеру новопоставленого єпископа не дали закрити очі на багато проблем політичного і релігійного життя Галичини. Таким чином він вів активну боротьбу проти комуністів, лібералів, сектантів, які набирали колосального розвитку, та поборював успішно москвофільство серед підпорядкованого собі духовенства¹⁷. У своїх перших посланнях владика активно виступав проти поширення у Східній Галичині радикальних, ліберальних та атеїстичних впливів, за що його критикували на сторінках преси¹⁸.

У попередньому розділі ми вже коротко розглядали історію заснування часопису «*Нова Зоря*», проте варто ознайомитися з початками створення цього видання детальніше. Григорій Хомишин, розуміючи потреби народу і Церкви, наважується на важливий крок і стає ініціатором створення Української Католицької Організації (УКО)¹⁹. Саме ця організація відіграла неабияку роль у заснуванні часопису, оскільки стала початком його матеріального і морального забезпечення. 4 жовтня 1925 року на особне запрошення до Львова прибуло дев'ять священників з трьох єпархій, щоб ухвалити рішення про створення

¹⁵ Ювілей преосвященого Григорія Хомишина у 25-ліття єпископської праці, 1.

¹⁶ Як інтронізовано Преосвящ. Григорія // *Нова Зоря* 45 (1929) 6.

¹⁷ О. Г. Признання противника (з приводу ювілею Преосв. Кир Григорія) // *Нова Зоря* 50 (1929) 5.

¹⁸ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча, 21.

¹⁹ Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. Рим 1995, 342.

католицької організації, яка б мала видавати католицький часопис²⁰. Усі священики одностайно проголосували за створення УКО. У третьому артикулі протоколу новоствореної організації йшлося про те, що вона зобов'язується вважати християнську релігію основою вселюдської культури та національного поступу, також має домагатися забезпечення Церкві відповідного впливу на виховання молоді і громадської моралі та поборювати течії безконфесійності, вільнодумства, масонства і сектантства²¹. Крім того, зазначалося, що члени організації мають зберігати національні традиції, а також вони стають посередниками між Заходом і Сходом, переймаючи від першого і передаючи другому культурні цінності католицького світу²². Ідея організації була непогана, проте бажання передати культурні цінності католицького світу народу Галичини, яке підтримували окциденталісти, мало негативний вплив на обряд ГКЦ. Адже під «культурними цінностями» вони також розуміли запровадження «латинських» практик в обряд греко-католиків, бо вважали його застарілим і таким, що потребує оновлення. Латинізацію обряду Греко-Католицької Церкви гостро критикували на сторінках «*Ниви*» і «*Мети*», тому часопис «*Нова Зоря*», як друкований орган УКО, мав обстоювати ті ідеї, які плекала організація.

1925 року вийшло перше видання «*Нової Зорі*», в якому зазначалося, що головним завданням часопису буде «підносити й будити релігійне освідомлення через поширювання, поглиблювання і оборону католицького світогляду на всіх областях життя. В першій мірі хочемо боронитися проти напору більшовизму, проти новомодного сектанства і злобних нападів на Католицьку Церкву»²³. Саме з цього уривка можемо зрозуміти, що завдання часопису тісно переплітається з вищезгаданим третім артикулом протоколу створення УКО, а також із поглядами Григорія Хомишина. Велику увагу зосереджували на

²⁰ Галуциньський Т. *Основання і початки "Нової Зорі" на тлі попередніх спроб видавання католицької преси в українській мові // Нова Зоря 799 (6 січня 1935) 5.*

²¹ Центральний Державний Історичний Архів, ф. 406: *Проект політичної програми, листи та інші документи про діяльність Української християнської організації у Львові, засновника газети «Нова Зоря» у Львові, оп. 1, спр. 1, арк. 2.*

²² Там само, арк. 2.

²³ Бліндер Н. «*Нова Зоря*» – друкований орган консервативно-клерикального руху інтелігенції Східної Галичини міжвоєнного періоду, 136 [PDF].

боротьбі проти русофільства, яке поширювалося серед світського населення і певною мірою мало вплив на греко-католицьке духовенство. На сторінках часопису також друкувалися статті, що стосувалися латинських практик, які намагався впроваджувати Григорій Хомишин.

Під проводом головного редактора о. Теодозія Галушинського, доброго організатора, розумної та авторитетної особи, «*Нова Зоря*» впродовж двох років здобула велику популярність серед галицького суспільства, але науково-публіцистична діяльність та обов'язки ректора Духовної Семінарії були обтяжливими для нього, тому й виникла потреба пошуку нового редактора²⁴. 1928 року на прохання Товариства безженних священників імені святого Йосафата, яке перебрало обов'язки щодо часопису, головним редактором призначено Осипа Назарука. Між новим редактором і Товариством укладена угода²⁵, яка зазначала, що Назарук зобов'язується з 1 січня 1928 року прийняти редакцію «*Нової Зорі*», яка має виходити зразу два рази на тиждень, і за це він буде отримувати платню в розмірі 600 злотих на місяць, а в іншому випадку 800²⁶. Редакторові надавалося право звільняти співробітників на основі власного бачення, а також приймати, але про це він мав повідомляти представника Товариства, яке видає «*Нову Зорю*»²⁷. Чітко визначалося, що орган має бути редагований в католицькому дусі і на виразних католицьких засадах, крім цього, Назарук зазначив, що в сумнівних для нього релігійних і церковних справах він буде звертатися по допомогу до духовних осіб²⁸.

Після того як Осип Назарук перебрав обов'язки редактора «*Нової Зорі*», його охоче прийняли в оточення Григорія Хомишина як професіонала своєї справи. Його консервативно-релігійні погляди сформувалися не одразу, для цього довелося пройти певний шлях, щоб усвідомити власну чітку позицію, від якої він не відмовився до кінця свого життя. У листах до В'ячеслава Липинського Назарук писав:

²⁴ Бліндер Н. «*Нова Зоря*» – друкований орган консервативно-клерикального руху інтелігенції Східної Галичини міжвоєнного періоду, 136 [PDF].

²⁵ Див. Додаток №2.

²⁶ ЦДІА, ф.406, оп. 1, спр. 7, арк. 6.

²⁷ Там само, арк. 6.

²⁸ ЦДІА, ф.406, оп. 1, спр. 7, арк. 6.

Ту засадничу зміну пережив я в роках 1922-1927, поза українською національною територією, в далекій Канаді і в Злучених Державах Північної Америки. Щойно кількالیтній побут за океаном і обсервація тамошніх людей англосаксонської раси та їх відносин переорали мої погляди і привички в думанню. На тім переоранім ґрунті виріс і вернувся до краю зовсім інакший чоловік: віруючий в Бога монархіст, католик, противник радикалізму і соціалізму, консерватист²⁹.

Вплив іншої культури на Назарука відображався не тільки в політичному аспекті, а й також у релігійному. Він став прихильником католицизму, проте не хотів змінювати обряд, натомість прагнув, щоб у Греко-Католицькій Церкві утвердився правлячий устрій римо-католиків, оскільки вважав, що синодальний устрій Церкви (який мали православні) творить хаос.

Маючи «до вибору» Церкву, де рішає єдиновласте – і Церкву, де рішає синодалізм, [...] я волю безумовно першу, як противницю хаосу. [...] По всім, що я бачив, для мене вже ясно, що підставою і підоймою до рятунку може бути лише релігія і Церква. Тут (у США) як у ретортах се видно дуже ясно, просто експериментально ясно. [...] Яка ж Церква тут може помочи? Очевидно, не синодальна, бо вона тільки до дна схаотизує все. [...] Але ж бо й греко-католицька ієрархія страшенно ще слаба, нездисциплінована. [...] Навіть священство не має в собі дисципліни. І – гадаю – не буде мати, поки не буде целібату³⁰.

Ідея впровадження целібату для дисциплінованості духовенства в ГКЦ так захопила Осипа Назарука, що він намагався переконати православного владику Івана Теодоровича, стверджуючи, що целібат «дешевий і більше користи приносить Церкві і нації», ніж одружене священство, оскільки парафія, яка утримує одного одруженого священника, зможе за ті самі кошти утримувати кількох целібатів, які не обтяжені сім'єю і сприяють скріпленню церковної дисципліни, на відміну від одруженого священства, яке мусить потурати народові³¹.

Консервативно-релігійні погляди Назарука симпатизували Григорію Хомишину, тому в нього не виникало жодного упередження щодо очільника редакції «Нова Зоря». Обійнявши посаду, Осип Назарук усвідомлював, що на сторінках часопису він зможе висвітлювати та обстоювати ті думки, які плекав упродовж свого перебування в Америці. Варто наголосити, що з новим

²⁹ Лисяк–Рудницький І. *Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту* // Вячеслав Липинський, листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського/ ред. Іван Лисяк–Рудницький та ін., Філадельфія-Пенсильванія 1976, ЛІІІ (53).

³⁰ Лисяк–Рудницький І. «Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту» // Вячеслав Липинський, листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського, ЛІІІ (53).

³¹ Там само LV (55).

редактором часопис «*Нова Зоря*» отримав професійний стиль, адже додали нові рубрики, а також збільшився наклад газети до п'яти тисяч примірників, що свідчило про великий талант редактора³². Хоча щодо статей на релігійну тематику Осип Назарук мав радитися з духовенством, проте в політичній сфері він був незалежний і міг висловлювати власні думки, які не завжди були до вподоби Григорію Хомишину, тому єпископ міг часто виявляти своє невдоволення, через що виникали певні дискусії³³. Хомишин цінував журналістську майстерність нового редактора і, незважаючи на певні суперечки, Назарук став особливою підтримкою єпископа під час переговорів між українськими і польськими консерваторами. Григорій Хомишин часто запрошував Назарука до складу делегації української сторони, яка представляла українські інтереси на консерваторських конференціях, що відбувалися на території Галичини і Польщі³⁴. Коли Хомишин розчарувався в польській стороні через те, що вони не хотіли визнавати українців як окрему націю, яка має право на свою суверенну державу, то написав листа до Осипа Назарука, в якому зазначив, що потрібно гостро відреагувати на заяву поляків і подати це в часописі «*Нова Зоря*»³⁵. Згодом редактор радив Станіславівському єпископу розірвати стосунки з польськими консерваторами, оскільки вони не мали чіткої позиції і «баламутили народ», а це могло негативно вплинути на репутацію самого єпископа³⁶. Збіг інтересів Осипа Назарука і Григорія Хомишина та їхня співпраця були важливі для діяльності самого часопису, адже вони чітко дотримувалися обраної позиції і доповнювали один одного.

Окцидентальні погляди Хомишина і Назарука, що прослідковувалися на сторінках «*Нової Зорі*», критикували інші часописи, які вважали католицький

---

³² Behen O. *Akcja Katolicka I ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*. Lublin 2009, 169.

³³ Бурачок Л. *Католицько-консервативні погляди Осипа Назарука // Карпати: людина, етнос, цивілізація*, Вип. 5, Івано-Франківськ 2014, 295.

³⁴ Єгрешій О. Бурачок Л. *Єпископ Григорій Хомишин і Осип Назарук: співпраця, взаємовпливи, ідейні розбіжності // Вісник Прикарпатського університету, серія «Історія», вип. 12-13, Івано-Франківськ 2007, 18.*

³⁵ Єгрешій О. Бурачок Л. *Єпископ Григорій Хомишин і Осип Назарук: співпраця, взаємовпливи, ідейні розбіжності*, 18.

³⁶ Єгрешій О. Бурачок Л. *Єпископ Григорій Хомишин і Осип Назарук: співпраця, взаємовпливи, ідейні розбіжності*, 18.

напря́м часопису реформаторсько-ультрамонтаністичним³⁷. Тому газета «Діло» в одній зі своїх статей звинуватила «Нову Зорю» у двох «злочинах», які характерні для вищенаведеного терміна, а саме: «Відсунення “громадсько-соборницького” чинника і побільшення впливу “Ватиканського Риму”»³⁸. Редакція часопису не опиралася цим твердженням, а заявила, що так воно і є, «оскільки кожний віруючий католик не тільки повинен відсувати, а й поборювати т.зв. “громадсько-соборницький” чинник, бо в Католицькій Церкві Ісус Христос установив одну однісіньку Власть, а саме Єпископів, підчинених верхньому і начальному Пастиреві, Христовому Намісникові, Єпископові Риму»³⁹. Також оциденталісти вважали, що громадсько-соборницький чинник впровадили протестанти і він є схизмою⁴⁰. Тому автор статті зазначив, що потрібно боротися і не допускати світського впливу в Церкві, натомість бути під повним впливом Апостольської Столиці, бо «ми є вірні і щирі діти Католицької Церкви так само добре, як Еспанці, Німці, Італійці чи Поляки. Се, що маєм питомий нам обряд, не може бути перепоною в добрім відношеню до Ап. Столиці»⁴¹. Отже, часопис «Нова Зоря» завжди дотримувався католицького світогляду, який плекали єпископ Григорій Хомишин та очільник редакції «Нова Зоря» Осип Назарук.

2.2. ДИСКУСІЯ НА ШПАЛЬТАХ «НОВОЇ ЗОРІ» ЩОДО СПРОБИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦЕЛІБАТУ І ЗМІНИ КАЛЕНДАРЯ У СТАНІСЛАВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ

У першій половині ХХ століття щільне місце серед обрядово-літургійних суперечок греко-католицького духовенства належало питанню впровадження целібату під проводом Григорія Хомишина. Доречно пригадати, що Станіславівський єпископ не перший, хто хотів запровадити неодружене священство в ГКЦ. Така спроба відома ще з часів Львівського собору (1891),

³⁷ Назва “ультрамонтанізм” виникла наприкінці ХІХ століття в Німеччині та Австрії, коли лібералізм поборював Католицьку Церкву, і цю назву присвоювали тим, які були вірні Апостольській Столиці і захищали непомильність Папи. Часто таких католиків називали папістами. Див. *Нова Зоря* 55 (1929) 2.

³⁸ Священик. “Дві струї” в Греко-Католицькій Церкві // *Нова Зоря* 55 (1929) 2.

³⁹ Священик. “Дві струї” в Греко-Католицькій Церкві, 2.

⁴⁰ Священик. “Дві струї” в Греко-Католицькій Церкві, 2.

⁴¹ Священик. “Дві струї” в Греко-Католицькій Церкві, 2.

яка породила неабиякі суперечки серед духовенства. Таким чином на Соборі хотіли ухвалити постанови, які прямо не запроваджували целібат, проте нечітка їх вказівка сприяла б поширенню загального целібату⁴². Йшлося про те, що статус целібсів мав бути вищим від одруженого священства і ректори семінарій мали заохочувати семінаристів не заручатися і не одружуватися під час навчання⁴³. Саме таке виховання майбутніх душпастирів мало сприяти усвідомленню безшлюбного стану, проте не всі учасники Собору погодилися з таким рішенням і воно не зазнало успіху⁴⁴. Також зазначалося, що вибір целібату – це протиприродний спосіб життя, що суперечить людському організмові, і неодружений стан характерний для західної Церкви, тому є виявом латинізації греко-католицького духовенства⁴⁵.

Ідея запровадження целібату в ГКЦ у ХХ столітті, на думку Назара Кізя, починається від «схизми американських русинів», коли в Америці заборонялось греко-католицьким священникам одружуватися, і таку заборону трактували як одну з причин латинізації та переходу греко-католиків на православ'я⁴⁶. Схожі події відбувалися після запровадження целібату в Станіславівській єпархії, адже єпископу Хомишину закидали звинувачення у латинізації обряду.

Оскільки не маючи листів чи записок самого Григорія Хомишина щодо його роздумів про целібат, ми будемо послуговуватися книгою «*Два Царства*», проте хочемо зауважити, що походження та автентичність цього джерела не підтверджене і є таким, що маніпулює певними історичними подіями та особами⁴⁷. Саме тому ми не будемо заглиблюватися в полеміку, вміщену на сторінках видання, але деякі роздуми, що не викликають сумніву і є історично відомі, будемо використовувати для нашого дослідження.

---

⁴² Корбяк Д. «Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення» // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи (збірник наукових праць)*, вип. 4, Кам'янець-Подільський 2015, 165.

⁴³ Корбяк Д. «Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення» // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи (збірник наукових праць)*, 165.

⁴⁴ Корбяк Д. «Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення» // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи (збірник наукових праць)*, 165.

⁴⁵ Кізь Н. *Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ*. Львів 2018, 36.

⁴⁶ Кізь Н. *Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ*, 36.

⁴⁷ Експертний висновок на публікацію книги «*Блаженний Священномученик Григорій Хомишин, Єпископ Станіславівський "Два Царства"*»/ Редакція о. Ігор Пелехатий, Володимир Осадчий, Люблін 2016, 400».

Впровадження целібату 1920 року в Станіславівській єпархії під проводом Григорія Хомишина зазнало гострої критики на сторінках часопису «*Нива*», про що зауважив сам єпископ: «[...] у нас прийнявся навіть целібат і то в Станіславівській Дієцезії від 1920 р., а в Перемиській від 1925 р. І хочай зачинилася була буря і крики, однак ані сонце не затьмилось, ані земля не запалась, ані нарід не загинув з тої причини. Та послідними літами зачало у нас прозябати византійство. Напрям сей зачав пропагувати періодичний часопис «*Нива*»⁴⁸. На відміну від часопису «*Нива*», який містив велику кількість статей щодо спротиву целібату, часопис «*Нова Зоря*» не надавав великої уваги цій полеміці, але під час розмови редактора з читачем позиція змінилась. Читач заявив, що редакція «полемізує з усякими важними закидами оборонців східного обряду, а про найважніший – про целібат – ані заїкнеться, хоч і як він з церковно-правового боку не законний і з національно-культурного шкідливий»⁴⁹. Редактор намагався пояснити позицію «*Нової Зорі*» щодо цієї проблеми, стверджуючи, що часопис «поборює тільки те, що є очевидним плодом злої волі або глупоти, натомість шанує щирі переконання, хочби й не погоджувалась з ними»⁵⁰. Саме після цієї розмови редакція опублікувала декілька статей, в яких висловила свою думку щодо впровадження целібату. В одній із перших статей під назвою «*В сіти непорозуміння*» розглядалась історія впровадження целібату в римо-католиків та характеризувалась відмінність вибору стану в Західній і Східній Церкві, а також висловлювалась позиція Унійної Церкви щодо цього питання. У статті зазначалося, що від 1596 року вище духовенство Унійної Церкви могло бути тільки неодруженим, а нижче – один раз одруженим, або дозволялось вибирати безженний стан і підставою для цієї реформи було те, що пропагувався поворот до того стану, що був колись перед схизмою (1054 року) в цілій християнській Церкві, на Сході і на Заході⁵¹. Автор статті стверджував, що впровадження целібату в Церкві – це не догматичне питання, а лише організаційне, дисциплінарне, технічне, і були

⁴⁸ Хомишин Г. *Пастирський лист про византійство* // *Нова Зоря* 29 (1931) 6.

⁴⁹ *В сіти непорозуміння. До спору про жонаті і безженне духовенство в нашій Церкві* // *Нова Зоря* 65 (1928) 1.

⁵⁰ *В сіти непорозуміння. До спору про жонаті і безженне духовенство в нашій Церкві*, 1.

⁵¹ *В сіти непорозуміння. До спору про жонаті і безженне духовенство в нашій Церкві*, 1.

часи, коли на Сході і на Заході священники були жонаті навіть на єпископських престолах, однак завжди безженний стан вважався вищим та ідеальним для завдань Церкви⁵². Саме тому в обох обрядах почали вимагати безженності, щоб бути вільними від житейських суєт і всеціло віддатися обов'язкам свого становища⁵³.

У наступних статтях, що стосувалися celibату, редакція «Нової Зорі» наводила аргументи, чому для греко-католицького духовенства краще неодружений стан. Зокрема, одним із доказів було те, що мала конкурентна здібність східного обряду супроти західного полягає в тому, що безженність латинського кліру є однією з головних основ цієї переваги⁵⁴. Крім цього, у статті зазначалося, що неодружене священство приносить велику користь латинникам, тому Західна Церква отримує: «а) вищу організаційну здібність, технічну справність і службову дисципліну; б) глибше фахове знання, можливість ширшої освіти й більшу інтелектуальну продуктивність; в) ліпшу соціально-економічну ситуацію»⁵⁵.

У впровадженні celibату в обрядовість ГКЦ також вбачали політичний мотив, стверджуючи, що за цим стоять поляки і цю реформу підтримує Рим, щоб асимілювати вірних. Часопис «Нова Зоря» намагався спростувати таке твердження, пишучи, що поляки не можуть мати жодної користі з celibату в греко-католиків, а щодо Рима, то «якби Римові залежало єдино на асиміляції, то він якраз повинен бути проти реформи, маючи певну надію скоро побачити наших дітей і внуків в чистім латинстві. Отже, Рим за реформою саме в інтересі нашої церковно-культурної індивідуальності»⁵⁶. На сторінках «Нової Зорі» також була опублікована заява безженого кліру Станіславівської єпархії, в якій йшлося про те, що священники критикують брошуру «В обороні прав нашої греко-католицької Церкви». У ній зазначалося, що тільки жонатий клир становить стійкий мур проти ворожих наступів на ГКЦ і народ, і тільки з

⁵² В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві, 1.

⁵³ В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві, 1.

⁵⁴ В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві // Нова Зоря 67 (2 вересня 1928) 1.

⁵⁵ В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві, (2 вересня 1928) 1.

⁵⁶ В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві, (2 вересня 1928) 1.

жонатого клиру можуть вийти такі мужі, як Шашкевич, Могильницький, Качала, Танчакевич та інші, натомість безженний клир стане «топорищем до сокири, що має підтинати сам пень народу, селянську масу», оскільки целібат – це справа політики⁵⁷. Як стверджували священники, такі «вискази не поперті ніякими аргументами, ні історичними, ні взятими з теперішності, а oprіч того вони не правдиві та подиктовані хиба лише упередженням і ненавистю до безженого клиру»⁵⁸. Григорій Хомишин також висловив свою думку щодо брошури, зауважуючи, що всі ці звинувачення – брехня, бо целібат – то є справа станова, належить виключно до церковної дисципліни, і нема ніякого доказу, що священники, які висвячуються в неодруженому стані, стають латинниками⁵⁹.

Хоча у часописі «*Нова Зоря*» наводилися аргументи на захист целібату, проте не повідомлялося, що в Станіславській єпархії відбувався спротив щодо впровадження цієї реформи. Найперше “проти” виступали семінаристи, які не хотіли висвячуватися в безженному стані. Таку ситуацію можна розуміти зі слів Єремії Ломницького, який був ректором Станіславської семінарії: «В семінарі все йде добре. Була лиш біда з целібатом. Преосвященні на Благівіщення мали науку в каплиці. Говорили о жертві, сиріч целібаті. З тої нагоди на третій день оден з питомців [...] зробив паскуду. В ночі тером (карболем з віходків) обілляв мої двері. Дуже то прикре враженє зробило на всіх питомців. До 3 дні виявило ся і зістав видалений. Відтак успокоїло ся все»⁶⁰. На нашу думку, це тільки один з відомих опорів семінаристів проти впровадження целібату, проте їх могло бути значно більше, але ми не володіємо інформацією про інші випадки.

Єпископ Хомишин мав чітку і незламну позицію щодо кандидатів, яких приймали до семінарії. Він зауважував, що було багато вступників, які робили це для того, щоб бути забезпеченими і ще й до того одруженими, тому таких кандидатів він називав «хлібоїдами», які не до кінця розуміють своє

⁵⁷ Баницький Н. та ін. *Збірна заява безженого клиру* // *Нова Зоря* 72 (1929) 2.

⁵⁸ Баницький Н. та ін. *Збірна заява безженого клиру*, 2.

⁵⁹ Хомишин Г. *Два Царства* / ред. о. Ігор Пелехатий, Володимир Осадчий, Люблін 2016, 201.

⁶⁰ Бондарев І. *Щоденник отця Єремії – першого ректора станіславської греко-католицької семінарії Єремії Ломницького* // Репортер, 18 березня 2016, <<http://report.if.ua/uncategorized/shchodennyk-otcya-yeremiyi-pershogo-rektora-stanyslavivskoyi-greko-katolyckoyi-seminariyi-yeremiyi-lomnyskogo>>(дата звернення: 13 жовтня 2019).

покликання⁶¹. Для Станіславівського єпископа умова безженства – це основна проба для покликання семінариста, тому кандидати до священства, які хотіли бути одруженими, намагались вступати до Львівської семінарії, оскільки після її закінчення можна було одружуватися, окрім того, до семінарії приймали й одружених⁶². Через це студенти Станіславівської семінарії могли чинити опір целібату, оскільки не у всіх семінаріях ГКЦ діяла заборона на одружене священство.

Не тільки дискусія щодо целібату висвітлювалась на сторінках релігійної періодики. Значна частина обрядових суперечок – це питання впровадження григоріанського календаря в Станіславівській єпархії під проводом Григорія Хомишина. Він ініціював реформу календаря у лютому 1916 року без порозуміння з іншими галицькими ординаріями. Однак суспільство не сприймало цієї реформи, а з приходом російських військ, що зайняли усю Станіславівську єпархію, з огляду на обставини довелось повернути юліанський календар⁶³. Окрім того, митрополит Андрей зі свого митрополичого уряду видав декрет, який також зобов'язував повернути юліанський календар. Натомість Станіславівський єпископ твердо обстоював свою позицію:

Вернувши з початком серпня с. р. до Станиславова, зніс від себе заряджене митроп. Шептицького і ввів на ново григоріанський календар. Сам відсвяткував святочно в катедрі свято Успенія Пресв. Богородиці після латинського календаря в дни 15 серпня с. р., натомість в дни 28 серпня с. р., коли до катедральної церкви зійшли ся тисячі вірних з цілого повіта, наказав всім священникам правити співаку Службу Божу і сповідати вірних. Тільки один його поплечник о. Сатурський відправив тиху Службу Божу (читану) як в звичайні дні і тисячі вірних розійшли ся без сповіди, не почувши ні проповіді, ні церковного співу⁶⁴.

Григорій Хомишин навіть у посланні «Відозва до Всечесного Духовенства Станіславівської єпархії» зазначав: «Строго забороняю уживати календарів будьто стінних, будьто в книжці виданих, де побіч грек.-кат. календаря уміщений православний календарь, а ще тим більше, коли римо-католицький календар уміщений доперва на третім місци по православнім»⁶⁵.

⁶¹ Хомишин Г. *Два Царства*, 134.

⁶² Хомишин Г. *Два Царства*, 133-134.

⁶³ *Григоріанський календар в Станіславівській єпархії. Станіславів, 4 вересня 1917 // ZBRUC, <<https://zbruc.eu/node/70607>> (дата звернення: 10 жовтня 2019).*

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Хомишин Г. *Відозва до Всечесного Духовенства Станіславівської єпархії // Нова Зоря* 101 (1928) 4.

У часописі «Нова Зоря» публікувалася низка статей на тему календаря, в яких намагались пояснити впровадження цієї реформи та виділити переваги нового календаря порівняно зі старим. Першим аргументом на користь григоріанського календаря було те, що юліанський календар ставить українців культурно нижче, ніж поляків; другим – григоріанський календар складно використовувати у містах, як в Галичині, так і в еміграції; третій аргумент свідчив про те, що старий календар астрономічно фальшивий і всі народи тримаються нового календаря вже 350 років, а тільки греко-католики, одні з католиків цілого світу, тримаються анахронізму, і то шкідливого⁶⁶. Такі докази були важливі, оскільки автор навів приклади труднощів через використання григоріанського календаря:

через старий календар терплять найбільшні маси. В однім Львові є понад 10.000 дівчат служниць; якась кількість робітників у магістраті, газівні, воєводстві, шпиталях, польських монастирях, у приватних польських підприємствах і у капіталістів. Буде також дещо наших публічних урядників. Багато з тих людей тратять посаду задля календаря, бо хлібодавці, впрочім слушно кажуть, що їх слуги не можуть обходити подвійних свят. І тому відправляють наших. Треба знати, що багато дівчат стративши місце впадає у розпуку. Та сама історія є по всіх містах. Далі десятки тисяч слуг, робітників і ремісників мусять працювати в свої свята⁶⁷.

З огляду на вищезазначене, календарна реформа мала не тільки церковний інтерес, але також суспільний, оскільки поляки не хотіли відпускати українських працівників святкувати свої свята, і в такий спосіб позбавляли їх робочих місць. Ще один важливий аспект реформи – люди могли приходити лише в неділю до храму, а коли свята припадали на будні дні, то церкви були пустими або траплялися досить неприємні ситуації: «Дуже прикре вражіння відчувається на святі Йордану. На ринку сходяться наші процесії, а по дорозі їдуть фіри зі сміттям і чистять улиці. При керниці духовенство з єпископом, а не далеко везуть битих свиней, волів, дрова і т.д.»⁶⁸. Саме такі аргументи автор статті наводив на користь григоріанського календаря одному з опозиціонерів. Він також висловив думку, що у справі нового календаря вислухають будь-які

⁶⁶ Каровець М. *Справа календаря* // *Нова Зоря* 6 (1932) 1.

⁶⁷ Каровець Р. *Справа календаря*, 1.

⁶⁸ Каровець Р. *Справа календаря*, 1.

протиаргументи, але нехай вони будуть уважно обдумані і беруть до уваги добро релігії і Церкви⁶⁹.

Отже, навівши декілька доказів на користь григоріанського календаря, а також зважаючи на суспільний чинник, що впливав на реформу, ми пропонуємо поглянути на цю дискусію з боку душпастирів, які наводили приклади з власного служіння і свідчили про потребу нового календаря. Один зі священників Станіславівської єпархії на сторінках «*Нової Зорі*» висловився про суто душпастирський аспект реформи. Він стверджував, що в його селі було колись тільки дві «латинські» сім'ї, які святкували свята на свій спосіб, оскільки не було жодної духовної інституції (костелу)⁷⁰. Тому вони часто виїжджали кудись в місто, щоб бути в костелі на відправі, і таке явище спостерігалось не тільки в одному селі, а схожі випадки були по різних місцях⁷¹. Згодом і греко-католики почали так чинити, «бо скажимо собі правду – наш нарід дуже любить святкувати, а ще до того “з okazjiю”. В місцевостях, де було більше латинників, тим самим і костелів, святкували вже всі немов обов'язково. Навіть величалися тим перед впливовими латинниками та дорікали, чи дещо переказували до тих, що в лат. свято щось робили – хочби на подвірю»⁷².

Збільшення римо-католицьких громад у селах чи містах спричиняло певний дискомфорт для вірних ГКЦ: оскільки вони не хотіли відчувати себе нижчими від латинників, тому намагалися святкувати свята того ж дня, що й вони. Деякі священники, переважно в містах, мусили переносити свої Богослужіння і відправляли з самого ранку святкову Службу Божу за григоріанським календарем, або робили так, щоби почати і закінчити Службу одночасно з костелом, щоб вірні не йшли на «латинські» Богослужіння⁷³. Такі дії духовенства відновили процес «крадіння душ», який траплявся в другій половині XIX століття, коли греко-католики забороняли своїм вірним ходити до

⁶⁹ Каровець Р. *Справа календаря*, 1.

⁷⁰ Каровець Р. *Справа календаря*, 1.

⁷¹ Гавришак А. *Справа календаря // Нова Зоря* 13(1932) 2.

⁷² Гавришак А. *Справа календаря*, 2.

⁷³ Гавришак А. *Справа календаря*, 2.

латинників, і навпаки⁷⁴. Бували випадки, в яких римо-католицькі священники відмовлялися сповідати греко-католика, оскільки той не хотів залишатися на «латинську Службу»⁷⁵.

Причина відмінностей у календарі також спричиняла неприємні випадки з парафіянами ГКЦ, наприклад: коли оголошувалися оповіді про подружжя, то в «костелі» вони закінчувалися швидше, ніж у греко-католиків, і латинський парох, незважаючи ні на що, давав шлюб⁷⁶. Варто зауважити, що проблеми стосувалися і святкових днів за юліанським календарем: оскільки «склепи» та всілякі «крами» цілий день були відкриті, то це ставало причиною того, що значна частина парафіян у святковий день за старим календарем робила всілякі домашні справи навіть тоді, коли в церкві відбувались святкові Богослужіння⁷⁷. Як зазначив автор статті, саме через такі випадки юліанський календар спричинив багато втрат вірних ГКЦ і далі буде спричинювати, якщо не замінити його новим, а тому наголосив, що думка Григорія Хомишина про запровадження нового календаря була слушною, бо «скільки то страт ми заощадилиб собі, якби були тоді пішли за голосом Преосвященного Григорія»⁷⁸.

Підсумком дискусії щодо впровадження григоріанського календаря на сторінках «Нової Зорі» стала стаття о. Н. Марківа, в якій він зазначив, що основним чинником у справі нового календаря є слово ієрархів цілої Галицької провінції і вони є ключовими, хто має сказати останнє рішення⁷⁹. Не менш важливим елементом цієї реформи також є вірні, адже, за словами автора, самі «Владики терпеливо чекають на хвилю, коли справа зміни календаря дозріє в масах вірних і ті вірні виявивши свої погляди, попросять своїх Владик рішити справу, але лише після їх думки і досвіду»⁸⁰. Така позиція автора досить

⁷⁴ Stepnia S. *Poland- Ukraine. 1000 years of neighbourhood. The Catholic Church Unions in Central and Eastern Europe* // Stanislaw Nabywaniec, *The relations between the Latin and the Greek-catholic rituals and the question of the Ruthenification and uniatification in the context of the so called "souls robbere"*. Przemyśl 1998, 230.

⁷⁵ Stepnia S. *Poland-Ukraine. 1000 years of neighbourhood. The Catholic Church Unions in Central and Eastern Europe*, 230.

⁷⁶ Гаврищак А. *Справа календаря*, 3.

⁷⁷ Гаврищак А. *Справа календаря*, 3.

⁷⁸ Гаврищак А. *Справа календаря*, 3.

⁷⁹ Марків Н. *Справа календаря. Хто має сказати останнє і рішуче слово про його зміну?* // *Нова Зоря* 31 (1932) 3.

⁸⁰ Марків Н. *Справа календаря. Хто має сказати останнє і рішуче слово про його зміну?* 3.

слухна, бо він бере до уваги думку вірних, які мають самі погодитись на цю реформу, адже коли зробити це насильно, то можна зіткнутися з великим опором, який буде шкодити Церкві і її вірним.

2.3. «ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ОБМАН ОБРЯДОВОСТІ»

Одне з важливих питань, що часто обговорювалося на сторінках греко-католицької періодики, було питання очищення обряду від латинських нашарувань, зокрема і наслідування «візантійства» як обрядового прикладу. Орієнталісти, які вимагали чітко дотримуватися східних традицій, висловлювали негативне ставлення до впровадження латинських практик у ГКЦ. Тому вони писали статті в часописах «*Нива*» і «*Мета*», в яких наголошували на дотриманні візантійської обрядовості, стверджуючи, що це важливий елемент для греко-католиків, який їм не дасть змоги ополячитись і перейти до римо-католиків. Натомість в часописі «*Нова Зоря*» окциденталісти висловлювали невдоволення щодо «візантійства» і захищали католицькі практики, які намагались прищепити до обряду ГКЦ. Треба зауважити, що окциденталісти під словом *візантинізм* розуміли все те, що відрізняло греко-католиків від латинників і належало до спадщини православ'я⁸¹. Крім того, вони зазначали, що Східна Церква без Католицької Церкви зазнала духовного розладу, бо через зверхню обрядовість «засклепилася і стала подібна до забальзамованої мертвої мумії, чи радше стала гробом зверху вибіленим і украшеним. Може вона вправді мати величаві і багаті церкви, дорогі внутрішні окраси, але зате в тих святинях брак тепла і життя»⁸². Саме такий стан Східної Церкви бачили прихильники «Заходу», тому для них обряд був лише середником релігійного культу. Окциденталісти наголошували, що Католицька Церква, на відміну від Східної, головну увагу звертає на вироблення внутрішнього життя в людських душах, щоб їх освятити, саме тому меншу

⁸¹ Папезинська-Турек М. *Візантинізм чи латинство? Дискусія в українській пресі Галичини міжвоєнного періоду про культурні цінності* // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії / За ред. Бориса Гудзяка, Ігоря Сточеляса та Олега Турія, число 3, Львів 2001, 410.

⁸² *Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства)* // *Нова Зоря* 31 (29 квітня 1928) 2.

увагу звертає на обряд, але пильно спонукає до життя з вірою⁸³. Вони називали обманом обрядовість Східної Церкви, який «не тільки спинює розвій внутрішнього релігійного життя, але є просто насильством обряду, бо домагається від обряду сего, чого він дати не може. Бо обряд се тільки зверху форма, але не зміст релігійного життя. Він отже не може бути не змінений так, як догма віри, але улягає еволюції після того, як сего домагається розвій і зріст релігійного життя і культу»⁸⁴. Така позиція окциденталістів дала змогу вводити латинські практики в ГКЦ.

Проблемою окциденталістів було те, що вони вважали очищення обряду виявом русофільства і стверджували, що це не тільки церковно-обрядова справа, а й політична, яку підтримує Росія⁸⁵. Таке розуміння очищення обрядовості стало причиною великих дискусій щодо зовнішнього вигляду греко-католицького священника. Оскільки «декуди зачинає входити в моду у деяких священників ношення заросту бороди і довгого волосся на голові і то без основної причини, а хіба лишень ніби тому, щоб наші вірні призвичаювалися до “східних”. Колись у нас було переслідування за ношення бороди, а нині стається модою»⁸⁶. Для окциденталістів бородаті священники ставали русофілами, які пропагують візантійство, що тягне до Росії. Як приклад цього – схизма на Холмщині, яка, за їхнім твердженням, почалась від призвичаювання вірних до борід і східних ряс⁸⁷. Тому бороду у священника «латинники» характеризували як небезпеку для ГКЦ. Окциденталісти звинувачували часопис «Нива» в пропаганді візантійського духа, який поширюється серед духовенства, тому закликали редакторів припинити підсовувати візантійські принципи, які можуть спричинити велику кризу Греко-Католицької Церкви.

На свій захист щодо очищення обряду орієнталісти також висловлювали низку думок, проте їхню позицію ми розглянемо в наступному розділі, але хочемо зазначити, що головним аргументом «візантійців» на користь обрядової реформи було те, що через відкинення латинських нашарувань буде простіше

⁸³ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), 3.

⁸⁴ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), 2.

⁸⁵ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства) // *Нова Зоря* 32 (3 травня 1928) 2.

⁸⁶ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), (3 травня 1928) 2.

⁸⁷ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), (3 травня 1928) 2.

навернути православних до Католицької Церкви. З таким аргументом не погоджувалися окциденталісти і зауважували, що він є нелогічним і небезпечним, оскільки «се така логіка, якби хто казав, що треба ослабити себе самих, щоб їх двигнути, подібно як щоб хорого уздоровити чи радше мертвого воскресити до життя, то треба буцімто перше самому бути хорим, чи завмерти»⁸⁸. Вони так говорили, бо не вірили, що навернення може відбутися тільки за допомогою обряду. Для них це був тривалий процес, в якому православні мали перейнятися католицьким духом, щоб не боятися змінити свій обряд відповідно до викликів часу. Для «латинників» важливим було й те, що через зверхню обрядовість занедбувалося внутрішнє життя вірних, тому люди були релігійно несвідомі і переходили до різних сект чи конфесій. Також вони брали до уваги інтелігенцію, яка «ходить на Службу Божу для звичаю, але жиє життям чужим для Церкви»⁸⁹. Через такі явища окциденталісти стверджували, що запроваджені латинські практики є корисні, оскільки вірні ГКЦ оживляться силою Католицької Церкви⁹⁰. Якщо орієнталісти вважали латинізацією впровадження в ГКЦ культу Серця Христового, травневих почитань до Богородиці, читаних Служб Божих, збільшення кількості престолів (ставилися по бічних навах храму), проповідальниці, то «латинники» зазначали, що ці так звані «новшиства» є природним наслідком розбудженого релігійного життя під впливом унії, і якщо їх усунути, то обряд повернеться до форм, які питомі російській Церкві, чим візантійській⁹¹. І все ж на сторінках «Нової Зорі» окциденталісти наводили приклади деяких священиків, які так перейнялися чистотою обряду, що почали скасовувати дзвінки під час Служби Божої, перестали кланятись на «Воплотившагося», «Вірую» і «Єдинородний Сину», до причастя казали приступати стоячи, як у православних, бо клячучи приймати причастя – це латинське⁹². Тому о. Андрій Бандера (батько Степана Бандери), який був парохом в селі Бережинці біля Калуша, хотів скасувати латинські практики у своїй парафії, але не всі парафіяни погоджувалися з його наміром,

⁸⁸ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства) // *Нова Зоря* 33 (6 травня 1928) 2.

⁸⁹ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), 3.

⁹⁰ Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства), 3.

⁹¹ Куди нам іти? (стаття надіслана) // *Нова Зоря* 15 (1928) 3.

⁹² Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство // *Нова Зоря* 16 (1932) 3.

через що розділилися на два табори: шляхта хотіла приймати причастя клячучи, бо так роблять католики цілого світу, а прості селяни послухались священика і йшли стоячи до причастя⁹³. На парафії почалася велика дискусія, яка призвела до того, що 300 парафіян перейшли на латинський обряд⁹⁴. Щоб краще зрозуміти її суть, пропонуємо уривок зі статті:

причиною переходу шляхти на обряд латинський було те, що парох о. Бандера, причащаючи людей стоячи, поминув одну стару жінку, котра клячала. Коли вона заявила, що бажає причащатися, казав парох старшим братам насильно піднести її і так ніби стоячу заприщав. Сей грішачий факт в церкві, коли парох тримав Найсв. Тайни в руках, довів шляхту до крайности⁹⁵.

Ось такі ситуації окциденталісти трактували як причину переходу вірних ГКЦ на латинський обряд, запевняючи, що на латинський обряд не переходять щирі католики, які шанують приписи Церкви і релігійні почуття вірних, а тільки фанатичні «візантійці» які ведуть народ на роздоріжжя⁹⁶.

Важливе бачення у дискусії щодо очищення обряду від латинських нашарувань, або так званого «візантійства», лідера окциденталістів єпископа Григорія Хомишина, яке він висловив у своєму пастирському листі «Про візантійство», опублікованому на сторінках «Нової Зорі». Станіславівський єпископ спробував детально роз'яснити важливість латинських практик в обряді ГКЦ і як «візантійство» може завдати шкоди вірним Греко-Католицької Церкви. Ми не будемо згадувати всіх тем, які порушує Хомишин у згаданому посланні, проте виділимо декілька аспектів щодо обряду. Він виразно підкреслив, що в ГКЦ почав розвиватися євхаристійний культ:

Євхаристійний культ з всіми практиками, як: адорація, часті святі Причастія, прилюдне обходжене торжества Божого Тіла. Рівнож існує у нас «Товариство Священіче Адорації Найсв. Євхаристії». Відтак практики культу Пресв. Серця Ісуса Христа, Святого Серця Христового, Апостольство молитви в злуці з Серцем Христовим, а перша п'ятниця і перша неділя в місяці притягають много наших вірних на Богослуження і до приймає св. Тайн. А що до почитання Пр. Діви Марії, то не потребує много розводитись. В нашій народі дуже високо є почитана і горячо люблена Пр. Д. Марія, але практичний культ з великим впливом і хісном для поширення Божого царства в нутрі душі впровадженій через Чин Василянський⁹⁷.

⁹³ Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство, 3.

⁹⁴ Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство, 3.

⁹⁵ Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство, 3.

⁹⁶ Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство, 3.

⁹⁷ Хомишин Г. Пастирський лист про візантійство // Нова Зоря 29(1931) 6.

З цього уривка можемо зрозуміти, що згадані обрядові практики були суто латинські і неприйнятні Східній Церкві. Тому часопис «*Нива*» гостро критикував ці впровадження. Однак Григорій Хомишин стверджував, що така критика з боку редакції часопису несправедлива, оскільки вона пропонує засади, які роблять відчуження від Католицької Церкви і через манію обрядовості відсувають особового Ісуса Христа, присутнього в Євхаристії, «за сцену»⁹⁸. Крім полеміки, яка велася з «*Нивою*», Станіславівський єпископ також наводив приклади, в яких звинувачував «візантійців» у нерозторопності. Він пригадав, як один священник служив «читану» Божественну Літургію в його єпархії і замість того, щоб читати голосно, кричав, бо згідно з приписами східного обряду Літургія має співатися, то присутні вірні не могли цього зрозуміти і думали, що той священник глухий⁹⁹. Ще один приклад був про семінаристів, які не хотіли приймати Святе Причастя на колінах, хоч їх просили, оскільки вірні, які там були, не могли зрозуміти, як можна стоячи приймати причастя¹⁰⁰. Водночас єпископ висловив думку щодо «чистого» обряду, за який борються «візантійці». Він зазначив, що «се обряд чисто синодальний російський! І дивна річ і незрозуміла. Колись за царської Росії ми боронились проти російської обрядовості з остраху перед русифікацією, а тепер приймаємо ту обрядовість під іншою формою, бо під назвою “чистого типу”»¹⁰¹. Отже, єпископ розумів очищення обряду як русифікацію і зближення з православною Церквою.

Прозахідні погляди Григорія Хомишина і його прихильників стали важливим елементом у впровадженні латинізації в обряд ГКЦ. Його спроба запровадити celibat і змінити календар породила численні дискусії серед греко-католицького духовенства, які висвітлювала релігійна періодика. У такий спосіб часопис «*Нова Зоря*» відіграв важливу роль у захисті католицького світогляду, який пропагували окциденталісти. На його сторінках велася *активна боротьба* проти очищення обряду ГКЦ від латинських нашарувань.

⁹⁸ Хомишин Г. *Пастирський лист про візантійство*, 6.

⁹⁹ Хомишин Г. *Пастирський лист про візантійство*, 6.

¹⁰⁰ Хомишин Г. *Пастирський лист про візантійство*, 6.

¹⁰¹ Хомишин Г. *Пастирський лист про візантійство*, 7.

Завдяки єпископу Григорію Хомишину, Осипу Назаруку й іншим прихильникам консерватизму та окциденталізму часопис успішно виконав покладені на нього завдання.

РОЗДІЛ 3

ПОВЕРНЕННЯ ДО ДЖЕРЕЛ: ЧАСОПИСИ «МЕТА» І «НИВА» НА СТОРОЖІ ОБРЯДОВО-ЛІТУРГІЙНИХ РЕФОРМ

3.1 ПРАГНЕННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ОЧИСТИТИ ОБРЯД ГКЦ ВІД ЛАТИНСЬКИХ НАШАРУВАНЬ

Міжвоєнний період Галичини став особливим часом для проводу Церкви, оскільки набували поширення могутні ідеологічні течії, які не могли дійти згоди між собою, тому зрозуміти, яким шляхом іде людство і що відбувається загалом у суспільстві, було дуже складно¹. На початку ХХ століття митрополичий престол посів Андрей Шептицький (1900–1944). Його харизма, проникливість в людські серця перетворить монаха, релігійного лідера на етнарха², який обстоював і поширював інтереси цілого українського народу³. Отже, ми зробимо акцент на постаті Галицького митрополита і переглянемо його реформи Греко-Католицької Церкви, адже це допоможе нам краще зрозуміти, чому часописи «Нива» і «Мета» були на сторожі обрядово-літургійних реформ.

Митрополит Андрей, беручи за основу Берестейську унію, що підтверджують його слова: «Вертайте до Унії, до церковно-національної традиції і будьте їй вірні!»⁴ – мав непорушний намір зберегти східний обряд для ГКЦ, тому розпочав його очищення від латинських практик. Проте Ліліана Гентош, автор монографії, в якій висвітлено життя і діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період Галичини, стверджує: «Починаючи обрядову реформу, митрополит не мав чітко накресленого плану з переліком потрібних заходів. Він глибоко усвідомлював необхідність перегляду існуючого стану, уніфікації обряду та прагнув привнесення змін, що повертали б втрачені візантійські традиції»⁵. Але повертати втрачені візантійські традиції

¹ УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішення та невирішення. Суспільно-релігійний аспект» (Свідоповідь Ліліани Гентош) // сайт: Збруч, < <http://zbruc.eu/node/46036> > (дата звернення: 26 жовтня 2019).

² Слово походить з грецької «етнархос» – голова народу.

³ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В, *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)* / ред. О. Зайцев. Львів 2011, 99.

⁴ Державник Д. *Поворот до традиціоналізму* // Мета 7 (1931) 2.

⁵ Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*. Львів 2015, 335.

в латинізований обряд ГКЦ без чіткого плану було не просто. У попередньому розділі ми зазначали, що окцидентальний табір греко-католицького духовенства мав інше бачення щодо обряду ГКЦ і свою позицію він часто висвітлював у часописі «*Нова Зоря*». Окциденталісти були серйозною опозицією Шептицького щодо впровадження обрядово-літургійних реформ і подекуди звинувачували його в «русифікації обряду», який призведе до схизми. Незважаючи на критику «латинників», Митрополит визначає ідентичність Греко-Католицької Церкви як києво-візантійську і спрямовує свої сили на відновлення східних традицій. Він усвідомлював, що «коли проти візантійства і його широких рукавів та борода підемо війною з таким самим візантійством вузьких рукавів і голеної борода, то ледве переконаємо кого небудь про правдивість католицької науки»⁶. Шептицький був упевнений, що греко-католики знають свій обряд і намагаються його зберігати. Він говорив про це так: «Серед людей нашого народу інтерес до правил богослужіння і обрядовості набагато сильніший, аніж серед латинників. Народ знає обряди і дуже обурюється, якщо дотримання певних рубрик не є точними»⁷. Хоча вірні ГКЦ знали свій обряд, але через «латинізоване» духовенство він зазнавав значних змін. У листі Івана Дейбнера до Андрея Шептицького, в якому йшлося про проблему збереження східного обряду в Католицькій Церкві, зазначалося: «Дозвольте, Ваша Еміненціє, розповісти вам про своє вражіння, коли я вперше відвідав отут у Львові церкву грецького обряду; тоді, Ваше Високопреосвященство, Ви можете собі уявити, що може відчувати росіянин, який є східний до глибини душі, а не трохи златинізований, як я»⁸. Автор намагався звернути увагу Митрополита на те, що обряд греко-католиків такий латинізований, що православного росіянина це би дуже здивувало. Далі в листі Дейбнер зазначає:

Коли я зайшов уперше до церкви руського обряду у Львові, побачив поголених і підстрижених священиків, на голові яких були убори, дуже подібні до тих, що носять латинники, почувши ці дзвіночки, такі недоречні у величних церемоніях нашого обряду, і взагалі, побачивши ці всі спотворення, які знебарвлювали такий багатий і

⁶ Відгомін Пастирського Листа Екц. Митрополита // *Мета* 22 (1931) 9.

⁷ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)* / перек. Я. Кравець, Львів, 396.

⁸ Авакумов Ю. (упоряд.). *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали 1899-1917*. Львів 2004, 30.

самобутній наш обряд і забирали в нього особливий характер, сльози навернулися мені на очі, великий жаль стиснув серце, і я відчував себе ображеним як східний християнин⁹.

Такий вигляд обряду був перешкодою для екуменічної діяльності з православними, яку намагався розвивати Андрей Шептицький. Варто зазначити, що Митрополит був прихильником православ'я, проте це поняття він розумів як дотримування постанов семи Вселенських соборів, а також догматів і правил, які формувалися Церквою до 1054 року¹⁰. Він дійшов висновку, що до розколу християнства цей термін був притаманний і католицькій традиції¹¹. Виходячи з цього, Митрополит намагався довести не з'єдиненням Східним Церквам, що поняття «православ'я» є сполучене з атрибутом вселенськості, тому не має бути ніякої ворожнечі між православними і католиками¹². Саме таке розуміння поняття «православний» допомагало Митрополитові в досягненні його головної мети – возз'єднанні Східних Церков з Апостольським Престолом. Він усвідомлював, що найкращим чинником для з'єднання була Греко-Католицька Церква, як зразок Східної Церкви в єдності з Римом. Тому було потрібне очищення обряду ГКЦ, щоб показати іншим православним Церквам, що Католицька Церква в жодному разі не буде втручатися в обрядові справи з'єднаних Церков.

Першим кроком до очищення обряду була літургійна реформа, яка розпочалась з видання *Літургікону* (можна вживати термін *Служебник*) 1905 року під керівництвом Митрополита, надрукованого Ставропігійським братством, – це було перше видання після Львівського собору¹³. У його текстах і деяких рубриках залишалися окремі «гібридизми», проте найбільші латинські запозичення були видалені. Траплялося багато казусів щодо видання цієї богослужбової книги, наприклад: священнослужителі на Службі Божій не складали трьох пальців під час ознаменування себе хресним знаменням, а

⁹ Авакумов Ю. (упоряд.). *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали 1899-1917*, 30.

¹⁰ Вавжонек М. *Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та Росії*, Рим 2006, 60.

¹¹ Там само, 60.

¹² Там само, 60.

¹³ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) / перек. Я. Кравець*, Львів 2014, 401.

хрестилися усією рукою, натомість православні, як правило, дуже шанують цей жест¹⁴. Також були різні нюанси і про них згадує Галицький митрополит:

Не є це розумно ані поважно легковажити дрібні приписи, а також робити з обряду якусь карикатурну мішанину, що не має ніякого ні літургичного ані научного змісту. Не можна, наприклад, погодитися на таку латинізацію, яку в останніх часах впроваджували на Холмщині деякі священники приклякали при Службі Божій, давали розрішення в латинській мові і старалися якнайбільше наблизитися до латинського обряду. А вже просто гріхом є не вважати на приписану форму лише тому, бо вигідніше її не заховувати. Хто з принципу хреститься все цілою рукою і все лише раз, хто за єдино, без ніякої причини, не вживає при Проскомидії копія, хто перед Службою Божою не відмовляє молитов перед іконостасом, або допускається інших подібних припущень і недбалств, яких числа нема¹⁵.

Тут можемо побачити, як і якою мірою греко-католицьке духовенство почало застосовувати латинські практики в Богослужінні східного обряду: на Літургії робили поклони, властиві римо-католикам, під час Тайни Сповіді давали розрішення латинською мовою. Така поведінка духовенства змусила Шептицького внести зміни в нове видання, однак йому це вдалося тільки частково. У *Літургіконі* зазначалося, коли саме священнослужитель має хреститися і кланятися, а також зберігати слово «православний» у всіх текстах, де воно зазвичай вживалося у стандартному слов'янському використанні¹⁶. Текст самого *Службника* підготувала Львівська Ставропігія, він містив незначні виправлення, які вніс у літургійну практику Львівський синод¹⁷. Чорновий варіант цього видання не винесли на розгляд та оцінку Святішого Престолу, оскільки Митрополит вважав, що він не зобов'язаний звертатися щодо цього питання до Апостольської Столиці¹⁸. Наполегливість Шептицького у виправленні богослужбових книг підкреслила його рішучість щодо подолання латинського впливу.

Наступним кроком у запровадженні реформи була потреба видати новий *Требник*, який би містив приписи і певні пояснення, що стосувалися уділення

¹⁴ Шептицький А. *Твори слуги божого митрополита Андрея Шептицького (введення у твори митрополита Андрея Шептицького) Писання про обрядові справи*, Т I, Торонто 1965, В-148.

¹⁵ Шептицький А. *Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства Галицької провінції*// *Мета* 6 (1931) 2.

¹⁶ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, Roma 2004, 265.

¹⁷ Королевський К. *Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома Світовими війнами* / перекл. Д. Блажейовський та Р. Тереховський, Львів 2002, 170.

¹⁸ Королевський К. *Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома Світовими війнами*, 170.

Святих Тайн і різних треб. Він мав зберігати виключно східний обряд. Варто зазначити, що з часу Львівського собору, який постановив видати нові видання, нічого не було зроблено. *Требник* Митрополита Андрея якраз заповнив ту прогалину, що тривала з часу рішення собору¹⁹. Шептицький не мав на меті лише видати *требники*, які вже були, адже його видання мало принести користь не тільки Галицькій митрополії, але й іншим єпархіям Греко-Католицької Церкви²⁰. Тому Митрополит створює комісію, що мала підготувати нове видання *Требника* і заздалегідь перевірити рубрики кожного чину і благословення²¹. Цю комісію особисто очолив Шептицький і декілька священників, а саме: Ісидор Дольницький, Володимир Горгул і Тит Мишковський, також, можливо, до її складу ще входили Іван Давидович та Йосиф Боцян²². Варто зауважити, що Тит Мишковський відігравав значну роль у виданні *Требника*, бо коли Галицький митрополит звернувся до Ставропігійського інституту з проханням надати йому напрацювання *Требника*, то отримав таку відповідь: «Що стосується вашого прохання до комітету про передачу вам завершеного рукопису, то ми хочемо повідомити вас, що рукопис, який вже отримав церковну апробацію, знаходиться у володінні Тита Мишковського і він становить його приватну власність»²³.

Мишковський, будучи референтом Комітету *Требника*, на замовлення Ставропігійського інституту підготував видання на основі напрацювань комітету, і ця праця тоді отримала схвалення Митрополита²⁴. Також було затверджено, що Ставропігійський інститут, який мав видавати новий *Требник*, що принесе користь усій Церкві та отримає схвалення майбутнього покоління, має звернутися до Мишковського з проханням подати *Требник* на друк²⁵. Митрополит дав вказівку, у який спосіб мали опрацьовувати нове видання, тому комісія мусила вибирати тексти і рубрики, які були загальними для всіх

---

¹⁹ Лончина Г. *Требник митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1925-1926): Спроба літургійної віднови*, Львів 2014, 57.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Лончина Г. *Требник митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1925-1926): Спроба літургійної віднови*, 58.

²³ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, 305.

²⁴ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, 305.

²⁵ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, 305.

традицій, Греко-Католицька Церква довгий час приймала, церковна влада принаймні мовчазно схвалювала²⁶. Отже, Шептицький старався, щоб нове видання не спричинило великого спротиву серед духовенства, яке призвичаїлося до латинських практик і не хотіло змін. Тому треба було тонко і поступово працювати над очищенням *Требника* від латинізації, проте обурення духовенства не зовсім вдалося уникнути. Варто зауважити, що й генеральний вікарій Львівської архієпархії о. Олександр Бачинський зробив зауваження Ставропігійському інституту щодо видання²⁷. Він наголосив, що новий *Требник* не має нагадувати видання попередніх років²⁸. Критики зазнав також план, який подала Ставропігія, оскільки він містив лише найважливіші богослужіння та благословення²⁹. Правління Митрополії не схвалило плану, наголошуючи на тому, що священикам потрібно набагато більше чинів, що служаться у різних церквах³⁰. Бачинський критикував Ставропігію за те, що вона хотіла зробити рубрики в *Требнику* українською мовою. Він зазначав, що недобре друкувати поважну церковну книгу двома мовами і вона призначена тільки для духовенства³¹.

Мали зауваги до *Требника* також греко-католицькі єпископи. На єпископській конференції 1927 року видання *Требника* стало предметом обговорення і критики з боку єпископа Йосафата Коциловського, який часто підтримував окцидентальні погляди Григорія Хомишина³². Він звинуватив Шептицького в тому, що публікування *Требника* було незаконне, бо він не пройшов апробації Апостольської Столиці³³. Також Коциловський висловився щодо слова «православний», яке рекомендував вживати *Требник* Шептицького, оскільки в жовківському *Требнику* василіянського видання цей термін використовувати заборонялося³⁴.

---

²⁶ Лончина Г. *Требник митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1925-1926): Спроба літургійної віднови*, 58.

²⁷ Там само, 59.

²⁸ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, Roma 2004, 60.

²⁹ Там само, 60.

³⁰ Там само, 60.

³¹ Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, 2004, 60.

³² Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*. Львів 2015, 337.

³³ Там само.

³⁴ Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*, 337.

Крім реформи *требників* та *літургіконів*, Митрополит Андрей вирішив запроваджувати монаші спільноти, які мали зберігати східний обряд. 1904 року він заснував монашу спільноту св. Теодора Студита у Скнилові під Львовом, але після польсько-української війни перевів студитів до монастиря в Уневі³⁵. Про відновлення східної чернечої традиції і заснування першого Студитського монастиря згадує Климентій Шептицький:

Кілька літ пізніше (1901/2) в Олеську рівнож зовсім самотетно зібралася друга подібна громада людей-рільників і ремісників; поділивши свій день на молитву і працю, стреміли вони до совершеннішого духовного життя через сповнювання Євангельських рад. Случайно, при нагоді візитації довідався про них наш Митрополит, відвідав їх, зацікавився ними, заопікувався та заохотив до видержання. З обох тих зав'язків народився перший монастир «Студитів»; назву ту прийняли тому, бо від першого початку та нова монаша родина і що до літургічного життя і що до монашої карности – хотіла в міру можности держатися устава Студийського, того устава, який з Царгорода і Афону перейняла була перша наша чернеча громада Печерської Лаври в Києві – а відтак всі прочі монастирі на старій Русі³⁶.

1919 року Галицький митрополит видає *Унівський устав*, в якому визначалася чітка мета діяльності отців студитів і головним завданням Закону Теодора Студита було спонукати до злуки з Апостольською Столицею Східних не З'єдинених Церков³⁷. Монахи мали укладений устав, яким треба було керуватися і в якому були прописані настанови, що допомагали їм звершувати свою місію. Серед них доречно пригадати декілька, а саме: 1) власним прикладом та проповідництвом студити мали поширювати на Сході Євангельські ради; 2) навчання у школах католицької науки; 3) поширення доброго імені Вселенської Католицької церкви³⁸. Студити зовні були схожі на східних монахів, проте вони все одно мали дотримуватися католицької науки.

Галицький митрополит не був проти католицьких практик, проте він хотів їх пристосувати до Греко-Католицької Церкви під візантійським виглядом, як сам зазначив: «Почитання Христового Серця чи Непорочного зачаття можуть рівно добре прибирати западну, як і східну форму. Для чого їх не приміняти до нашого обряду, для чого ж не надати їм східно-візантійської

³⁵ Ленчик В. *Нариси історії Української Церкви*, Львів 2003, 448.

³⁶ Шептицький К. «Митрополит Андрей і обновлення східної чернечої традиції» // *Монахи Студийського уставу УГКЦ* 2007, < <http://pc.studyty.org.ua/content/view/10/13/>> (дата звернення: 10 листопада 2019).

³⁷ Шафран Р. *Синоди Києво-Галицької митрополії (1596-1991). Організаційно-душпастирський аспект*, Львів 2008, 170.

³⁸ Шафран Р. *Синоди Києво-Галицької митрополії (1596-1991). Організаційно-душпастирський аспект*, 170.

РОЗДІЛ 3. ПОВЕРНЕННЯ ДОДЖЕРЕЛ: ЧАСОПИСИ «МЕТА» І «НИВА» 57
форми?»³⁹ Навіть у створеному екзархаті в Росії Митрополит дозволив вводити латинські практики. Він написав листа до Леоніда Федоріва, екзарха греко-католиків в Росії, в якому зауважив: «Совершать добавочные в этой церкви богослужения, принятые из практики Западной Церкви»⁴⁰.

Варто пригадати, що Митрополит Андрей вважав, що для кращої унійної діяльності надаються монаші спільноти, які б мали зберігати чистоту обряду. Крім цього, під час конференції в Орієнтальному Інституті у Римі Митрополит наголосив на важливій ролі, яку мають відіграти західні чини на Сході⁴¹. Він пояснив, що «виключно зовнішнє зближення до Росії не видасть жодного плоду; треба, щоби росіяни були навертані священиками їх власної народності і обряду; не належить їх непотрібно упокорювати, силуючи їх латинізуватися, так, якби вилучивши схизму – грецький християнізм був чимсь гіршим від римського»⁴². Шептицький добре розумів, що західні чини могли зробити колосальну працю щодо навернення православних, проте для цього потрібно було створювати монастирі, які б дотримувалися східного обряду. Він власним прикладом показав, що це здійснити реально, оскільки, крім заснованої монашої спільноти Теодора Студита, наступним був монаший чин Святого Ізбавителя⁴³. Незважаючи на своє західне походження, вони прийняли східний обряд, вивчивши українську мову, стали улюбленими душпастирями не тільки в Галичині, але й на Волині, Підляшшю і Поліссі⁴⁴.

Однак варто детальніше розглянути заснування цього чину. Все почалося з 1906 року, коли до Крехівського монастиря на навчання приїжджали два редемптористи, призначені для слов'янської місії⁴⁵. 1910 року Митрополит Андрей приїхав до Канади, де редемпторист отець Деляре супроводжував його впродовж майже тримісячного турне, а 1911 року провінціал Бельгії Ван де

---

³⁹ Шептицький А. *Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства Галицької провінції* // *Мета* (1931) 3.

⁴⁰ *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали, 1899-1944* / упоряд. Ю. Аввакумов і О. Гайова, Львів: [б. в.] 2004, 736.

⁴¹ Ворон Е. *Що писав англієць про митрополита Андрея* // *Мета* 13 (1934) 15.

⁴² Ворон Е. *Що писав англієць про митрополита Андрея*, 15.

⁴³ Ленчик В. *Праця слуги Божого митрополита Андрея над об'єднанням українських Церков.* // *Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький (наукові доповіді і статті)* / ред. І. Біланіч та ін., Філадельфія 1994, 70.

⁴⁴ Там само, 70.

⁴⁵ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 361.

Стен приїхав до Канади і започаткував суто східну фундацію, аби уникнути співіснування двох обрядів в одному монастирі⁴⁶. Для цього треба було заснувати новий монастир, який би мав зберігати східний обряд. Отець Деляре зауважив, а Митрополит підтримав його, що такий монастир можна заснувати на Галичині⁴⁷. Саме в Канаді Шептицький міг зрозуміти, що цей чин також можна пристосувати до східного обряду, однак потрібні лише рішучі дії.

У липні 1912 року в Римі відбулося зібрання, на якому були присутні Галицький митрополит, генеральний настоятель редemptористів Патрік Мюрей і провінціал Ван де Стен, які вирішили створити фундацію в Галичині, а саме у Львові⁴⁸. Доречно зауважити, що цей проект не передбачав великого успіху, проте Шептицький не втрачав надії, а шукав місце для редemptористів у Галичині. Митрополит уклав угоду з генеральним настоятелем цього чину, в якій йшлося про те, що він дає дозвіл на заснування східної гілки редemptористів, проте в угоді були прописані певні правила, яких Галицький митрополит не міг порушити. Він надав монахам, що перейшли на східний обряд, всі повноваження, які були потрібні для виконання їхніх обов'язків⁴⁹. Шептицький не міг нав'язувати їм зобов'язання, що суперечили їхнім правилам, а також заборонив вносити в обряд практики, які б суперечили самому обряду⁵⁰. Остаточною датою заснування цього чину в Галичині прийнято вважати 21 серпня 1913 року, коли два монахи оселились в Уневі⁵¹. Діяльність місіонерів Чину Святого Ізбавителя була дуже успішною, вони ретельно виконували покладені на них обов'язки, зокрема зберігали східний обряд. Митрополит Андрей у своєму посланні підкреслив добру діяльність цього чину такими словами: «Ми знали, що місіонарі Чину Святого Ізбавителя, які віддавна на Волині працюють, заховували все якнайвірніше і якнайстаранніше всі обряди так, як вони були у краю заховувані через духовенство і нарід

⁴⁶ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 361.

⁴⁷ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 361.

⁴⁸ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 361.

⁴⁹ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 361.

⁵⁰ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 363.

⁵¹ Там само, 363.

Волині, не впроваджуючи в нічому найменшої навіть із тих змін, які від часів Унії законами і без законів були в нас запроваджені»⁵².

Галицький митрополит, як ідейник реформування ГКЦ, заручався підтримкою духовних осіб, які допомагали відновлювати втрачені обрядові практики, а також стояли на захисті орієнтального напрямку обрядових реформ, аргументовано відповідаючи на закиди окциденталістів. Саме за допомогою часописів «Нива» і «Мета» орієнталісти намагались висвітлити поняття «візантинізму», яке притаманне обряду ГКЦ і таке, що не суперечить католицькому світогляду. Проте на сторінках цих часописів друкувалася низка статей, що захищали обряд від латинізації, яку запроваджували окциденталісти. Серед помічників Андрея Шептицького в «поверненні до джерел» було чимало осіб, однак треба виділити декількох: Леонід Федоров, Йосиф Сліпий, Климентій Шептицький, а також Гавриїл Костельник, який активно захищав орієнтальний напрям ГКЦ у полеміці з окциденталістами. Однією з найважливіших осіб, які спонукали Митрополита до рішучих дій у справі очищення обряду, був Леонід Федоров, якого Шептицький призначив екзархом греко-католиків в Росії. Він не боявся критикувати Митрополита щодо його реформи очищення обряду і стверджував: «Знаєте, Владико Святий, що вам бракує у розумінні нашого обряду? Я хотів би висловити це словом Ritusgefühl («Почуття обряду»). Ви знаєте наш обряд, але не відчуваєте його, не живете ним і тому не можете ще зрозуміти, у чому полягає його чистота»⁵³. Також Федоров зауважив, що Митрополит виховувався в латинській родині і це дуже вплинуло на нього, оскільки він глибоко перейнявся духом цього обряду і західної культури⁵⁴. Критикуючи Шептицького, Федоров зазначив:

Вам бракує тепер лише одного: почати жити так, як живуть східні єпископи, [...] полишити все латинське і керуватися східним благочестям. Подивіться на ті благочестиві вправи, що їх ви особливо любите. Ви досить швидко відправляєте

⁵² Шептицький А. *Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства Галицької провінції* // *Мета* (1931) 3.

⁵³ Авакумов Ю. *Візантинізація і реформа: "Східний поворот" митрополита Андрея Шептицького у контексті богословсько-історичних суперечок першої третини ХХ століття* // *Ковчег*, число VII / ред. О. Турій, Львів 2015, 125.

⁵⁴ Там само, 126.

Літургію, тому як усі західники не цінують її обрядів, а звертає увагу лише на сам евхаристійний акт⁵⁵.

Саме така відверта критика спонукала Андрея Шептицького поглибити знання з історії Візантії і візантійського обряду, що стало вагомим чинником для викорінення латинських впливів із ГКЦ.

3.2 ДИСКУСІЯ НА ШПАЛЬТАХ «НИВИ» І «МЕТИ» ПРОТИ ВВЕДЕННЯ ЦЕЛІБАТУ В ГКЦ

У попередньому розділі ми зазначали, що проблематика латинізації також виявлялася у впровадженні целібату для греко-католицьких священиків під проводом Григорія Хомишина. Саме у цьому підпункті ми зосередимо увагу на аспекті латинізації. Оскільки целібат – не характерна практика для Східної Церкви, тому вона суперечила тим реформам, які впроваджував Митрополит Андрей, через що целібат гостро критикували на шпальтах часописів «*Нива*» і «*Мета*». Одним із противників запровадження целібату був Гавриїл Костельник, який критикував цю реформу і захищав одружене священство на сторінках «*Ниви*». Варто пригадати, що вищезгадані видання підтримували орієнтальний розвиток ГКЦ, адже перебували під опікою Митрополита Андрея.

Затвердження целібату в Станіславівській єпархії спричинило велике невдоволення серед орієнталістів. У часописі «*Нива*» з'явилася стаття Гавриїла Костельника і Василя Лаби під назвою «*RESPICE FINEM*»⁵⁶. Безженний Священик написав, що стаття критикувала брошуру Товариства Безжених Священиків «*Жонатий клир, а безженство клиру*»⁵⁷. Вона поширювала пропаганду целібату в ГКЦ. На початку статті автори зазначили, що целібат, введений 1920 року у Станіславівській єпархії, є неканонічним, оскільки не було згоди з боку Апостольської Столиці, але фактично він запроваджений і

⁵⁵ Авакумов Ю. *Візантинізація і реформа: "Східний поворот" митрополита Андрея Шептицького у контексті богословсько-історичних суперечок першої третини ХХ століття*, 126.

⁵⁶ Вислів походить з латинської мови і перекладається "дивись на кінець".

⁵⁷ Так підписав себе автор цього видання (хоч орієнталісти стверджували, що автором цієї брошури був Григорій Хомишин). «Загальне є переконання в нашій суспільності, що властивим автором брошури "Жонатий клир, а безженство клиру" є сам Пресвящ. Хомишин, оскільки він є ініціатором целібатської реформи [...] отже, всього целібатського, що виходить зі Станіслава, він був першою і вагомою причиною». Див. *Целібатна реформа і її наслідки*, 62.

Найбільша проблема полягала в тому, що:

коли вже приспорилося число целібсів, робиться струя, пропаганда: щоб у найблизшому часі (при нагоді майбутнього провінціального Собора) факт перетворити в загальний канон для нашої гр. кат. церковної провінції. В Станіславові завзялося не давно «Товариство Безженних Священиків ім. св. Йосафата», і вже дало суспільности знати про себе двома публікаціями. Робиться боротьба – вже не на жарти⁵⁹.

Пропаганда Товариства зумовила обурення орієнталістів. Вони стверджували, що такі дії не призведуть до чогось доброго, оскільки Безженний Священик не думає про добро Церкви і народу⁶⁰. Автори статті також зазначили, що Товариство у виданнях використовує вислови, які ображають одружене священство, проте «воювання такими виразами якраз особлює становище войовника»⁶¹. Тому у брошурі, яку поширювало Товариство, йшлося про те, що «жонатє духовенство є єдиним “маточником” свіцької інтелігенції»⁶². Саме такі твердження провокували велике невдоволення серед одружених священиків, адже принижували їхню гідність.

Важливо зазначити, що орієнталісти у запровадженні целібату вбачали політичний аспект, про що свідчать такі слова: «Введення целібату в нашій Церкві становить одну з точок плану на “zniszczenie Rusi” [...] тай нині Поляки дуже радо бачили би целібат у нас і хвалять такі способи та особи, котрі зміряють до сього»⁶³. Крім того, дискусія щодо целібату не була тільки церковною справою, а й суспільною, оскільки його запровадження прирівнювалося до церковної і народної зради⁶⁴.

У статті зазначалося, що загал духовенства Львівської єпархії дотримується звичаю, за яким кандидатам духовного стану залишається

---

⁵⁸ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві) // *Нива* 4 (квітень 1924), 110.

⁵⁹ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 110.

⁶⁰ Там само, 110.

⁶¹ Там само, 112.

⁶² Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 112.

⁶³ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 113.

⁶⁴ Там само, 115.

свобода вибору: одружуватися чи ні? Вони аргументували тим, що цей звичай має багато позитивних моментів для Церкви і народу, а якщо запровадити примусовий целібат, то буде загроза більше втратити, ніж здобути чогось нового⁶⁵.

Важливе місце у цій дискусії також належало питанню «монашества». Оскільки Безженний Священик стверджував, що «монашество не має в нас сприяючої атмосфери»⁶⁶ і вагомою причиною такого становища є одружене священство. На такий закид орієнталісти відповіли із сарказмом: «Глибокий з нього знавець тайни людського життя, нема що казати! Адже у східній Церкві було жонате духовенство від апостольських часів, а прецінь саме там розвинулося монашество і яких велетнів з себе видало! Ясне, як сонце, що причини розцвіту чи знидіння монашества не криються в тому: чи духовенство жонате, чи нежонате»⁶⁷. Крім того, орієнталісти наголосили, що в усій Європі відбувся занепад монашого життя і монахи не мають такого розголосу у світі, як було колись⁶⁸. Тому целібат аж ніяк не може впливати на збільшення чи зменшення кількості монахів. Дуже цікаво було і те, що автори статті поставили контроверсійне запитання: «Що ліпше? Чи такий стан, як у Франції, де церкви порожні, де менша частина є героїчними християнами, а більша атеїстами? Або такий стан, як у нас, де церкви повні [...] без порівняння більше число душ є на дорозі спасіння»⁶⁹.

Безженний Священик у брошурі «*Жонатий клир, а безженство клиру*» також порушив тему обрядовості. Він зазначав, що «ми обмежуємося головно до зовнішніх формальностей, до символіки, обрядовості, традицій, ріжного рода звичаїв, а натомість брак у нас живого, внутрішнього християнського духа»⁷⁰. На це твердження орієнталісти відповіли досить неординарно: «О

---

⁶⁵ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 115.

⁶⁶ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 115.

⁶⁷ Там само, 116.

⁶⁸ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 117.

⁶⁹ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 117.

⁷⁰ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового целібату в нашому духовенстві), 117.

Господи! Се не нинішний вітер зі Станиславова – але кожному думаючому чоловікові ясно: що Церква є саме тоді сильна, коли має свою тверду традицію, свій усталений обряд»⁷¹. Наприкінці дискусії автори зауважили, що запровадження обов'язкового цілібату стає загрозою для унії і великим нещастям для народу, саме тому «з серця і душі кличемо реформаторам: respice finem!»⁷² Варто зазначити, що після публікації статті «*RESPICE FINEM*» на деканальних зборах Зборівського деканату оголосили подяку Г. Костельнику і В.Лабі за сміливу оборону одруженого священства⁷³.

Ще одна стаття, яка висвітлювала полеміку щодо питання цілібату, називалася «*Наша оборона*». У ній детально наводилися аргументи на користь жонатого священства. Автор зазначив, що метою статті є «не виступати проти безженности клиру, поважаємо її і шануємо, як річ знеслу і святу, а рівночасно віддаємо належне право жонатому стану у священників, що також є “тайна велика” і свята, у котрій священник, подібно як в стані безженнім, може бути добрий, ревний і святий і повинен бути добрий, ревний і святий, а тим самим для церкви хосенний»⁷⁴. Не можна стверджувати, що орієнталісти ставилися до цілібату як до чогось негативного, про що свідчить цей уривок, їхня боротьба полягала в тому, щоб одружене священство шанували однаковою мірою, як і неодружене. Стаття була поділена на певні розділи, наприклад: у розділі «*Морально догматична основа*» автор зазначив, що одружений стан навіть не був перешкодою до апостольського покликання Петра, який удостоївся стати основою Церкви⁷⁵. У розділі «*Правно-історичний розвій*» йшлося про те, що Греко-Католицька Церква має дисципліну Східної Церкви в той спосіб, що єпископська гідність завжди була зарезервована тільки для безженних, оскільки світський клир був жонатим, то єпископами могли бути тільки монахи⁷⁶. Тому запровадження цілібату було б очевидним виявом латинізації. Однак на

⁷¹ Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві), 117.

⁷² Костельник Г., Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві), 127.

⁷³ Див. Додаток № 3.

⁷⁴ Тернавський Я. *Наша оборона* (з кругів станиславівського духовенства) // Нива 5-6 (1924) 157.

⁷⁵ Тернавський Я. *Наша оборона* (з кругів станиславівського духовенства) // Нива 5-6 (1924) 157.

⁷⁶ Тернавський Я. *Наша оборона* (з кругів станиславівського духовенства) // Нива 5-6 (1924) 165.

користь одруженого священства свідчили постанови Замойського (1720) і Львівського соборів (1891), які підтверджував Рим, і це надавало право захищати ГКЦ від celibату⁷⁷. Також зазначалося, що «жонаті священники все були, є і будуть щиро віддані своєму Єпископові, вірні для церкви і з посвятою працюють для своїх парафіян»⁷⁸. Ще один цікавий аргумент на користь одруженого священства висловлено в листі до «*Високопреподобного о. Крилошанина В.*», в якому стверджувалося, що священник, який гарно виглядає і чисто вбраний, то це переважно заслуга жінки⁷⁹. Натомість, якби всі були celibатами, то «збільшилось би число тих опущених сільських священників (які нині бувають між вдівцями й celibсами), за яких в місті треба стидатися»⁸⁰.

Варта уваги і стаття під назвою «*Жонатий священник у відповідь нежонатому священникові на його письмо “Жонатий клир а безженство клиру”*», тому що автор намагався виступити на захист одруженого священства. Одним із виявів захисту була відповідь на те, що жонатий священник поділений між собою і жінкою, тому не може якісно виконувати всіх завдань, які перед ним ставить священничий стан⁸¹. На що автор відповів:

Та я спитаю, чи безженний священник цілковито вільний від тих всіх перешкод, які автор (брошури) добачає у жонатого священника? Я відповідаю, що ні, хіба в монастирі або в подібнім згромадженню, бо ж безженний священник мусить так само провадити дім, господарство – загалом промишляти над удержаннем себе і тих всіх, що замешкають його домі. [...] Мені здається, що життя безженного священника в тім напрямі буде далеко тяжше і більше утрудняюче йому сповнення священничих і душпастирських обовязків, як життя жонатого священника, у котрого всі ті тягарі поділені між ним і жінкою⁸².

Також автор зауважив, що місце безженного священника в монастирі, бо там є спільнота, яка підтримує, застерігає, допомагає і карає, якщо на це є

⁷⁷ Тернавський Я. *Наша оборона (з кругів станиславівського духовенства)* // Нива 5-6 (1924) 165.

⁷⁸ Тернавський Я. *Наша оборона (з кругів станиславівського духовенства)* 165.

⁷⁹ Костельник Г. *Лист до Високопреподобного о. Крилошанина В.* // Нива 5-6 (1924), 192.

⁸⁰ Костельник Г. *Лист до Високопреподобного о. Крилошанина В.*, 192.

⁸¹ М. С., Жонатий світський священник. *Жонатий священник у відповідь нежонатому священникові на його письмо “Жонатий клир а безженство клиру”* // Нива 10-11(1924), 348.

⁸² М. С., Жонатий світський священник. *Жонатий священник у відповідь нежонатому священникові на його письмо “Жонатий клир а безженство клиру”*, 348.

РОЗДІЛ 3. ПОВЕРНЕННЯ ДОДЖЕРЕЛ: ЧАСОПИСИ «МЕТА» І «НИВА» 65
потреба⁸³. Крім того, цілібатна реформа призведе до латинізації ГКЦ та
ополячення, про що свідчить розмова з отцями єзуїтами⁸⁴.

В одній зі статей орієнталісти зазначили, що, крім Григорія Хомишина, прихильником цілібату був Йосафат Коциловський, який у промові сказав, що добрим священиком може бути лише цілібат⁸⁵. Такі заклики Перемиського єпископа спричинили велике невдоволення серед одруженого духовенства. Саме тому автор статті слушно зауважив, що «такі “воєнні” голошення Єпископів болючо діймаються жонатого духовенства, що вже самі ті голошення копають роздор між духовенством і Єпископатом, се само собою ясне»⁸⁶. Цілібатна реформа та інші латинські впровадження вносили розбрат не тільки між єпископами і священиками, а й між самими ієрархами. У листі⁸⁷ до Митрополита Андрея Станіславівський єпископ просив пояснити певний вислів, оскільки йому повідомили, нібито Шептицький говорив про «прірву» між Львівською і Станіславівською єпархіями, яка стає дедалі більшою⁸⁸. Звернення у листі свідчило про те, що між єпископами було непорозуміння. Повертаючись до теми цілібату, варто зробити акцент на тому, що орієнталісти сприймали Шептицького як захисника одруженого священства. Вони зазначали, що через цілібатну дискусію Митрополит втрачає авторитет, проте «ніякі цілібати не заступлять нам тої моральної будови, яку він собою представляє»⁸⁹. «Візантійці» поклали велику надію на Андрея Шептицького, адже знали, що він впевнений:

що з православними найбільше нас вяже “жонате духовенство” (воно в дійсності так і є), а найбільш значущою практичною характеристикою римокатолицької Церкви є її “безженне духовенство” (з усіх християнських конфесій і обрядів тільки одні римокатолики мають принципіально “безженне духовенство”). Отже чим більше буде в нас поширена і воплочена засада “безженного духовенства”, тим більше буде наша унія засекурована на будучність⁹⁰.

---

⁸³ М. С., Жонатий світський священик. *Жонатий священик у відповідь нежонатому священикові на його письмо “Жонатий клир а безженство клиру*, 356.

⁸⁴ Див. Додаток №4

⁸⁵ *Цілібатна реформа і її наслідки* // *Нива* 2-3 (1925) 52.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Див. додаток №5

⁸⁸ ЦДІА, *Листи Григорія Хомишина до Митрополита Андрея* 1930 р. ф. 358, оп. 1, од.зб 165; 165А; 166.

⁸⁹ *Цілібатна реформа і її наслідки*, 68.

⁹⁰ *Цілібатна реформа і її наслідки*, 68.

Галицький митрополит захищав інтереси одруженого священства, проте він також схвалював вибір кандидатів до священства, які хотіли залишитися неодруженими. Часопис «*Мета*» в одній зі своїх статей на тему celibату зазначив, що у Львівській архієпархії немає «силування» підписувати зобов'язання про висвячування в celibати⁹¹. Але редакція наголосила, що в Духовній Семінарії через потреби Церкви і виклики часу Митрополит зареєстрував половину місць для тих, що хочуть висвячуватися в неодруженому стані⁹². Крім того, вступники в семінарію мали подавати прохання, в якому вказували, який стан обирають. Така практика в семінарії була з 1918 року⁹³. Варто зауважити, що часопис «*Мета*» не критикував тему celibату так гостро, як «*Нива*», він лише спростовував плітки, які поширювала польська преса про celibат у ГКЦ, а найбільше – щодо Львівської семінарії. Оскільки польські видання писали, що в греко-католицькій семінарії виник «бунт» проти введення примусового celibату і семінаристи вирішили звернутися до Апостольської Нунціатури у Варшаві, щоб відкликати впровадження примусового celibату⁹⁴. Редакція спростувала таке твердження, зазначаючи, що жодного «бунту» ніколи не було і не може бути, і «думка про заведення примусового celibату теж вислана з пальця»⁹⁵. Отже, питання запровадження celibату зазнавало великого опору з боку орієнталістів, про що свідчать згадані вище події.

3.3 «ЗА» І «ПРОТИ»: РЕАКЦІЯ «МЕТИ» І «НИВИ» НА ЗМІНУ ЮЛІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ

Календарна реформа під проводом Григорія Хомишина мала дві сторони медалі. Погляди греко-католицького духовенства щодо цієї реформи також розділилися, оскільки одні вважали новий календар виявом латинізації і зближенням із поляками, а інші – потребою часу. На відміну від часопису

⁹¹ У справі celibату в Львівській Гр. Кат. Семінарії // *Мета* 42 (1934) 3.

⁹² У справі celibату в Львівській Гр. Кат. Семінарії, 3.

⁹³ Там само, 3.

⁹⁴ «Бунт» проти введення celibату в гр.-кат. Церкві // *Мета* 37 (1934) 9.

⁹⁵ Там само, 9.

РОЗДІЛ 3. ПОВЕРНЕННЯ ДОДЖЕРЕЛ: ЧАСОПИСИ «МЕТА» І «НИВА» 67
«Нова Зоря», який висвітлював реформу лише позитивно, *«Нива»* і *«Мета»* намагалися показати і позитивне, і негативне значення запровадження григоріанського календаря.

Варто зауважити, що ще 1916 року часопис *«Нива»* на своїх сторінках надрукував пастирський лист Григорія Хомишина *«О подвигах за добрі і святі справи»*, в якому Станіславівський єпископ наводив аргументи, чому він вирішив запровадити григоріанський календар і яку користь він принесе ГКЦ⁹⁶. Ми не будемо детально аналізувати зміст цього послання, адже наміри єпископа щодо зміни календаря уже розглядали у попередньому розділі. Проте звернемо увагу на те, що після послання Хомишина в *«Ниві»* вийшла друком стаття Степана Томашівського, в якій детально розглянуто наміри Григорія Хомишина щодо запровадження календаря і його наслідки. Він зауважив, що календарна реформа спричинила численні дискусії:

Лиха доля присудила нам Галичанам, щоб серед моря крові і сліз, в часі небувалого пожару і руїни, які навістили нашу країну і відкривають темні челюсти непевного і зловіщого завтра для українського народу, його національної думки, культурних здобутків і суспільного розвитку, – щоб у таких обставинах ми завершили все лихо ще поїданем самих себе... і то задля календаря⁹⁷.

Томашівський охарактеризував кризовий стан Галичини, в якому впроваджувалась реформа календаря, проте не критикував Хомишина за його дії, а навпаки, на початку статті висловив свою підтримку. Він стверджував, що Станіславівський єпископ мусив бути свідомий того, що запровадження нового календаря не є тільки церковною справою, а також суспільною⁹⁸. А втім, Томашівський зауважив, що Хомишин мав би знати про те, що юліанський календар має тісний зв'язок з українською народністю і що «одночасне їджене свяченого у Українців і Поляків на нашій землі доведе до спольщення української більшості, а не до україншення розкинутих польських кольоній»⁹⁹. Тому він зазначив, що ідея реформи календаря не є поганою, але для її запровадження потрібний час, оскільки зараз є важливіші справи¹⁰⁰. Прикладом стала українська мова, яку Томашівський вважав за потрібне, щоб запровадити

⁹⁶ Хомишин Г. *Пастирський лист о подвигах за добрі і святі справи* // *Нива* (червень 1916) 326.

⁹⁷ Томашівський С. *Реформа календаря і церкви* // *Нива* (червень 1916) 377.

⁹⁸ Томашівський С. *Реформа календаря і церкви*, 338.

⁹⁹ Томашівський С. *Реформа календаря і церкви*, 338.

¹⁰⁰ Томашівський С. *Реформа календаря і церкви*, 384.

у щоденних молитвах чи навіть замінити нею церковнослов'янську, оскільки українські селяни менше розуміли молитви по-церковнослов'янськи, ніж по-польськи¹⁰¹. Також, на його думку, це б спричинило менший спротив, ніж щодо реформи календаря¹⁰².

Здавалося, що після відміни нового календаря 1916 року дискусія на цю тему серед греко-католицького духовенства та українського суспільства закінчиться. Проте в міжвоєнний період Галичини, яка опинилася під протекторатом Речі Посполитої, полеміка навколо григоріанського календаря набула нових обертів. Тому на сторінках «*Ниви*» вийшла друком стаття, в якій автор намагався пояснити відмінність між григоріанським і юліанським календарем та чому новий календар спричинить багато непорозумінь для греко-католиків¹⁰³. Він зазначив, що «новий календар треба укладати так, щоби він пристосовувався до греко-церковного богослужбового уставу, до усталених церковних книг особливо *Минеї* і *Триодий* так постної, як цвітної, т. є. до нашого церковного круга неподвижного і подвижного»¹⁰⁴. Автор мав на увазі, що під час запровадження нового календаря потрібно враховувати рухомі і нерухомі свята Східної Церкви, які відмінні від Західної і не пристосовані до григоріанського календаря. Також він наголосив, що «прийняття в цілості готовий григоріанський календар враз з богослужбними питоменностями враз з книгами церковного богослуження, значить, тим самим греко-церковне богослуження закинути, а перейти зовсім на латинське»¹⁰⁵. Наведений аргумент був одним із головних, адже підтверджував той факт, що зміна календаря призведе до латинізації.

Важливу роль відігравала і календарна дискусія на сторінках часопису «*Мета*», оскільки в ній аналізувалися аргументи «за» і «проти» запровадження григоріанського календаря. Перш ніж їх розглянути, варто зазначити, що календарна дискусія на початку 30-х років ХХ ст. вже не була тільки темою

¹⁰¹ Томашівський С. *Реформа календаря і церкви*, 384.

¹⁰² Томашівський С. *Реформа календаря і церкви*, 384.

¹⁰³ Садовський Д. *Церковний календар і його реформа* // *Нива* (жовтень 1927) 367.

¹⁰⁴ Садовський Д. *Церковний календар і його реформа*, 373.

¹⁰⁵ Садовський Д. *Церковний календар і його реформа*, 373.

Багато громадських організацій почали порушувати питання реформи календаря, зокрема організація українських купців на загальних зборах прийняла резолюцію за реформу календаря. Також цю проблему порушили на з'їзді українських адвокатів¹⁰⁷. Отже, питання календаря вже не було суто церковним, а ставало потребою суспільства. Вагомим аргументом було те, що:

через примус праці у греко-католицькі свята у всіх польських робітнях і фабриках – весь український міський пролетаріят є позбавлений усякої релігійної опіки: не маючи змоги в своє свято піти до церкви, українські робітники або зовсім байдужіють до Церкви й релігії, заходять у польські – вільні від праці дні – до шинків, або ходять до костелів і змінюють обряд. В одному й другому випадку – денаціоналізуються¹⁰⁸.

Дуже схожий приклад наводив часопис «*Нова Зоря*», і це найбільший аргумент для того, щоб запровадити новий календар. Окрім того, були й інші аргументи, однак ми їх уже розглядали. Натомість прихильники юліанського календаря наводили протилежні доводи, зокрема: юліанський календар – одна з найдавніших і найважливіших складових української церковно-національної традиції, до якої звикли селянські маси, бо життя в селі було тісно пов'язане з церковним календарем¹⁰⁹. Ще одним вагомим аргументом «проти» була відмінність двох календарів, яка ставала зовнішнім показником відмінностей двох національностей – поляків та українців, оскільки за «старим стилем» українці ототожнювали не тільки обряд, але і свою національність, тому перехід на григоріанський календар міг спричинити певні елементи латинізації і полонізації села¹¹⁰.

Календарна дискусія зумовила зацікавлення не тільки простого населення, а й політичних діячів, які виступали за зміну календаря та висловлювали бажання реформувати східний обряд у деяких справах¹¹¹.

---

¹⁰⁶ Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів) // *Мета* 11 (1932) 2.

¹⁰⁷ Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів.) 2.

¹⁰⁸ Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів.) 2.

¹⁰⁹ Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів.) 2.

¹¹⁰ Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів.) 2.

¹¹¹ Лошній А. Чи треба змінити календар?! (Два голоси: “за” і “проти” – у дискусії над реформою календаря) // *Мета* 14 (1932) 6.

Натомість у «*Меті*» критикували таку позицію, зазначаючи, що обрядові зміни не можуть бути впроваджені, оскільки богослужбові форми греко-католиків «є одним із показників реалізації християнської ідеї. Тим скарбом довгі віки жили наші предки і від них ми його унаслідили. Тому збираючись до реформи тих наших богослужбених форм, треба брати під увагу не нашу вигоду чи користь, але й джерело тих форм, саму ідею, а тоді може і реформа показатися зайвою»¹¹². Отже, автор статті наголосив, що обряд є важливим чинником ідентичності, яку через реформування можна втратити. Він зауважив, що минуле десятиліття церковно-народного життя супроводжувалося обрядовими змаганнями, а в ХХ столітті світські громадяни почали легковажно ставитись до обряду, і лише невелика частина захищає обряд від латинського впливу¹¹³.

У ще одній статті «*Меті*» на тему зміни календаря йшлося про те, що відчувається потреба зближення українців римо-католиків з рідним народом, тому запровадження нового календаря могло би стати першим кроком до цієї єдності¹¹⁴. Проте автор зазначив, що «висувається острах, чи ми вже є таким суцільним організмом, що може собі дозволити на ослаблення тої окремішності, якою безперечно є окремі свята, і далі: чи дбаючи про збереження при нації слабших, ми не ослаблюємо відпорності цілого національного організму»¹¹⁵. Ці слова знову підтверджують той факт, що запровадження григоріанського календаря могло не тільки поглибити латинізацію ГКЦ, а також ополячити галицьких українців. Та все одно треба було шукати розв'язання цієї проблеми, щоб українці, які працювали у польських панів, могли не забувати свого обряду. Тому у статті висловили ідею, що через суспільні інтереси можна зректись святкування окремих свят, які були засобом національної ідентичності, однак найперше потрібно віднайти інші національні відмінності¹¹⁶. Крім того, автор зауважив, що календарну реформу не можна запроваджувати «негайно», оскільки це призведе до спротиву москвофілів, які

¹¹² Лошній А. *Чи треба змінити календар?! (Два голоси: "за" і "проти" – у дискусії над реформою календаря)*, 6.

¹¹³ Лошній А. *Чи треба змінити календар?! (Два голоси: "за" і "проти" – у дискусії над реформою календаря)*, 6.

¹¹⁴ Д-ич. М, *Спільні чи окремі свята?* // *Мета* 17 (1932) 4.

¹¹⁵ Д-ич. М, *Спільні чи окремі свята?*, 4.

¹¹⁶ Д-ич. М, *Спільні чи окремі свята?*, 5.

проведуть численні акції за збереження календаря і почнуть агітувати за православ'я, що призведе до більшої втрати вірних¹¹⁷. Саме тому для запровадження нового календаря потрібна підготовка і рішення єпископів, бо якщо «наш Впреос. Митрополит у порозумінні з другими Преос. Єпископами признає, що це справа потрібна, і дасть свою апробату, то народ напевно по виясненню прийме цю новість»¹¹⁸. Реформа календаря залежала лише від згоди Митрополита Андрея, який усвідомлював, що запровадження григоріанського календаря унеможливить його задум щодо унійної діяльності з православними і поглибить латинський вплив на обряд ГКЦ, саме тому він не поспішав зі зміною календаря.

Повертати до «джерел» латинізований обряд Греко-Католицької Церкви було непросто. Однак Митрополит Андрей зумів зібрати коло однодумців, які вбачали потребу очистити обряд від латинізації. Отже, він розпочав обрядову реформу, що зазнавала опору від окциденталістів. Незважаючи на критику і звинувачення у «русифільстві», Шептицький зробив великий поступ до викорінення «латинізації». Видання нових літургійних книг, які не містили «латинізмів», заснування монаших чинів на Галичині з дотриманням візантійського обряду – це ті чинники, що свідчили про обрядову реформу Галицького митрополита. Проте якби періодичні видання «*Мета*» і «*Нива*» на своїх шпальтах не обстоювали орієнтальний розвиток ГКЦ і не захищали обряд від «латинізації», яку пропагували окциденталісти на чолі з Григорієм Хомишином, Шептицькому було б важче реформувати обряд. Часописи «*Нива*» і «*Мета*» були інформаційною силою, яка висвітлювала обрядові питання і доносила їх до галицьких українців.

---

¹¹⁷ Д-ич. М, *Спільні чи окремі свята?*, 5.

¹¹⁸ Д-ич. М, *Спільні чи окремі свята?*, 5.

ВИСНОВКИ

Важко переоцінити значення друкованого слова, оскільки воно було і залишається важливим джерелом інформації. Завдяки друкованим виданням можемо ознайомитися з історичним минулим, яке фіксувалося на їхніх сторінках. Саме за допомогою періодичних видань можна проаналізувати розвиток національного та релігійного життя Галичини, адже на їхніх сторінках висвітлювали різноманітні події зі щоденного життя. У XIX столітті центром відродження українського народу і провідним осередком видавничої діяльності в Галичині був Львів, де видавалась не тільки світська преса, а й релігійна. Важливу роль у виданні релігійної періодики посідало греко-католицьке духовенство, яке активно долучалося до формування політичного і релігійного світогляду галицьких українців.

Із другої половини XIX століття Греко-Католицька Церква посідала важливе місце у виданні періодики. На шпальтах часописів друкувалися статті на християнські і суспільні теми, а також висвітлювалися різноманітні дискусії. Прикладом цього може слугувати часопис «Русь» під проводом греко-католицького священика. Деякі видання були призначені тільки для духовенства, адже містили науково-богословські матеріали, наприклад, двотижневик «*Душпастир*». Релігійну періодику видавали у різному форматі: газети, журнали, наукові видання та активно поширювали серед галицького суспільства. Отже, часописи формували релігійно-національний світогляд галицьких українців. У міжвоєнний період Галичини Греко-Католицька Церква видавала 25 часописів. Популярними виданнями були: «*Нива*», «*Нова Зоря*», «*Мета*», які, крім народної тематики, також висвітлювали полеміку греко-католицького духовенства щодо обрядово-літургійних проблем. Вищезазначені часописи посідають важливе місце в історичному дослідженні. Вони дають змогу проаналізувати обрядові суперечки ГКЦ, оскільки на їхніх сторінках друкувалися конкретні пропозиції щодо обрядово-літургійних реформ, які запроваджувалися в ГКЦ.

У першій половині ХХ століття серед греко-католицького духовенства гостро постало питання ідентичності у двох площинах: обрядовій і національній. Кризовий стан ГКЦ відображався в обрядово-літургійному аспекті, оскільки греко-католицьке духовенство розділилося на два табори: окциденталісти («латинники») та орієнталісти («візантійці»). Перші на чолі зі Станіславівським єпископом Григорієм Хомишином вбачали потребу оновити обряд через впровадження латинських практик. Саме це спонукало Хомишина запровадити у Станіславівській єпархії Євхаристійний культ, примусовий celibat і григоріанський календар. Натомість орієнталісти на чолі з Митрополитом Андреем мали інше бачення, тому що Шептицький свою діяльність спрямовував на утвердження та розвиток ГКЦ, а також повернення її до джерел. Він почав активну діяльність у цьому напрямі і провів реформи, які мали відновити обряд до артикул Берестейської унії. Шептицький намагався якнайкраще і найдієвіше донести до духовенства розуміння того, що потрібно «реанімувати» обрядовість та очистити її від латинських практик. Галицький митрополит з дозволу Апостольського Престолу впровадив монаші згромадження, які б мали зберігати візантійську традицію. Серед них були студити і редемптористи. Також у своєму посланні щодо обряду Митрополит Андрей наголошував, що латинські практики не є погані і вони навіть потрібні для ГКЦ, проте їх можна зробити в такій формі, яка характерна для східного обряду. Варто зазначити, що Шептицький також реформував требник, в якому усунув деякі латинізми, непритаманні візантійській традиції.

Дискусійні питання, що виникали серед окциденталістів та орієнталістів, часто висвітлювались на сторінках релігійної періодики. Зокрема, часопис «*Нова Зоря*», яким опікувався Григорій Хомишин, намагався аргументовано захищати католицькі практики, які вводилися в обряд ГКЦ. Одним із прикладів цього була стаття «*В сім'ї непорозуміння*», в якій наводилися аргументи на користь впровадження celibату в ГКЦ. Крім питання celibату, на шпальтах «*Нової Зорі*» також було опубліковано низку статей на тему григоріанського календаря, який хотіли запровадити окциденталісти, оскільки вважали, що юліанський календар ставить українців культурно нижче, ніж поляків, і він

астрономічно фальшивий. Отже, реформа календаря мала не тільки релігійний мотив, а й суспільний, бо у містах польські пани не хотіли відпускати українських робітників святкувати свята за юліанським календарем, а якщо ті відмовлялися працювати, їх звільняли. Також на сторінках *«Нової Зорі»* окциденталісти висловлювали негативне ставлення до «візантійства», адже вважали, що воно є спадщиною православ'я і віддаляє від Католицької Церкви. Тому у статті *«Візантійський обман обрядовості»* вони засуджували очищення обряду від латинських практик, оскільки стверджували, що це «візантійство», яке зближує з Росією. Крім цього, бородаті священники, ношення ряси – усе це також було виявом русофільства для окциденталістів.

Зовсім протилежне бачення щодо обрядових питань висвітлював часопис *«Нива»*. На його шпальтах гостро критикували впровадження целібату. У статті *«RESPICE FINEM»* орієнталісти виступили на захист жонатого священства, критикуючи брошуру *«Жонатий клир, а безженство клиру»*, яка вийшла друком у Станіславові. Вони стверджували, що це видання пропагує запровадження примусового целібату в ГКЦ, який стане загрозою для унії. Крім цього, в інших статтях на тему целібату орієнталісти намагались довести, що гідність жонатого священника нічим не гірша від неодруженого. Не міг часопис оминати тему григоріанського календаря, проте підхід до цього питання був значно інший, ніж до целібатної реформи. Часопис *«Нива»* розглядав реформу календаря в позитивному і негативному аспекті. Для орієнталістів впровадження григоріанського календаря не було цілком поганою ідеєю, оскільки вони розуміли, що реформа календаря мала спростити духовне життя вірним греко-католикам у містах. Натомість загроза реформи полягала в тому, що запровадження календаря без урахування рухомих і нерухомих свят Східної Церкви могло б призвести до відкинення греко-церковних богослужінь, замінивши їх латинськими.

Часопис *«Мета»* також висвітлював дискусії щодо целібату і григоріанського календаря. Видання зазначало, що календарна реформа має позитивний аспект, однак її потрібно вводити поступово. Адже раптове впровадження призвело б до спротиву москвофілів, які були готові провести

численні акції за збереження старого календаря та агітації за православ'я. Окрім того, така реформа могла призвести до більшого ополячення галицьких українців. Проте в часописі зазначалось, що реформа календаря залежала лише від рішення Галицького митрополита, який усвідомлював її наслідки, тому не поспішав запроваджувати. Щодо реформи celibату, то часопис не критикував так гостро, як «*Нива*», натомість він спростовував чутки, які поширювала польська преса про запровадження celibату в ГКЦ.

Релігійна періодика, яка публікувала обрядово-літургійні суперечки, відігравала важливу роль у пошуках ідентичності ГКЦ. Оскільки статті, які висвітлювали обрядові дискусії, стимулювали греко-католицьке духовенство до обговорення та реформування обряду ГКЦ. Окцидентальна течія духовенства, впроваджуючи «латинські» практики, спонукала орієнталістів через різні обрядові казуси до очищення обряду. Також різні погляди ієрархів цієї Церкви щодо реформування обряду призводили до численних непорозумінь серед духовенства, а це так само негативно впливало на обрядово-літургійне життя Церкви. А втім, дискусійні питання, які висвітлювались на шпальтах вищезгаданих часописів, допомагають зрозуміти обрядово-літургійну кризу ГКЦ на початку ХХ століття. За допомогою матеріалів цих видань знаходимо відповіді на обрядові питання, які виникають і сьогодні. Наприклад, знову постає питання запровадження григоріанського календаря в УГКЦ, яке обговорюється серед греко-католицького духовенства та українського суспільства загалом. Тому варто переглянути історію зміни календаря на початку ХХ століття і взяти до уваги деякі аспекти цієї реформи, про які йшлося на сторінках часописів, а це допоможе уникнути непорозумінь щодо запровадження нового календаря в УГКЦ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела

1. Центральний Державний Історичний Архів м. Львова, ф. 406: *Проект політичної програми, листи та інші документи про діяльність Української християнської організації у Львові, засновника газети «Нова Зоря» у Львові*, оп. 1, спр. 1, арк. 19.
2. Центральний Державний Історичний Архів м. Львова, ф. 406: *Угода Товариства Безжених священників імені святого священомученика Йосафата у Станіславові з Назаруком О. про призначення його редактором газети «Нова Зоря» у Львові.*, оп. 1, спр. 7, арк. 10.
3. Центральний Державний Історичний Архів м. Львова. *Лист Григорія Хомишина до Митрополита Андрія 1930 р.* ф. 358, оп. 1, од. зб 165; 165А; 166.

Опубліковані джерела

1. Авакумов Ю. (упоряд.). *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали 1899-1917.* Львів 2004.
2. Ковальчук Л. *Передмова* // ЦДАІА України м. Львів, Редакція газети «Нова Зоря», м. Львів 1926-1938, [PDF].
3. Лисяк–Рудницький І. «Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту» // *Вячеслав Липинський, листи Осипа Назарука до Вячеслава Липинського*/ ред. Іван Лисяк–Рудницький та ін., Філадельфія-Пенсильванія 1976.
4. Львівський Провінційний Синод, *Чинности и рішення руского провінціяльного Собора вь Галичині отбувшогося во Львові вь році 1891.*
5. *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали, 1899-1944* / упоряд. Ю. Авакумов і О. Гайова, Львів: [б. в.] 2004.

Періодичні видання

1. “Бунт” проти введення celibату в гр.-кат. Церкві // Мета 37 (вересень 34) 9.
2. Баницький Н. та ін. Збірна заява безженного клиру // Нова Зоря 72 (1929) 2.
3. Богачевський К. Лист Преосвященного Константина Богачевського Епископа для католиків Українців у Злучених Державах Північної Америки // Нова Зоря 799 (1935) 1.
4. В 10-ліття “Нової Зорі” // Нова Зоря 799 (1935) 2.
5. В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві // Нова Зоря 65 (1928) 1.
6. В сіти непорозуміння. До спору про жонате і безженне духовенство в нашій Церкві // Нова Зоря 67 (2 вересня 1928) 1.
7. Від редакції // Богослов'я 1 (1923) 1.
8. Відгомін Пастирського Листа Екци. Митрополита // Мета 22 (1931) 9.
9. Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства) // Нова Зоря 31 (29 квітня 1928) 2-3.
10. Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства) // Нова Зоря 32 (3 травня 1928) 2.
11. Візантійський обман обрядовості (стаття надіслана з кругів духовенства) // Нова Зоря 33 (6 травня 1928) 2-3.
12. Вістка зь родного краю // Місіонарь 2 (1897) 17.
13. Волянський О. По пятьох літах // Нива 1 (1909) 1.
14. Волянський О. Семинарицьке вихованє // Нива 3 (1909) 89-91.
15. Волянський О. Сьвященики-елєганти // Нива (1909), 285.
16. Ворон Е. Що писав англїєць про митрополита Андрея // Мета 13 (1934) 15.
17. Гаврищак А. Справа калєндаря // Нова Зоря 13 (31 лютого 1932) 2-3.
18. Гадзевич О. Оживленне церковного Богослуження і обряда // Нива 6-7 (1921) 200.

19. Галущинський Т. *Основання і початки "Нової Зорі" на тлі попередніх спроб видавання католицької преси в українській мові* // *Нова Зоря* 799 (6 січня 1935) 5.
20. Гіль М. *Чому в нас так?* // *Нова Зоря* 38 (1927) 6-7.
21. Державник Д. *Поворот до традиціоналізму* // *Мета* 7 (1931) 2.
22. Д-ич. М. *Спільні чи окремі свята?* // *Мета* 17 (1932) 4-5.
23. *Загальний збір Українського Католицького Союзу* // *Діло* 116 (1932) 3.
24. *Загальні збори Українського Католицького Союзу* // *Діло* 547 (1935) 5.
25. *Знаймо себе* // *Місіонар* (1916) 162.
26. Каровець М. *Справа календаря* // *Нова Зоря* 6 (1932) 1.
27. Костельник Г. *Лист до Високоприродобного о. Крилошанина В.* // *Нива* 5-6 (1924) 192.
28. Костельник. Г, Лаба В. *RESPICE FINEM* (з приводу замірів впровадження обов'язкового цілібату в нашому духовенстві) // *Нива* 4 (квітень 1924) 110-127.
29. *Куди нам іти? (стаття надіслана)* // *Нова Зоря* 15 (1928) 3.
30. Левицький Я. *Обов'язок ношення священичої одежі* // *Богословія* 1 (1923) 170-171.
31. Лошній А. *Чи треба змінити календар?! (Два голоси: "за" і "проти" – у дискусії над реформою календаря)* // *Мета* 14(1932) 6.
32. М. С., *Жонатий світський священик, Жонатий священик у відповідь нежонатому священикові на його письмо "Жонатий клир а безженство клиру"* // *Нива* 10-11(1924) 348 -356.
33. Марків Н. *Справа календаря. Хто має сказати останнє і рішуче слово про його зміну?* // *Нова Зоря* 31 (1932) 3.
34. О. Г. *Признання противника (з приводу ювілею Преосв. Кир Григорія)* // *Нова Зоря* 50 (1929) 5.
35. *Овочі візантійства. 300 нашої шляхти перейшло на латинство* // *Нова Зоря* 16 (1932) 3.
36. *Причина браку однообразності в наших богослуженнях* // *Нива* 1 (1924) 22.

37. Роля «Нової Зорі» і справа політичного отверезіння українського громадянства в Галичині // *Нова Зоря* 799 (1935) 6.
38. Садовський Д. Церковний календар і його реформа // *Нива* (1927) 367-373.
39. Священик. «Дві струї» в Греко-Католицькій Церкві // *Нова Зоря* 55 (1929) 2.
40. Спільні чи окремі свята? (Справа реформи календаря. Пресова дискусія і відгук у краю. – Найважливіші аргументи “за” і “проти”. – Безперечні правди. – Стадія підготовки і дослідів.) // *Мета* 11 (1932) 2.
41. Тернавський Я. Наша оборона (з кругів станіславівського духовенства) // *Нива* 5-6 (травень-червень 1924) 157-165.
42. Томашівський С. Реформа календаря і церкви // *Нива* (червень 1916) 377-384.
43. У справі celibату в львівській Гр. Кат. Семінарії // *Мета* 42 (1934) 3.
44. Хомишин Г. Відозва до Всечесного Духовенства Станіславівської епархії // *Нова Зоря* 101 (1928) 4.
45. Хомишин Г. Пастирський лист о подвигах за добрі і святі справи // *Нива* (червень 1916) 326.
46. Хомишин Г. Пастирський лист про візантійство // *Нова Зоря* 29 (1931) 6-7.
47. Цelibатна реформа і її наслідки // *Нива* 2-3 (1925) 52-68.
48. Чи католицька преса існує лише для католиків? // *Мета* 3 (1931) 1.
49. Шептицький А. Вірність традиції. (Слово Митрополита Кир Андрея з нагоди свята 300-літніх роковин посвячення церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Львові) // *Мета* 1 (1931) 3.
50. Шептицький А. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства Галицької провінції // *Мета* 6 (1931) 2.
51. Ювілей преосвяченого Григорія Хомишина у 25-ліття єпископської праці // *Нова Зоря* 45 (1929) 1.
52. Як інтронізовано Преосвящ. Григорія // *Нова Зоря* 45 (1929) 6.

Література

1. Авакумов Ю. *Візантинізація і реформа: “Східний поворот” митрополита Андрея Шептицького у контексті богословсько – історичних суперечок першої третини ХХ століття* // *Ковчег*, число VII / ред. О.Турій, Львів: Видавництво Українсько католицького університету 2015.
2. Бліндер Н. *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз*// *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка II*, серія «Історія», вип. 1, Тернопіль 2013.
3. Бурачок Л. *Католицько-консервативні погляди Осипа Назарука* // *Карпати: людина, етнос, цивілізація*, Вип. 5, Івано-Франківськ 2014.
4. Вавжонек М. *Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького в Україні та Росії*, Рим 2006.
5. Василь К. *Місія високого слова. Василіанське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє*. Жовква 2015.
6. Вендланд А. *Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1848–1915* / перек. Христина Назаркевич. Львів 2015.
7. Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*. Львів 2015.
8. Експертний висновок на публікацію книги «*Блаженний Священномученик Григорій Хомішин, Єпископ Станіславівський “Два Царства”*»/ Редакція о. Ігор Пелехатий, Володимир Осадчий, Люблін 2016, 400».
9. Єгрешій О. Бурачок Л. *Єпископ Григорій Хомішин і Осип Назарук: співпраця, взаємовпливи, ідейні розбіжності* // *Вісник Прикарпатського університету*, серія «Історія», вип. 12-13, Івано-Франківськ 2007.
10. Єгрешій О. *Єпископ Григорій Хомішин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ 2006.
11. Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)* / ред. Зайцев О. Львів 2011.

12. Кліш А. *Ідейні засади Українського Католицького Союзу в Східній Галичині (30-ті роки ХХ століття)* // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, серія «Історія», вип. 2, Тернопіль 2012.
13. Кобрін М. *Культово-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку* / Кандидатська дисертація. Львів 2015.
14. Ковч О. *Чому наші від нас утікають*. Львів 1932.
15. Корбяк Д. «Львівський собор 1891 року: дискусійні питання та їх вирішення» // *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи (збірник наукових праць)*, вип. 4, Кам'янець-Подільський 2015.
16. Королевський К. *Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома Світовими війнами* / перекл. Д. Блажейовський та Р. Тереховський, Львів 2002.
17. Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький(1865-1944)* / перек. Я. Кравець, Львів 2014.
18. Крупський І. *Українська релігійно-церковна журналістика в національно-патріотичному вихованні народу (історичний аспект)* // *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка «Сотий рік. Міжнародна наукова конференція* / упоряд. В. Кучерявий, Львів 1993.
19. Ленцик В. *Нариси історії Української Церкви*, Львів 2003.
20. Ленцик В. *Праця слуги Божого митрополита Андрея над об'єднанням українських Церков* // *Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький(наукові доповіді і статті)* / ред. І. Біланич та ін., Філадельфія 1994.
21. Лозинський В. *Часопис “Місіонар” – друкований апостол українського народу (1897 – 1944)* // *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка*, серія «Журналістика», вип.25. Львів 2004.
22. Лончина Г. *Требник митрополита Андрея Шептицького (Львів, 1925-1926): Спроба літургійної віднови*, Львів 2014.
23. Львівський музей історії релігії. *Патріарх Йосиф Сліпий. Матеріали до короткого нарису біографії Високо-преосвященного Архієпископа Львівського*,

- Митрополита Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви* / ред. О. Жаданова та ін. Львів 1991.
24. Мудрий С. *Нарис історії Церкви в Україні*. Рим 1995.
25. Мудрий С. *Перехід на інший обряд* / перекл. з лат. І. Козовик, Жовква 2013.
26. Небесняк Є. *Митрополит Андрей* / перек. Р. Тераховський, Львів 2003.
27. Павлишин О. *Дилема ідентичності, або історія про те, як «латинники» (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина XIX – перша половина XX ст.)* [PDF].
28. Папєжинська-Турек М. *Візантинізм чи латинство? Дискусія в українській пресі Галичини міжвоєнного періоду про культурні цінності // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії* / За ред. Бориса Гудзяка, Ігоря Скочеляса та Олега Турія, число 3, Львів 2001.
29. Романюк М – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939, Т. II*: Львів 2002.
30. Романюк М. – Галушко М. *Українські часописи Львова 1848 – 1939, Т. I*: Львів 2001.
31. Романюк М. *Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблем* [PDF].
32. Сохоцький І. *Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові*, Філадельфія 1951.
33. Стефанів В. *Дискусія між Греко-Католицькою Церквою та організацією українських націоналістів про актуальні проблеми розвитку українського суспільства в 1920-х–1930-х роках*, [PDF].
34. Турій О. *“Поти і хлоти”*: соціальна “доктрина” греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині XIX століття // *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії* / За ред. о. Бориса Гудзяка, Ігоря Скочилися, Олега Турія, число 3. Львів 2001.
35. Химка І. *Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772-1918* // *Ковчег*, число I / ред. Я. Грицак та інші. Львів 1993.

36. Шафран Р. *Синоди Києво-Галицької митрополії (1596-1991). Організаційно-душпастирський аспект*. Львів 2008.
37. Шевчук С. «Передне слово» // *Місія високого слова. Василянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє* / К. Василь. Жовква 2015, 6.
38. Шептицький А. *Твори слуги божого митрополита Андрея Шептицького (введення у твори митрополита Андрея шептицького) Писання про обрядові справи*, Т I, Торонто 1965, В-148.
39. Behen O. *Akcja Katolicka I ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*. Lublin 2009.
40. Galadza P. *The theology and liturgical work of Andrei Sheptytsky (1865-1996)*, Roma: Pontificio Istititp Orientale 2004.
41. Stepnia S. *Poland- Ukraine. 1000 years of neighbourhood. The Catholic Church Unions in Central and Eastern Europe* // Stanislav Nabywaniec, *The relations between the Latin and the Greek-catolik rituals and the question of the Ruthenification and uniatification in the context of the so called "souls robbere"*. Przemysl 1998.

Інтернет джерела

1. Андрій К. *Українські буржуазні і дрібнобуржуазні партії в колишній польській державі* // ЗБРУЧ, 16 січня 1940 р. (Вільна Україна), <<https://zbruc.eu/node/31642>> (дата звернення: 7 березня 2019).
2. Беген О. *Між візантійством і латинізацією* // сайт: forum UGCC, 2 листопада 2009, <<http://forum.ugcc.org.ua/viewtopic.php?t=1284>> (дата звернення: 10 травня 2019).
3. Бондарєв І. *Щоденник отця Єремії – першого ректора станиславівської греко-католицької семінарії Єремії Ломницького* // Репортер, 18 березня 2016, <<http://report.if.ua/uncategorized/shchodennyk-otcya-yeremiyi-pershogo-rektora-stanyslavivskoyi-greko-katolyckoyi-seminariyi-yeremiyi-lomnyckogo>>(дата звернення: 13 жовтня 2019).

4. *Григоріянський календар в Станіславівській єпархії. Станіславів, 4 вересня 1917* // ZBRUC, <<https://zbruc.eu/node/70607>> (дата звернення: 10 жовтня 2019).
5. Сайт: Львівський національний університет імені Івана Франка, <<http://www.lnu.edu.ua/research/merited-professors-of-the-university/ivan-krupskyu>> (дата звернення: 11.02.2019).
6. *УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішені та невирішені. Суспільно-релігійний аспект» (Доповідь Андрія Сороковського)* // сайт: Збруч,<<http://zbruc.eu/node/46036> > (дата звернення: 11 травня 2019).
7. *УГКЦ міжвоєнного періоду: питання вирішення та не вирішення. Суспільно-релігійний аспект» (Спів доповідь Ліліани Гентош)* // сайт: Збруч,<<http://zbruc.eu/node/46036> >(дата звернення: 26 жовтня 2019).
8. Шептицький К. «Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції» // *Монахи Студійського уставу УГКЦ 2007*,<<http://pc.studyty.org.ua/content/view/10/13/>> (дата звернення: 10 листопада 2019).

ДОДАТКИ

Додаток №1

Витяг з статті «Оживленне церковного Богослуження і обряду».¹

Хто бажає впровадити до нашого Богослуження і обряду нові реформи та Богослуження; хто бажає усунути з них надужиття і не відповідні звичаї, той мусить руководитися при тім правдивою любовю до Божої справи, та великим тактом. Всякий сарказм, цинізм та нетакт, хоч би він був получений з найбільшою ревністю, знівечить його найкрасші заміри. –Та на жаль деякі люди, між ними і високопоставлені – при своїй ревності і енергії не є вільні від горішніх замітів.

Чи справді наше Богослужіння і обряд є гарні? Так, безсумніву! Однак обряд є живою відбиткою живої віри, і тому мусить розвиватись відповідно до духа часу і потреби вірних.

Що наш Обряд і Богослужіння стали на пів мертвими та утяжливими і незрозумілими, вина в тім, що відповідні чинники замало звертали увагу на їх оживленне. – Вже то саме, що у нас майже не скликується дієцезіяльних та провінціональних Соборів, на яких такі справи повинні рішатись. [...]Проте нічого дивного, що деякі хоч ревні священники, не могучи діждатися на реформи з "гори", заводять на свій лад – на власну руку реформи в Богослуженнях і обряді. З того виходить та ріжнородность і не одностайність в Богослужіннях, яку характеризують наглядно: "Шо попик, то типік", бо життя не жде, але пливе живим руслом. Наколиж не надається йому властивого русла, тоді пливе – манівцями.

[...]Перше всього: щоб наші Богослуження не були мертві та утяжливі, треба їх скоротити. Вони розвинулись по монастирях і там вони надаються. Впрочім тоді і народ жив иншим життям і мав відмінні вимого господарські, економічні, політичні, то і нерви не були відай у нього такі підорвані, що міг

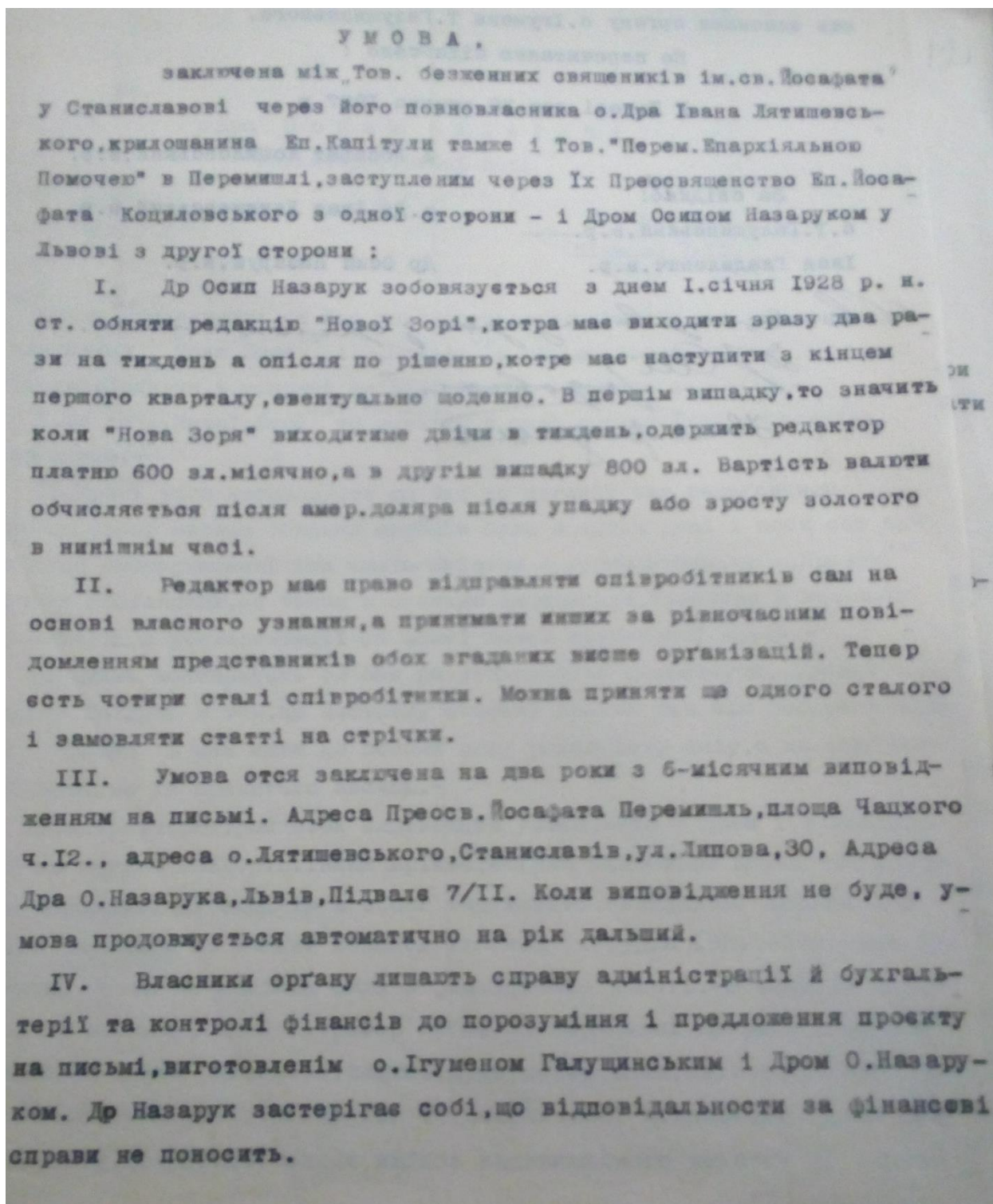
¹ Гадзевич О. *Оживленне церковного Богослуження і обряду* // *Нива* 6-7 (1921), 199.

брати довшу, живійшу участь в довгих, хоч гарних Богослуженнях. Нинішній дух часу вимагає коротших, живих, зрозумілих, хоч частійших Богослужень.

Вистояти цілу вечірню, утрень, Службу Божу, вислухати проповідь – се безумовно за тяжке і парямо фізичнонеможливе. – Навіть сама Служба Божа св. Йоана Золотоустого є на нинішній час за довга і утяжлива. За часто слідуючи по собі антифони, ті самі ектенії роблять її за довгою, а для священика зі слабшим здоровлєм просто утяжливою. Треба мати справді залізне здоровле, щоби ціле Богослуження з увагою відслужити. Відправлення вечірні, утрені, Служби Божої, проповідь, висповідання кільканайцятьох людей – переходить сили звичайного смертельного.[...]

Додаток №2

Угода Товариства Безжених священників імені святого священомученика Йосафата у Станіславові з Назаруком О. про призначення його редактором газети «*Нова Зоря*» у Львові.²

² ЦДІА, ф.406, оп. 1, спр. 7, арк. 6.

*Додаток №3***Висловлення подяки Гавриїлу Костельнику і Василеві Лабі на деканальній конференції в Зборіві.³**

Отці Зборівського Деканату зібрані на деканальній конференції в Зборіві дня 31. VII. с. р. всі однодушно складають щиру подяку всевітлійшим ОО. Д-рам Гавриїлові Костельникові і Василеві Лабі за річеву оборону нашого духовенства в статті “Respiçe finem” і всі солідарно заявляються рішучо проти введення примусового целібату в нашім клирі.

Зборів, 31. VII. 1924.

о. Волод. Присташевський,
декан.

о. П. Олійник
писар.

---

³ *Нива* 7-8 (1924) 283.

Додаток №4

Витяг з статті «Жонатий священник у відповідь нежонатому священникові на його письмо під заголовком “Жонатий клир а безженство клиру”⁴

[...]Нагадується мені хвиля, коли я перед кільканадцять літами їхав залізницею в однім переділі з оо. Єзуїтами зі Старої Весни до Хирова – між ними був також о. Баудіс і здається о. Зеленьські, з котрим я свого часу був знакомим і кореспондував. По дорозі всідали і висідали священники і наші і латинські та, як звичайно, багато всякого говорилося. – Між иншим звернено увагу на те, що в тих часах побудовано багато гарних і величавих церков, які ми по дорозі стрічали. Наші священники, особливо один десь з заходу з Лемківщини звернув увагу на то, що, міжтим як у нас будуть нові церкви, на мазурах будується дуже мало костелів, що багато сіл без домів божих, а в декотрих вони дуже старі і маленькі, та поспитав котрогось з оо. Єзуїтів, чому воно так? На це відповів подразнений цим питанням о. Баудіс: “Budujcie, budujcie, to wszystko dla nas”. Та відповідь відразу зробила на наших священників пригноблююче вражіння, а польські священники і Єзуїти в голос розсміялися. Мене діткнуло це дуже болючо і признаюся, що це було причиною, що я перестав кореспондувати і зноситися з Єзуїтами. [...]

---

⁴ *Нива* 10-11(1924) 358.

Додаток №5

Лист Григорія Хомишина до Митрополита Андрея з проханням про пояснення повідомлень щодо роздорів між Львівською і Станіславівською єпархіями.⁵

Ваша Ексцеленсіє!

Сього року в червні відбувся у Львівській дух. Семінарії зїзд священників зі всіх трьох дієцезій, котрі скінчили семінар у Львові тому 23 літ. Коли делегація явилася у Вашої Ексцеленції з привітом, то між нашими почула з уст Вашої Ексцеленції такі слова: «Між Львівською А-Єпархією а Станіславівською Єпархією повстала риза, яка щораз побільшується, а сему винно Станіславівське духовенство». Се мені переказав один з учасників реченої депутації. Смію проте запитати Вашу Ексцеленцію, чи се дійсно відповідає правді а в случаю позитивнім, смію просити о пояснене виоказаних слів Вашої Ексцеленцією.

Остаю з найвисшим побажанєм

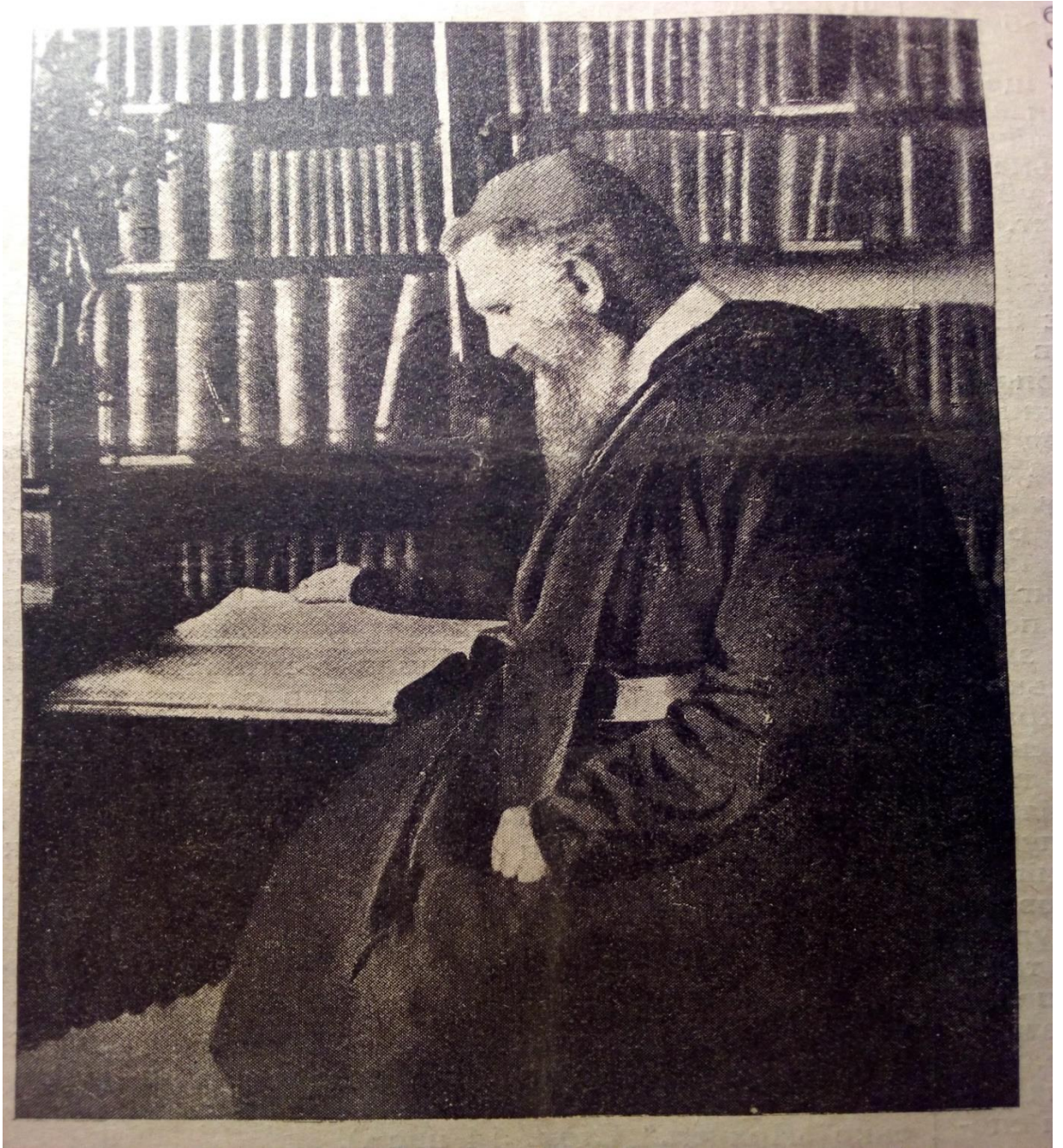
Вашої Ексцеленції найнищий слуга в Христі

+ Григорій

---

⁵ ЦДІА, Лист Григорія Хомишина до Митрополита Андрея 1930 р.ф. 358, оп. 1, од.зб 165; 165А; 166.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Мал. 1. Митрополит Андрей у бібліотеці¹

---

¹ *Мета* (14 червня 1931) 1.

Мал. 2. Станіславівський єпископ Григорій Хомишин²

² *Нова Зоря* 1 (1935) 1.

Подаємо цікаву, ширшому загалові невідому фотографічну знімку Митрополита Кир Андрея, яка досі не появилася в ніякому часописі ані книжці. Вона представляє Митрополита в оточенні священників — двох латинських, одного білоруського і одного Українця гр.-кат. Василянина. Зроблено цю світліну в Москві в часах, коли Митрополит у 1917 році (за тимчасового Правління) переїздив з Петрограду до Києва, щоби навізати контакт з тамошнім українським громадянством. Цю світліну передав нам ласкаво до вжитку п. суддя Роман Метик.

Мал. 3. Митрополит Андрей зі священниками³

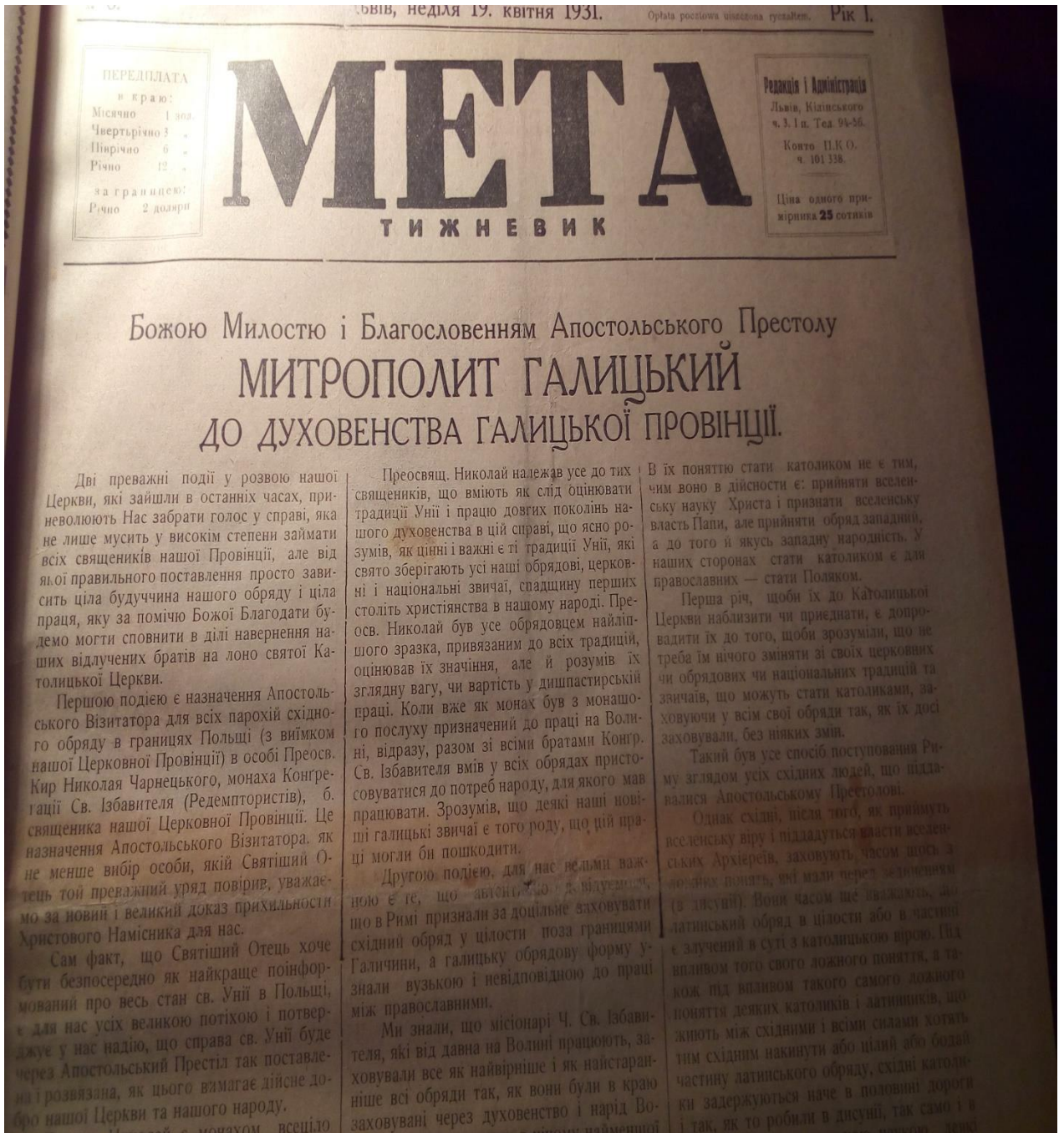
Президія Т-ва Безжених Священників ім. Св. Священномученика Йосафата в Станиславові, котре видає „Нову Зорю“. Від лівої: 1) о. Іван Слезюк, 2) о. кан. Роман Лободич, 3) о. Д-р Авксентій Бойчук, Ректор Дух. Семинарії 4) о. Д-р Василь Василик, 5) о. Семен Лучак.

Мал. 4. Президія Товариства Безжених Священників ім. Св. Священномученика Йосафата⁴

³ Мета 23 (1932) 3.

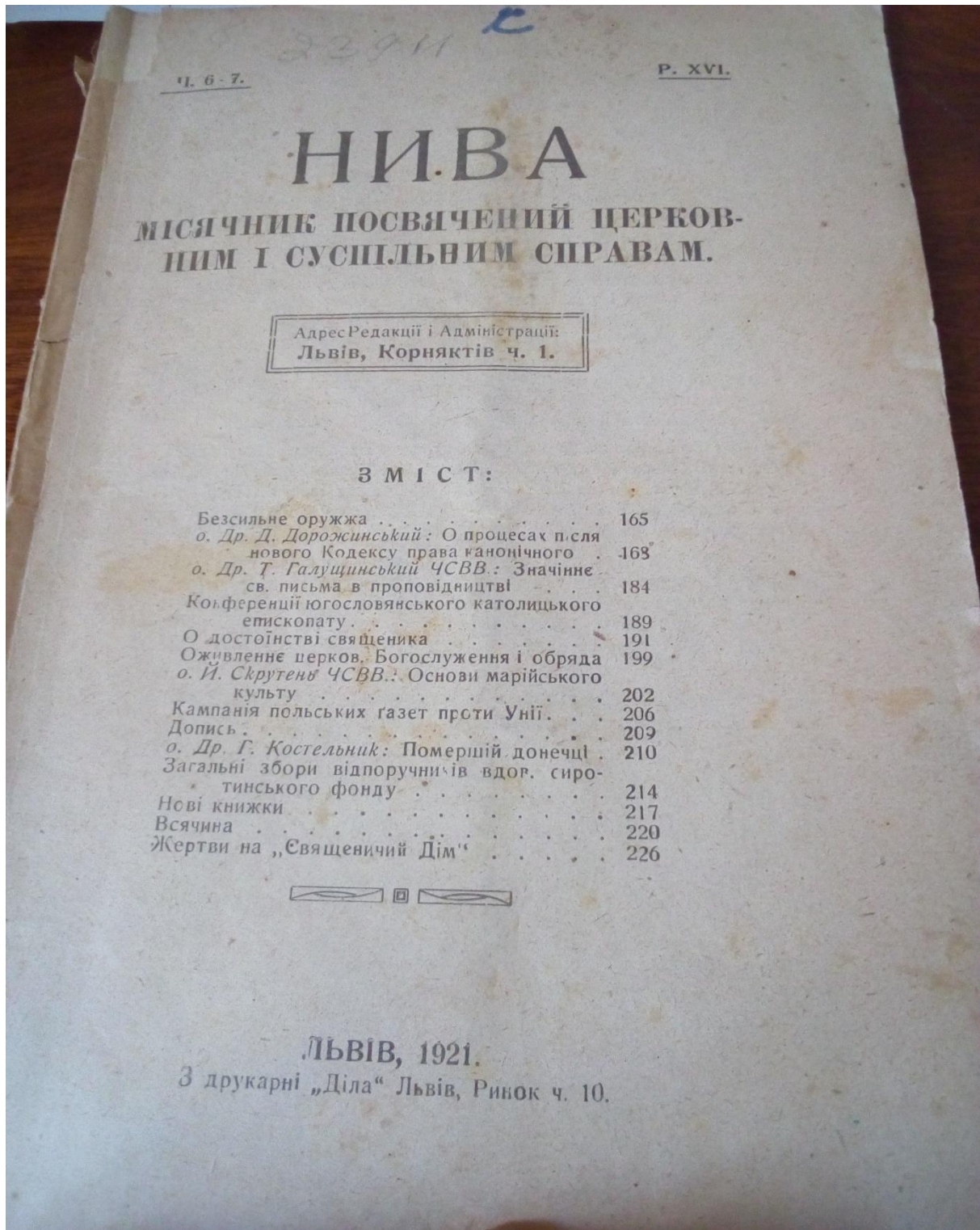
⁴ Нова Зоря 1 (1935) 2.

Мал. 5. Послання Митрополита Андрея на сторінках «Мети»⁵

⁵ Мета (1931) 1.

Мал. 6. Один із випусків «Ниви»⁶⁶ Нива 6-7 (1921).

